

РАСКОВНИК

З И М А
І 9 8 0.

Расковник је некаква
(може бићи измишљена) шрава
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохваћи)
свака брава
и сваки други заклой
ошвори сам од себе.

Из Вуковој „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Београд, децембар 1980. Година VII,
број 26.

УРЕДНИШТВО

Драгиша Витошевић
(главни и одговорни уредник)

Зоран Вучић
(извршни уредник)

Добрица Ерић

Радоје Кавецић
(технички уредник)

Цвета Котевска

Владета Р. Кошутић

Драган Лакићевић

Љубинко Раденковић

ИЗДАВАЧ

НАРОДНА КЊИГА — БЕОГРАД
Шафарикова 11

За издавача

Видак Перић, директор

РАСКОВНИК

појављује се у пролеће, лето, јесен и зиму.

Рукописе по могућности откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: „Народна књига“ (за „Расковник“), Београд, Шафарикова 11. Рукописи се не враћају.

Годишња претплата 160 динара, за иностранство двоструко. Претплату уплаћивати на жиро-рачун „Народне књиге“ 60801-603-15400, са назнаком: претплата за „Расковник“.

Телефони: уредништво 327-427; служба претплате 322-464; комерцијална служба 323-910; рачуноводство 765-661; пропагандна служба 327-427.

Лектор и коректор Мара Јакић

Метер Цветко Стошић

Штампа „БИГЗ“, Београд, Булевар војводе Мишића 17.

Број штампан у 3000 примерака.

Цена једног примерка 50 динара.

Драгиша Петковић

КАКВЕ ОВО ДЕЛИЈЕ ДОЂОШЕ

(Сватовске песме из сврљичког краја)

ФАЛИЛА СЕ МАЈКА ЈАНОШЕВА

Фалила се мајка Јаношева:
„Кад заженим мојега Јаноша,
све ће чути, све ће разабрати,
окумиће Бога јединога,
а старојка јаснога месеца,
ситне звезде кићене сватове,
а девојке четири Влашића.“

КАКВЕ ОВО ДЕЛИЈЕ ДОЂОШЕ

Какве ово делије дођоше?
Напоречки порта отворише,
улитачки у двор улетеше.

Не слази, војно, од коња,
неће те наша девојка,
неси јој умно паметно,
неси јој танко високо,
неси јој бело румено.

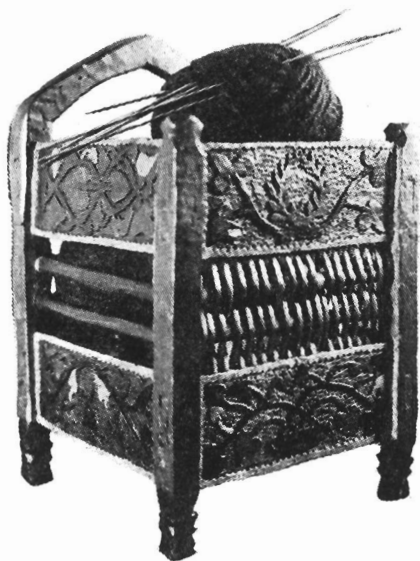
Ајд слази, војно, од коња,
оће те наша девојка,
ти си јој умно паметно,
ти си јој танко високо,
ти си јој бело румено.

НАША ДРУШКЕ, НАША НЕВЕРНИЦЕ
(Невести)

Наша друшке, наша невернице,
јер смо синоћ на кладенцу биле
и синоћ смо веру завериле:
Да не окнеш туђег татка — тато,
да не окнеш туђу мајку — нано,
да не окнеш туђе војно — војно.
Од јутрос си веру погазила:
окнула си туђег татка — тато,
окнула си туђу мајку — нано,
окнула си туђе војно — војно.

ДЕВЕРЕ, ОЧИ ШАРЕНЕ
(Деверу)

Девере, очи шарене,
девере, поглед у мене.
девере, купиле би те,
девере, носиле би те,
девере, зими под перо,
девере, лети по сабор.

Котарица за плетиво — Србија

О СТАРОЈКО, СТАРИ АРАМЛИЈО

(Старом свату)

О старојко, стари арамлијо,
зашто си се толко обавио?
Да ли су ти двори надалеко?
Да ли су ти путеи каменити?
Да ли су ти коњи нековани?
Да ли ти је вино нестануло,
или вино ил љута ракија?
Да ли су ти сватови дремљиви?

Нису мени двори надалеко,
нису мени путеи каменити,
нису мени коњи нековани,
није мени вино нестануло,
нити вино нит љута ракија,
нису мени сватови дремљиви,
него ми је нејак младожења,
док девојку из двор изведемо.

Песме „Фалила се мајка Јаношева“ и „Какве ово делије до-
ђоше“ казивала Добрица Првуловић, а песме „Наша друшке,
наша невернице“, „Девере, очи шарене“ и „О, старојко, стари
арамлијо“ казивала Душанка Миленковић. Све песме забележене
у у селу Плужини.

„ДАЈТЕ МИ БРАТА РАСКОВНИКА“

(Расковник, као трава магијске моћи,
у народном веровању сврљишког краја)

Један од најстаријих и најочуванијих митова сврљишког краја, мит је о расковнику, трави чудесне и тајанствене моћи.

Расковник је присутан свуда, у причама, легендама и народном веровању овог краја. Расте на непознатим и тешко приступачним местима и на тај начин недоступан је обичном човеку. Према овдашњем веровању, то је трава са потпуним људским обликом, попут какве омање лутке. Постоји мушки и женски расковник, са свим својствима полова. Приписану моћ раскивања има само мушки пол, који је невидљив и могу га опазити само одређена лица. Верује се да расте само на једном месту и то у „Уљу“, атару села Преконоге. Некаквом старцу из овог села пође за руком да на Ђурђевдан, пред сам излазак сунца, оде у „Уљ“ и ископа расковник. Биљка је имала „девет кора“ и стабло црвено као крв, висине до једног метра. Сам корен биљке имао је потпуни човечји облик, а на месту где је био засечен пијуком капала је крв.

Према народном веровању, ипак постоји неколико начина да се дође до расковника. Треба знати одређену ноћ у години када се он јавља, а затим отићи на то место и ставити на ноге „букагије“ (окове). Са тако окованим ногама треба шетати око места на коме ће се он појавити све док се окови сами не отворе. Ту треба затим копати и расковник се мора наћи. Или, пак, ухватити мале, тек излегле, корњачице и оградити их неком врстом кавеза са вратима. Видећи да су јој младунчад затворена, мајка корњача донеће у устима расковник и кавез ће се распасти.

Неки људи дошавши до расковника засеку длан на руци, ставе унутра парче расковника и пусте да рана зарасте. Таквима је довољно да само пруже руку према затвореним вратима и она ће се сама отворити. Прича се да овакву моћ

поседују врачари Сента из Витаноцва и Борко из Ђуриња.

Поред моћи раскивања, отварања свих врста брава и окова, расковнику се приписује и супротно дејство — моћ затварања. Човек који се налази пред судом а има уза се расковник не може бити осуђен па ма какву кривицу имао, пошто ће се судији затворити уста и неће моћи да изрекне пресуду.

Расковник ипак највише сусрећемо у легендама о закопаном златном новцу, до кога се може доћи само уз његову помоћ. Баш због тога за расковником трагају готово сви „копачи блага“ источне Србије.

ДАЈТЕ МИ БРАТА РАСКОВНИКА

Како се прича, негде у гудурама Сврљишке клисуре постоји нека пећина, а у њој дубоко језеро. А иза језера у дубини пећине, каже легенда, сакривено је огромно хајдучко благо. Многи су покушали да продру унутар пећине до блага, али без успеха. Наиме, када би човек стигао до језера и загазио у воду, наједанпут би се појављивало јато дивљих патака. Од снажних удара крила сва би се вода у језеру узбуркала и вратила незваног госта на обалу. Покушавало се прећи преко језера чамцима и сплавовима склепаном на брзу руку ту у пећини од дасака и балвана изнетих горе уз тешке муке. Напред се ипак није могло. Чамац или сплав доплови до половине језера, јато га преврне, а вода избаци назад и дрво и људе.

Некаквом старцу пође за руком да дозна магичке речи којим умири јато и пређе преко језера. Зашавши дубоко у пећину, нашао је на самом њеном крају јака, гвожђем окована, врата са огромним катанцем. У тренутку када је покушао пијуком да обије катанац, чуо је са друге стране врата вапај женског гласа: „Дајте ми брата расковника... брата расковника.“ Овај се уплаши и наврат-нанос побегне из пећине, а овај глас се, кажу, дуго после тога чуо, све тражећи брата расковника. Временом је постајао тиши све док није замро уз болне јецаје. После овога у пећини је

поново настао мир, само су чувари блага кружили по језеру.

ЧОВЕК ОКОВАН ЛАНЦИМА

Трагали неки људи у атару села Топле за остављеним благом. Копали годинама на неком месту, али без успеха. На крају су почели да обилазе врачаре тражећи помоћ и упутство како до блага да дођу. Међутим, свуда им је било речено да или пронађу расковник, или да се оставе ђавољег посла, јер то благо је проклето и тражи људске жртве. Упркос овим саветима, не могавши пронаћи расковник, наставили су са радом. Но, једне ноћи, изненада затутњи земља испред њих и из ње искочи човек црн, као да је у огњу горео и сав окован ланцима. Они се уплаше и устукну од њега, а он затресе оковима, зазвечи ланцима и повикне: „Нађите расковника, мога брата.“ Попут грмљавине, овај црни човек протресе се још неколико пута стално понављајући исте речи, а затим скочи у ископану рупу и нестане. Људи прекину са копањем, врате се кућама и почну тајно трагати за расковником. На крају, после дужег времена, пронађу га код неке бабе у Преконоги. Одмах оду да копају и само што су почели, а онај црни човек искочи из земље и стане звечати гвожђем. Они му одмах пруже расковник, ланци попуцају и зачује се узвик олакшања. Човек нато нестане, а кад погледају у рупу, а оно тамо казан од бронзе пун златника, а преко њега комади гвозденог ланца.

*Забележено према казивању
Душанке Миленковић из Плужине
и Магдалене Лазаревић из Сврљига.*

Драгиша Петковић (1948—1978), један од нових и младих сарадника „Расковника“, већ више није међу живима. Родом из Плужине код Сврљига, био је наставник историје у том крају и бавио се сакупљањем народног блага. Сарађивао је у „Повељи октобра“ (Краљево). „Развитку“ (Зајечар) и „Народним новинама“ (Ниш). Радове које доносимо послао нам је пре неколико година, у време када „Расковник“ није излазио.

ОД НИЦИНЕ

Трасекуљке
Врасекуљке
Исеко' те
Пресеко' те
Милораде
Милосаве
Радоване
Радосаве
Радивоје
Миливоје
Све отишло
Па не дошло.

(Баје се од ницине, отока у препонама, цепаничицом од наћава и границицом од метле.)

ОД ЗЛИХ РАНА

Појдоше девет Бугара
Са девет секира
Одоше у црну гору
Да секу црно пруже
Да дојде црна станара
Да дотера црно стадо
Да музе црно млеко
Да прави црни маслац
Да маже зле ране.

Топите се као вода на камену
Као мудро на угљену.

(Баје се ножем и пером од kokoши код злих рана на прстима и рукама.)

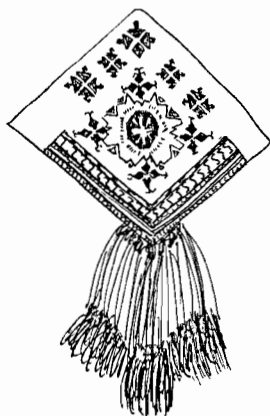
Казивао Предраг Пантић — Перић
из Предевца.

Минта Алексиначки

О Д М У Р Д А Р Л А К
(Болест стомака)

Вучетина запетина
на брегови, на долови.
Куд га среташе
ту га уватише,
без нож заклаше,
без ватру испекоше,
без зуби поједоше,
без гушу прогуташе,
без дупе посраше.

*Казивала Радмила Младеновић
из Чукуровца код Алексинца*

НАРОДНЕ ПЕСМЕ ЗА ДЕЦУ

ГУГУТЕ

- Гугуте, мамате,
Де ћ' идеш?
- У лојзе.
- Зашто?
- За гројзе.
- За кога?
- За маму.
- Што гу је?
- Болује.
- Од кога?
- Од Бога.

КАС КОБИЛАС

- Кас, кас кобилас!
Докле си ме каскала?
- До Чупана града.
- Што праји чупче?
- Оштри копље.
- А што ће му копље?
- Да убоде Турчина.
- Беж, беж, Турчине,
преко беле Рудине!

*Казивала Јаглика Ивковић из Житињи,
Горње Поморавље, досељена из Штрпца,
села у Сиринђинској жупи.*

ОЈ, ЈОВАНЕ

- Ој, Јоване,
до Јоване!
Да л' ти меље
воденица?
Ни ми меље,
ни ми грчи.
Ја си имам
много децу:

пет по овце,
пет по козе,
три ми лазе,
три ми оде,
још три мисле
да се роде.

Радојко Милосављевић

ПЕСМЕ ИЗ РЕСАВЕ

СЕЈЕ БУЛА БРАШНО

Сеје була брашно
Циганчица тричице
Деда точи вино
А баба ракију
Па кад се опију
Децу ће да бију!

СПИ, ПИЛО, СПИ

Спи, пило, спи!
Отац на орање,
Мајка на копање,
Спи, пило, спи!

Забележено у Великом Поповићу

Томислав Андрејић — Сењанин

ДЕЧЈЕ ИГРЕ

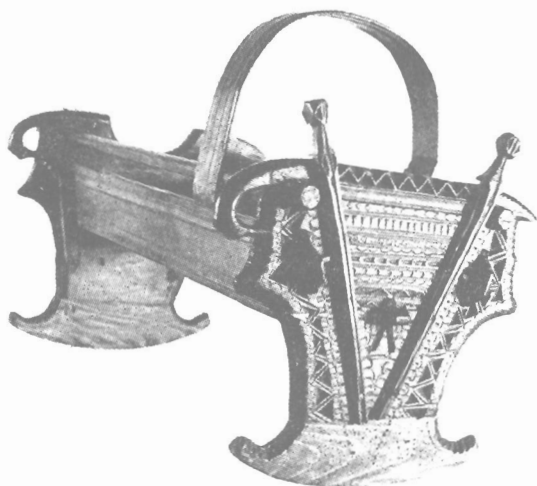
БИРИ, БИРИ...

Бири, бири, гуске моје!
Не смемо!
Од кога?
Од вука.
А где је?
У шумицу.
Шта ради?
Једе гушчицу.
Лет, лет, гуске моје...

ЖМУРКЕ

Два се петла побише,
На попово огњиште,
Један каже: Иш!
Други каже: да жмуриш.

Забележено у Сењу у Ресави

Колевка из Црне Горе

СТИШКЕ ПСОВКЕ, КЛЕТВЕ И
БЛАГОСЛОВИ

I ПСОВКЕ

Стижанин Стижанина псује:

У очи,
У очи дрљаве,
У очи зверинчаве,
У главу блесаву,
У главу шашаву,
У главу луду,
У мозак,
У нос,
У њокалицу,
У рње (ноздрве),
У кишу (њушку)
У њушку,
У уста,
У уста жвалава,
У уста погана,
У прњу,
У прњицу (њушкицу),
У шупак,
У пркно,
У срце душманско,
У срце нељудско,
У срце пацовско,
У душу пцећу,
У душу алосну,
У душу Сотонину,
У душу душманиту,
И псује му:
Мајку милосну,
Мајку брбљиву,
Мајку лоповску,
Мајку ајдучку,
Мајку покварену,
Мајку крваву,
Милу мајку,
Мајку курвинску,

Мајку отимачку,
Милу мамицу,
Мамицу,
Матер материну,
Сису материну,
Даду,
Дадуцу,
Дадујку,
Сестру невеселу,
Мајку мртву,
Детенце,
Дете најмилије,
Сина милога,
Клицу,
Црва у колевци,
Чедо мило,
Душу душину,
Целу фамилију,
Мало и велико,
Сунце жарко,
Сунце јарко,
Сунац,
Сунчац,
Сунце небеско,
Сунце калајисано,
Сорту никакву,
Сој животињски,
Сој аламуњски,
Кашику којом куса,
Чанак из кога куса,
Славу,
Славца,
Славујку,
Славицу,
Небо ведро,
Небо плаво,
Небо јасно,
Небеса божја,
Мајку Божју,
Крв,
Крваћа,
Крв крви,
Бога,
Бога божјег,

Бога милога,
Божје миловање,
Кућу божју,
Божји чивилук,
Богородицу,
Мајку божју,
Богчића,
Сто богова,
Триста богова,
Бели дан,
Белу недељу,
Младу недељу,
Лебац,
Залогајчић,
Коску мртву,
Мртва кокала,
Мртвог,
Мртвосаног,
Гроб неопеван,
Крст над главом,
Венац на глави,
Све што му срце воли,
Све што му на срцу лежи,
Све до унучета,
Све на свету,
Кућу и кућиште
И миша у дувару,
Име и презиме,
Све и сва.

II. КЛЕТВЕ

Не имао проју до проје,
Погачу са погачом не саставио,
Ујмиле ти се (одузеле) и ноге и руке,
Влачио се ко змија по свету,
Не имао ни у њиви ни у тору,
Кућа ти се раскућила,
Просио па се хранио,
Испод себе јео,
Тролетница те тресла,
Гром те урнисао,
Муња те прострелила,
Обесио се на благ дан,

Не имао бела дана,
Среће не имао,
Огрбавео и огубавео,
Туђин ти по авлији шетао,
Убило те оно добро у главу,
Убио те онај лебац у главу,
Уста ти онемела,
Болест те нашла,
У квргу се сквржио,
Земља те изела,
Црви те изели,
Пци те изели,
Очи ти испале,
Очи ти побелеле,
Очи ти искочиле,
Дана не имао,
Побеснео дабогда,
Камен гризао,
Пене ти на уста пошле,
Очи ти на потиоку отишле,
Навек проклет био,
Триклет и стоклет био,
Не били ти слатки залогаји,
Дабогда живот свој појео,
Ожучио се дабогда,
Пукао дабогда,
Руке ти се осушиле,
Не било ти опроштено,
Кости ти се не држале,
Коске ти се расточиле,
У неврат отишао,
Врат сломио,
Главу изгубио,
Цркао дабогда,
Душа ти на памук излазила,
На самрти свећу не видео,
Муња те спаљуштила,
Убио те лед,
Мечка те ошапила,
Свиње те цепале,
Заноћио, не освануо,
Отишао, не вратио се,
Бог те уклео,
Месо ти се распадало,

Утроба ти на нос пошла,
Проклет био, што год намислио,
Бог ти се наплатио,
Бог те чукнуо,
Ђаволи ти у глави играли,
Ђаво ти на чело совре,
Душа ти у пакао отишла,
У паклу се освестио,
Виле те убиле,
Недуси те однели,
Бог ти не помогао,
Пукница те распукла,
Нож те нашао,
Пушка те намерила,
Сео, не устао.,
Ручак ти преседао,
Јело ти се уједило,
Пробади те опасали,
Ватра те изгорела,
Ајдуци те на ражњу обртали,
Алама се на путу нашао,
Непутица те занела,
Пута не имао,
Пути ти се завезали,
Муња те ожегла,
Глава ти се раскубала,
Але те спопале,
Дирнула те врана у желудац,
Змије ти очи попиле,
Змије ти се у недрима верижале,
Бог те устукнуо,
Бог те покарао,
Мајка те божја убила,
Бог ти се осветио,
Не повео чедо за ручицу,
Руке ти се искривиле,
Језик ти се заврнуо,
Грло ти се заптило,
Жигњеви те муњосали,
Сунце те не миловало,
Сунца не гледао,
Без једа се не најео,
Залобај ти у гркљану упро,
Црева ти се запорисала,

Дни ти се заднили,
Име ти потавнело,
Срце ти се распукло,
Земља те не примила,
Земља те испљувала,
Пљувало те мало и велико,
Цветале ти муке и невоље,
Синуло да те просинуло,
Чума ти се у дом угнездила,
Гробовима године бројао,
У гроб ти глогов колац,
Даћа ти даћу достизала,
Несрећа ти никад не спавала,
Бог те сатро,
Бог те казнио,
Срећа те издала,
Мили те били,
Никад се не насмејао,
Сузе те бисериле,
Зубом о зуб се смејао,
Свако ти миље у немиље,
Никад се не зарадовао,
Сунцу се не радовао,
Камен те убио,
Камен те у челенку,
Светом посртао,
Живота се не најивео,
У зору ти сунце залазило,
Све ти у невид,
У таму се сурвао.

III. БЛАГОСЛОВИ

Срећан био где знао и не знао,
Куд год ишо срећа те пратила,
Бог те миловао,
Сунце те гледало,
Име ти сјајело,
Име ти се посветило,
Рука ти се посветила,
Чело ти сијало,
Звезда те пратила,
Видело те водило,
Анђели те чували,

За јаоха не знао,
Све ти певало,
Плеће те памтило,
Летеле ти беле пчеле,
Виле те љубиле,
Бог те загрлио,
Бог ти помогао,
Свечи те посветили,
Славан био док је сунца и месеца,
Срећа те сусретала,
По добру те у роду знали,
По добру се писао,
По добру се код Бога мерио,
По добру ти се судило,
Био мио куд се намерио,
Путе ти виле пајале,
Вавек имао да уделиш,
Слатка ти храна била,
Срећа ти се никад не одмакла,
Ти мени једно, Бог теби стотинама,
И у снима по свили одио,
Што захтео, Бог ти поклонио,
Остарео као Стара планина,
Бог те пазио,
Бог те поживео,
Мал ти се иљадио;
Каце ти се пресипале,
Била ти кућа пуна као кошница,
Никад ти туча на усев,
Бог ти дао здравље,
Никад Бога не расрдио,
Невоље те не волеле,
Зло се од тебе одбило,
Сунце ти се насмејало,
Смејан био док се данци плели,
Дни ти се златили,
Руке ти се позлатиле,
Златило ти се житиште,
Сунцу се радовао,
Са сунцем се мерио,
Син ти синуо као сунце,
Ђерка ти лепотом село засенила,
Поцепао иљаду кошуља,
Подерао триста опанака,

Душмане ти ветрине замеле,
Дани ти се у благодане везли,
Твоје било чега се машио,
Стопама ти босиок ницао,
Љубило те смиље и ковиље,
Довека ти сјајело огњиште,
Видело те у ноћи водило,
Анђели те од зла закрилили,
Сјао где стао,
Вас век цвећем одио,
По цвећу корачао,
Лепота те китила,
Сијало ти слеме и прочеље,
Сијали ти оџак и огњиште,
Бело ти се благо иљадило,
Заимао и тичијег млека,
Сијао ти образ у народу,
Цветао ти здравац на образу,
Дечица ти била ко јабуке,
Што зачео на добро ти ишло,
Изорао на крај света бразду,
Саткај, ткаљо, са педља по зеву,
Ткала с лакта у једном продевку,
Певао ти чунак по нитишту,
Зврјеле ти цевке као пчелке,
Жице ти се до сатка не кидале,
Цело село платном опколила,
Платно ти јунаци по сунцу и ветру по-
дерали,
Платно ти се с ињем такмичило,
Срећа ти се са сунцем мерила,
Удала се у богато и мирно,
Бог ти дао и масно и сласно,
Свекрва те на срце привијала,
Лако носила, још лакше родила,
Трудови ти били лаки као ласте,
Трудови ти мигом пролетели,
Данас ти бабиње, сутра жито жњела,
Родила лако па још трипут тако,
Породила виле и делије,
Млеко ти потоком лило,

Млеко ти се шећерило,
 Увече срп оставила, ујутру мало дојила,
 У миру мирко, у рату ратко,
 У рату ти рахатлиле муке,
 Били ти пути заклонити,
 Куршум те обилазио,
 Душманину глогов колац био,
 По јунаштву те знали,
 Побеђивао, зулум не чинио,
 На бежана пушку не дизао,
 Одолео глади и болечи,
 Вратио се здрав и неогребен,
 У повратку кућу пуну затекао,
 Данас ратан сутра победан,
 Нек рат сломије врат, а ти к дому,
 Тебе нек победа докући, а душмане сра-
 мота,
 Сребро сејао, сејачу, злато ти ницало,
 Зној сејао, злато жњео,
 Жито ти се бисерило,
 Цело ти село сено дело,
 Коњи ти кошаву претицали,
 Имање ти се о три атара чешало,
 Стока ти се устомножила,
 Срећа ти се не уморила,
 Срећа ти не спавала,
 Жижак ти се пред свецем не гасио,
 Свадбовао и славу славио,
 Веселје ти се на веселје плело.

Забележено у Стигу.

Рог за барут — Босна и Херцеговина

Велибор Лазаревић

ВАЉА СЕ — НЕ ВАЉА СЕ

(Народна веровања из старог Левча)

О МЛАДОЈ И МЛАДОЖЕЊИ

На свадбе кад треба снаша да уиђе у младожењину кућу, ваља се да момак узне хоцку шећера у уста и стане иза кућног прага а снаша испред прага, споља и да тако над прагом поједе ону половину шећера што стрчи из младожењиних устију па ће после много лепо и сложено да живе и век свој векују.

Ваља се кад сна први пута као снаша уиђе у кућу, да је свекрва веже црвеним концем који ће млада прекинути ради будуће радости и кућевне среће.

Ваља се кад млада уиђе у младожењину кућу, да погледа кроз оцак од оцаклије да ју деца не би била врљоокаста.

Прве ноћи ваља да се млада и младожења пограбе у љубави јер ко кога претекне и трипут га пре пољуби биће заповедник онем другом и онај ће га слушати без поговора, први ће се мирити кад се посвађају, пезеће му и бити понизан целог века.

Не ваља млада и младожења да једу срасло воће (двојанце, двогоце, двородце) да им не срасте пород.

О МОМКУ И ДЕВОЈЦИ

Ваља се ако оћеш да те девојка заволи, да је потајно погледаш кроз прстен старе удовице.

Ваља се кад буде први дан Божића да момак девојку (или девојка момка) крадом погледа кроз кишу (рилицу) од божитњара да би се боље узели.

Ваља се да наводација понесе иверку од ћуприје или неко дрво од момкове куће те да с њим крадом процара по ватришту код девојкине куће па ће она после сигурно пристати да узне момка.

Не ваља старем да момка и девојку бију метлом јер после он не може да се ожени нити она да се уда.

Не ваља девојка да седи на ћошку астала, јер ће је кад се уда свекрва мрзети.

Не ваља се да девојка пре удаје кад је још невенчана иде у младожењину кућу ради избегавања враџбина.

О ДЕТЕТУ

Кад се дете роди ако оћеш да буде добар и вредан сељак, ваља да му ставиш под јастук цртак од плуга, ако ћеш тесар да ти буде, остави му теслу да буде веште руке, ако ћеш да буде писмено, остави му оловку под главу (итд).

Детету у колевке ваља да се тури бели лук (ради заштите од вештица), шибица и нокче (да не плаче), перје или нешто друго од лелека (да се не намери-огреши о некога), од јелена рогови

Stolovача — Хрватска

(ради здравља), на капицу ваља да му се остави цвеће „урочак“ да га штити од урока.

Ваља се кад ће мало дете да носе ван куће да мајка или баба узну воду у уста, па из њи у леву шаку те да с њом омиву дете од браде према челету ради урока изговарајући три пута: „Лева рука крста нема, на ово дете урока нема.“

Кад се неки разболи, да та болес не би прешла на дете, ваља да се каже: „Далеко то било од мојега детета ки небо од земље. Код њега био црвен петао, црвено јаје сneo, с крље (пања) пало, не разбило се!“

Кад дете извади зуб, ваља да га у комату леба да псу с речима: „Ево теби, куцо, мој дрвени зуб, а ти мене дај твој гвоздени!“ па ће после имати здраве и јаке зубе.

Ваља се ако се дете у посте роди, да се крсти, ако се роди на мрску, на мрску ваља да се крсти.

Кад мајка нема мушку децу, ваља да прати женско дете с трубом (намотајем) платна под мишком да се провуче кроз дугу док пије воду, па ће постати мушко.

Ако оћеш да ти дете буде брзо и полетно, ваља да му дајеш да једе крила и батаце од кокошке.

Не ваља деца да једу срце од кокошке јер ће после да се плаше ки кокошка.

Не ваља да једу злу мрву од кокошке да не би били зли.

Не ваља да једу врат од кокошке да не буду дугошијасте.

Не ваља дете да је рибу пре но што проговори, јер може остати мутаво ил ће тешко проговорити.

О МРТВАЦУ

Кад човек умре, ваља да му се кроз руке протне леба, клас жита и со и све то после ваља да се тури стоке у зоб да би била добра.

Не ваља онај који ће да умре и лежи на самрти из кревета руком да дотакне земљу, јер ће се после мучно растати с душом.

Кад пронесу мртваца поред твоје куће, ваља да промениш воду у судовима.

О БАДЊЕМ ДАНУ И ОБА БОЖИЋА

Ваља на Бадњи дан увече да се остави крај бадњака мало јела и пића да Божић вечера кад дође.

Кад буде Бадњи дан увече и простре се слама по кући, ваља се да домаћица том сламом везује кашике и вељушке с којима се дотад јело (после се узну нове), а домаћин треба да је пита: „Шта то радиш?“ а она да му одговори: „Не везујем сламу но везујем лоповима очи да не краду!“ Домаћин је опет пита: „Шта то радиш?“ а она одговара: „Везујем гавранима, свракема, орловима, вранема и сваке дивљине очи и кљунове да не кљују берићет и не вату пилеж!“ Кад је трећи пут пита: „Шта радиш?“ она одговара: „Везујем плода и берићета!“

На први дан Божића ујутру пре сваког јела ваља да окусиш пупољак дрена да би био здрав преко године.

Од божићне сламе ваља мало турити у опанце да би био добар берићет.

Не ваља да твоја ствар божићкује код туђе куће јер слути на сиромаштво (у току године свѣћеш да раздаш по селу и да погубиш), зато пре Божића треба прекупити све своје ствари и по зајмљене паре из села.

Ваља се да на кокошињи Божић положајник седне на тикву (да би квочке боље лежале на јајима), а преко главе да се покрије главом или покривачем. Положајник поседи мало, па се дигне те увати ону тикву што је на њој седео, па је тресне што гоћ може о земљу да се све семенке разлете (тако ће и пилићи излетети из јајета), али ако се тиква, по несрећи, не разбије, онда је домаћин узне у руке и њом тресне положајника да би је разбио.

О ВОДИ И ВИЛАМА

Не ваља затрпавати бунаре и изворе, јер је греота затрпавати живу воду.

Ваља се кад се ноћу дође код воде да се каже: „Добро вече, добра водо!“ а кад се одлази:

„Лаку ноћ, добра водо!“ јер тиме милостивиш виле које су чувари воде; ако то не урадиш, може да ти напакосте.

Не ваља да се купа на Прокопов дан и Врталому у Мораве, јер тад копни камење у Мораве и ђаво гадује у њој те ћеш да се удавиш.

Не ваља на Ђурђевдан нигде да се купа, јер се тога дана у води-купа свака ушта (несрећа, животиње итд.). По другима, баш на Ђурђевдан се ваља купати у води са ђурђевданским травама ради здравља.

Не ваља вршити нужду крај извора и на местима де расте дзуква јер је ту вилинско место и њина невидљива совра те може човек грдно да се намери (огрешу). Ако се намери човек, ваља да на то место де се намерио однесе колаче леба и шише вина и да се помоли вилема да му опросте грех. Леба и вино се оставе да преноће, па ако сутрадан затекне поједен леб и попивено вино, онда су му виле опростиле, ако је све онако како је оставио, онда ће да страда.

О ЛЕКАРИЈАМА

Кад видиш да звезда пада с неба а имаш брадавицу, треба да кажеш: „Како звезда одлетела, тако мене брадавица одлетела!“ па ће нестати.

Ако те боле крајници, ваља да поједеш јабуку с мртвачког барјака па ће да те прође бол.

Ваља се кад старији кине да му кажеш: „У здрављу и догодине!“ а детету: „Пис мачка - здраво дете!“ или „Здрав си!“ Дете на ово последње одговара: „С тобом зај’но!“.

Ваља се куј је злојешан да узне и поје нешто од јела из циганског цака, па ће да проједе.

Ко има прободу ваља му дати кроз прозор да лиже мед с ражња, па ће га проћи.

Кад неки много пије па оћеш да му огадиш пиће и да га одвикнеш од њега, ваља да му ставиш мало коњске пене у чашу.

Ваља онај куј се ноћу у сну плаши да тури под главу мало сена које је коњ јео па неће после да се плаши.

Ако се неком јави нициња (израслина) на телу, ваља да баје левом руком изнад ње и дува трипут с речима: „Лева рука крста нема, ту за тебе места нема!“

Кад имаш неку бољку да те мучи (зубобоља итд), ваља да узнеш каменче из камењара, да окренеш леђа том месту и каменчетом дотакнеш болно место а затим се окренеш и бациш каменче на место где је било с речима: „Скаменила се бољка!“ или: „Лева рука крста нема, ту за бољку места нема!“ а затим прекрстиш руком на том месту па ће те бољка проћи.

Ваља кад је неко болесан а оће да се откупи (излечи) да се провуче три пута кроз жилу (корен) од дрвета, а онај који га откупљујне (лечи) да му да три пута да кусне вино из чаше.

Кад је неки болесан, ваља да уочи среде, увече, на калемљсном дрвету остави колаче, чашу вина и свећу, па ујутру ако је неко начео, да појѐ и попије онај остатак који важи као лек.

Кад се убодеш на трн, ваља да кажеш: „Кад трн озеленео, тад мене заболео!“

О СТОЦИ

Кад се јагње ојагњи, ваља да га преватиш (потеглиш) за уши с речима: „Пушти лескову — узми дренову!“ и тако три пута, да би боље стало на ноге и било чврсто и здраво ки дрен.

Кад се свиња разболи, ваља да ју се тури кукурек у уво и које се време тури у то да се и извади (рецимо у 8 ујутру).

О НАМЕРЕЊУ (ОГРЕШЕЊУ)

Кад пролазиш испод кокошињег седла (место где кокошке спавају), ваља да пљуцнеш неколико пута на њих да не би ослепео.

Кад наиђеш на кучећи сугреб (место где је пас гребао), ваља да пљуцнеш неколико пута на њега да се не би намерио и осуо се у лицу и разболео.

О УРОЦИМА

Куј је много леп да га не би урочио, ваља да га пљуцнеш неколико пута говорећи: „Посрала те кокошка што си леп да није урок од моје очију!“

Кад се нека лепота или напредак у нечему повали, треба рећи: „Да није урок!“

О ОДЕЛУ

Ваља да се сваке године на Видовдан изјутра изнесе руба (девојачко дарје, стајаће одело и покривачи) и простре напољу по прозорима и по авлији да их не би јеле муве и друга ушта (несрећа) преко године и даби је огрејало сунце и вид'о Бог. Тога дана ваља и паре да се броје да би се множиле преко године.

Ваља се кад нешто преновиш од одеће да се у'вати и уштипне с речима: „Ово у здрављу да ицепаш, да носиш и да се поносиш по сунцу и по ветру, колико жица (пекаља) толико година!“

О МЕСЕЦУ

Ваља се кад први пут видиш млад Месец да је изгрејао да скочиш неколико пута машући рукама к Месецу и кажеш му три пута ради здравља: „Ти млад (или нов), ја здрав!“ Понеко додаје још: „Кад други пут изашао, мене здравог нашао!“

По казивању старијих житеља села Беле Воде: Петројке Петровић, Надежде Николић, Марице Југовић, Бранка Павличића, Зоре и Пинета Милићевића, Дамњанке Милетић и других, 1971—75.

Мање познате речи

киша — свињска њушка; нокче — ножић; злојешан — онај ко слабо једе; пекаља — бод у плетењу

НЕ ВАЉА СЕ...

(Народна заровања из Драгачева)

Не ваља малу децу бити метлом — неће да порасту.

Не ваља се руковати преко ограде — доћи ће до свађе.

Недељом не ваља сећи нокте — све што се некоме каже у поверењу сигурно ће се прочути.

Не ваља причати кад на себи пришивамо дугмета јер нам се после пришивају аброви (лоше речи).

Која девојка седи на прагу, неће се удати никад, остаће осифелица.

Ко једе из лонца не види ноћу да иде.

Не ваља кокоши ранили из крила, уватиће их кобац.

Не ваља ноћу ићи испод калема — кажу, привиђа се.

Ноћу не треба ићи на кладу јер може нешто да те устрели.

Не ваља јести струготину од загорелог млијека — покиснуће дјевојци сватови.

Не ваља зокву приносити кући, због зуба.

Не ваља се ићи туђој кући с комадом љеба, због кокошака.

Не ваља се растурати мравињак јер ће говеда да беже са паше.

Не ваља сећи нокте код туђе куће јер ће се ти кућани после побити.

Не ваља казати на лијеку хвала јер ти послуже неће помоћи.

Дијете да не подилази под младо дрво — неће да расте.

Не ваља се забрисивати — нећеш се удати.

Не ваља се љубити преко прага — свађаћете се.

Не ваља се бити пракљачом, неће да се расте.

Не ваља клецати столицом јер ће ти деца гељати.

Не ваља се бити метлом, нећеш се оженити (удати).

Не ваља представљати кукавицу — умријеће ти неко.

Не ваља се играти клупчетом — расте гуша.

Не ваља побијати виле у ливаду јер кртице праве кртичњаке по њој.

Не ваља звиждати у кући јер се пате мишеви.

Не ваља се клатити на столици — геља стока.

Не ваља мијешати ножеве са кашикама, због неслоге у кући.

Не ваља држати преврнуту одећу, због путовања, учења и сличног.

Не ваља по авлији скакати на једној нози јер ће говеда да гељају.

Не ваља давати другоме своје шноле из косе, опадаће ти коса.

Ђевојке и момци не треба да сједе преклади, због удаје и женидбе.

Не ваља седети на клади — боле леђа.

Не ваља јести с ножа — коси љутина.

Не ваља јести кашиком из земљаног лонца — оће да се ослијепи.

Не ваља ткати ноћу — доћи ће виле да лупају у прозор.

Не ваља ићи туђој кући с комадом (љеба) јер ће кокоши да једу јаја.

О свадби, млада не ваља да једе печење да јој деца не буду слинава.

Три дана уочи Божића не треба брисати кућу, да се не пате буве.

Не ваља се чешљати уочи Божића, на Бадњи дан, да се не пате вашке.

На Бадњи дан не ваља седети на трonoшкама — гељају овце.

Кад се отели крава, не ваља давати ником ништа из куће, на зајам.

Не ваља газити мрве.

Не ваља убити пчелу.

Не ваља спавати под орахом.

Не ваља јести лежећи.

Не ваља да зуји вода на шпорету, јер ће да сијече лице.

Не ваља зубе чкељати иглом, због зуба.

Кад пођеш на пут из куће, не треба се враћати — прати баксузлук.

Не ваља бити стоку ногом, опада кочет.

Кад се жена порађа, не ваља у близини држати завезане цакове јер ће дијете бити исто тако завезано и затворено у себе.

Кад је жена трудна, не треба да гледа на једно око јер ће јој дијете бити са поремећеним видом.

Кад неко умре не ваља га купати у кући; кажу, повампериће се и често долазити на то место.

На дан свадбе, кад млада први пут улази у дом, не сме да куцне ногом о праг јер би је кроз цео живот у тој кући терао малер и ненамерно би разбијала судове.

Кад се вари млијеко, не смије да покипи и изгори по шпорету, јер ће краве да дају мање млијека него што су имале а послије ће да га скроз изгубе.

Не ваља у кући држати преврнуту столицу јер ће гавран да прелети преко куће, а кад гавран прелети преко куће, уништиће се кућани.

Не ваља стављати на астал лонац у ком се кувало неко вариво, због главничења жита у њивама.

Ђевојка не ваља да чука угарке кукачом — остаће неудата, јер јој неће доћи просци.

Не ваља пити воду одмах, кад се донесе из бунара, него треба чекати док се умири таласање.

Уочи Божића не ваља јести кашикама, виљушкама и ножевима, него само прстима.

Док једеш, ништа са совре не ваља да дајеш мачки, него тек кад завршиш са јелом.

Кад неко у комшилуку умре, не ваља се чешљати све док се не заврши копање раке.

Не ваља стављати лонац на љеб, јер ће јагњад да газе по овцама док оне леже, па прљају вуну.

Не ваља проћи између гробнице и мртваца — неће се живити дуже од године дана.

Понедоба не ваља ићи тамо где се просипа цијећ и сијечу дрва — тамо се привиђа.

Не ваља сипати воду из кове на ону страну где је уво и кроз уво, да ћеца не добију заушке.

Ваља се умити на перилу чим се дође, јер ако се не умије доћи ће виле да питају што се ниси умила.

На перилу не ваља лупати пракљачом поне-доба, да ту не дођу виле.

Раније, човек који има пчеле није смео предвече да даје нешто комшији преко ограда, да не би шта шкодило пчелама, јер су се пчеле сматрале исто ко ћеца.

Кад дођеш у туђу кућу, треба да седнеш, да би квочка седела на јајима.

Не ваља не сести кад се дође у нечију кућу јер просци неће сести кад дођу да просе ђевојку.

Од Андријевдана до Светога Саве не ваља бојити вуну црвено — оће вукови да покољу овце и да проспу крв по снијегу.

Водене суботе, уочи Белих поклада, не ваља ништа радити на мушкарцима, људима који иду у војску, да не погину у рату.

На празник Јевтенија не ваља радити — добиће се јевтика.

На Вртоломије се не ваља пети на дрвеће јер ће да се заврти у глави и да се погине.

Не ваља покривати кућу на Стевана Вјетропирца — вјетар ће однијети цријеп.

Не ваља се бити на Туциндан — расту чиреви.

Не ваља помињати змије уз пост, да се не би виђале преко љета.

Од Андријевдана до Савиндана не треба сновати — због вукова.

Не ваља радити неђељом јер је она одређена за одмор.

Не ваља неђељом мијесити леб, ради здравља, гади стоке, уопште ради напретка.

Не ваља здравити на лијеву страну, јер кад ђаво слави, наздравља на лијеву страну.

Не ваља неђељом узимати иглу — због зуба и здравља.

Не ваља се бити на Бадњи дан — имаћеш пљузге.

Не ваља се бити на Туциндан јер ће остати да бију целе године.

На Божић ваља носити брлог и мрве преко воде, прије сунца, да се не би патиле буве у кући.

Уочи Божића не ваља прести — вукови ће појести овце.

На Божић не ваља носити сено вилама, говеда се тучу преко целе године.

Не ваља дању спавати на Божић, јер ћеш цијеле године дријемати.

Не ваља се одазивати на Ђурђевдан онемо ко те зове, јер ће ти предати дријемеж па ћеш цијеле године дријемати.

На Бадњи дан не ваља кувати пасуљ, да се шљиве не пасуљају љети (на њима се појави нека преслака слична ко пасуљ).

Уочи Божића не ваља јести за асталом јер тице сијечу муруз.

Не ваља се бити на Бадњи дан — расту чиреви.

Жена у другом стању не ваља да гура ногом јагње, мачку или прасе, а то је поради детета;

Надгробни споменик — Србија

оће да буде чупаво ко маче или ко јагње или ко прасе.

Не ваља радити на Стевана Ветропирца, због чирева.

О божићу се не сече леб, а то је да тике не сечу кукуруз у пролеће кад ниче.

Не ваља да у пролеће чујеш кукавицу а да ниси пио или јео, јер ће ти целе године смрћети из уста. А кукавица кука од пролећа до Видовдана; ако продужи даље, колко дана толико кише.

Кокошка се не чупа ван куће, поради пилаци, да орлић не носи пилаци.

Трудна жена не ваља да седи на прагу, оће дете да јој повраћа.

Трудна жена не ваља да пређе преко припона, да би дете добро говорило.

Не ваља метлом бити кокошке, због орлова.

Не ваља љубити мало теле у главу, оће да убија.

Не ваља бити краве лозом од вињаге, оће да повађају.

Не ваља се помиљати на врата у кућу у којој има ђевојака, него треба ући, да се не враћају просци.

Кад чујеш лош глас, ваља се да из куће избациш жишку.

Кад се мало дете ошиша први пут, ваља се ставити косу на калем, да брзо расте.

Не ваља јарам да прође кроз овце, слабо задајају јагњад.

Не ваља брлог дуго држати у кући, због ђевојака, да не остану сићелице.

Не ваља се чешљати на Велики Спасовдан, да се не квари љеб.

Ваља постити на Св. Илију, због облака и грома.

Треба постити Савиндан, због вукова.

Не треба трпати сено на Св. Илију, оће гром да га запали.

Трновске Петке не ваља радити с трњем, оће руке да трну.

Не ваља кад керад подурлавају, оће неко да умре или ће нека друга пропасти.

На Видовдан се износе све ствари напоље; ваља се, ради мишева, да не секу.

Не ваља иглу забијати у клупче, због змија.

Не ваља се играти с клупчетом, јуриће те змије.

Не ваља бити дружлицом, кад препредаш, мркне свијест.

Не ваља се пити воду грѣдом, оће орлић да носи пилад.

Ваља се на Ђурђевдан кропити говеда росом, да не убијају.

Ваља се уочи Јереминдана тући у канту, ради змија.

Не ваља седети за совром огрнут, због облака и града.

Не ваља превртати љеб, ни виљушке.

Не ваља сећи сир ножом.

Мање познате речи

Зоква — зуква, врста биљке на мочварном тлу; Гељати — рамати; Чкељати чачкати (зубе; чекљалица — чачкалица); Помилати се — извиривати, помаљати се; Преклади — реч нејасна значења (нису знали ни казивачи!)

НАПОМЕНА

Забележено од старих људи и жена у драгачевским селима: Драгачица, Пухово, Горња Краварица, Горачићи, Котража и Крстац.

У драгачевском крају, варовањем се зову обичаји који обично почињу са „ваља се“ или „не ваља се“, а везани су, најчешће, за свакодневни живот, и имали су значај посебне вере. Данас се суседи не могу сложити због чега се нешто варује, али то неће утицати на промену варовања. Иако многобројна, варовања у Драгачеву изумиру.

(Р. М.)

Момчило Тешић

ИЗ „КАЛЕНДАРА НАРОДНИХ ОБИ- ЧАЈА“ (IV)

ЈОВАН СЕКОВАНИЈЕ

Непокретан; долази 11. септембра. Празнују га жене и људи.

Тога дана се не једе пре поднева. А овце и козе једнониче (само једном тога дана једу). Ако ће их пустити на пашу, то ће бити тек предвече. Пре полагања сена или детелине, или пре пуштања на пашу дају им, ситно исечене, мељевину, сиљевину и аптовину, помешане са јармом или мекињама.

У који дан „падне“ Секованије целе те године не започиње се никакав значајнији посао (рад на грађевини, не венчава се, не крштава, не проси девојка. . .), Изузетно, ако се на Секованије започне посао, он се „преко целе године може радити и на дан у који је био Секованије“.

СРЂЕВДАН

Не мења датум доласка, 20. октобра.

Празнују га жене. Тада је, најчешће, лоше време.

Прича се да је неки човек, „преиспољња тврдица,” коме је Срђевдан био слава, овако му се молио: „Удри Срђе (непогодом), нек је грђе — да нико не дође“ (на славу).

ЛУЧИНДАН

Лучинанин се не помиче, долази 31. октобра. Сви га празнују. Неким породицама је крсно име.

Прича се да су некад Свети Лука и Свети Никола ишли заједно у крађу. Лука украо вола а Никола роткву. Зато се на Лучиндан мрси а на Никољдан пости.

Обично је после Лучиндана хладно време. Због тога се чује: „Од Светога Луке, сви у недра руке“.

ВАРИЦА, ВАРИНДАН

Непокретан женски празник, долази 17. децембра

На Вариндан не раде само жене и девојке. Тога дана наспе се у бакрач од свих семена које то домаћинство има, највише кукуруза, па се све то добро укува. Сутрадан, на Савицу, скине се бакрач са верига, да се смеша охлади, а на Никољдан је чељад једу. Зато се каже: „Варица вари, Савица ’лади, Николица куса.“

Розета — Македонија

БАДЊИ ДАН И БОЖИЋ У ОКОЛИНИ ЗАЈЕЧАРА

I

Божић се сматра највећим хришћанским празником, јер се по веровању тога дана родио Исус Христос.

Уочи Божића је Бадњи дан.

Тога дана пре изласка Сунца одлази се по бадњак у шуму. Бадњаком се назива церово дрво које може један човек да понесе своје дому. Кад човек у шуми изабере дрво за бадњак, окрене се истоку, прекрсти се и почне да сече дрво. Бадњак сече држећи рукавице на рукама. Прву ивер која одлети сечењем к земљи узима за себе да би му се патиле пчеле у тој години. Одсечен бадњак односи кући и ставља га онако неокресаног усправно уз кућу до самих врата. Потом узима од бадњака гранчицу, односи је до огњишта и њоме цара по ватри, благосиљајући:

— Дај, Боже, доста здравља
чељадима свима.

Свакоме брату на своје занату,
путнику срећан повратак,
а болесном опоравак.

Свакој кући здравља, оваца, новаца и
берићета да буде до другог Божића!

По обављеном благосиљању, гранчица се забада у вериге. То је дан када се из куће износе све трношке столице да се у тој години у домаћиновој кући не би јагњили јагањци кривих ногу.

Током дана месе се колачи од пшеничног брашна, тзв. „закони“. Облици тих колача су из живота земљорадника и земљорадње: алат и пред-

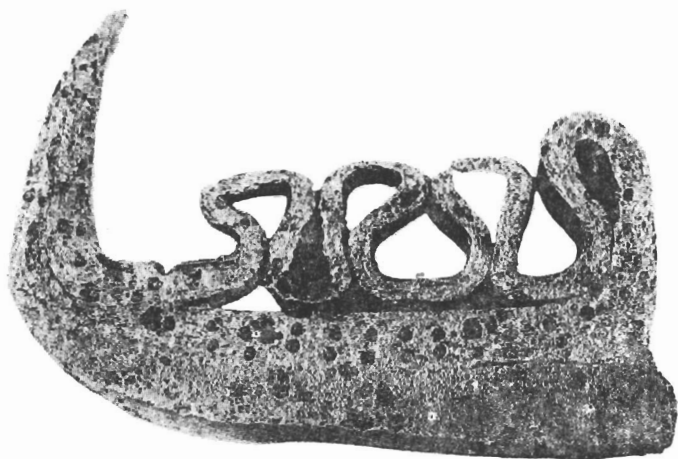
1. По причању Милоша Милосављевића из села Планинице код Зајечара, писца прве књиге Радио-Београда библиотеке Вуково коло.

мети из пољопривреде (срп, коса, виле, бачва, обор, коњ, во, њива, виноград и др).

Увече се уноси у кућу слама. Слама је везана конопцем у бремене. Конопац се извуче и слама из њега постави насред собе у круг. Овако увезан конопац у круг оставља се иза врата, а сутрадан у кругу конопца хране се кокошке, а то је зато да не би губиле јаја. Заједно са сламом уносило се и парче од доњег дела бадњака с којим се поступало исто као и са гранчицом. У сламу су бацани ораси да би по веровању те године лежале кокошке на јајима. Разастрта слама насред собе прекривена је чаршавом и ту се на слами вечерало, седећи на поду или земљи око сламе. Пре вечере стављани су на чаршав колачи „закони“ и посна јела.

Уз све то паљена је свећа, кадило се и крстило. Затим се од свих колача „закон“ секло по једно парче и стављало у чашу с вином, одакле би сви присутни узели по парче и попили по мало вина. Од оног колача што је представљао волове секао би се онај део који је представљао главу и он се остављао за Нову годину (по старом календару), када би се давао воловима за здравље.

Вечера је обављана без виљушака, јер се веровало ако се те вечери употребљавају и виљушке

Оцило — Србија

да ће вране те године повадити и појести све усеве са засејаних њива.

Пред саму вечеру сваки члан домаћинства је гледао према светлости, желећи да сазна да ли се види његова сенка. Веровало се ако се неком не види сенка, да ће тај у тој години умрети.

По обављеној вечери, чељад леже на сламу да на њој преспава ту ноћ. Спава се тако што су сва лица окренута једно за другим на једну страну да би пшеница у њиви те године била окренута на исту страну.

Преко ноћи уочи Божића стављала се печеница, прасе на ражњу. То је обавезно чинила свака кућа у селу. Прасе је морало бити печено пре сванућа. Пуцњавом из пушака оглашавао се завршетак печења прасади. Тако су те ноћи праштале пушке до самог сванућа у сваком селу.

II

Ујутро на дан Божића долази *положајник*, седа насред собе на јастук прекрштајући ноге. Жене доносе пред њега орахе и бацају их као кад хране кокош, а овај их сакупља и ваби као пилиће. Положајник долази случајно и пожељно је да је то прилења особа да се кокошке не би те године дизале са насада. Тога јутра из сваке куће понеко одлази у цркву да се причести. Они чланови породице што не могу да оду у цркву на причест, узимају по парче хлеба и кашику вина ради причешћа, јер се за Божић постио цео пост. Од Бадње вечери, ако остане што од јела посног, чува се за дан поста пред Светог Јована.

Ручак и вечера првог дана Божића обављани су на слами. Другог и трећег дана Божића одлазе пријатељи и рођаци једни другима у госте на гошћење. Млади се преко дана забављају, играјући у колу, а увече су приређивали забаве различитог садржаја.

Играјући у колу, млади су о Божићу певали многе песме од којих помињемо само ове две:

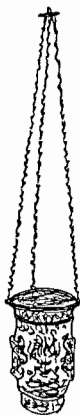
У Божића три ножића:
један сече печеницу,

други сече кобасицу,
трећи сече чесницу!

Божић, Божић бата,
носи киту злата
да позлати врата,
од боја до боја
и сву кућу до крова.

На први дан Божића сече се *чесница*. То је сасвим танак хлеччић од пројиног брашна. При мешању у њега се по ивици сакрију „срећке“ (зрно пасуља, новчић, зрно тикве или бундеве, кукуруза или чега другог). Чесница се исече на комаде тако да свако добије по један комад у коме се налази „срећа“. Свако се журј да сазна своју „срећу“, али се највише обрадује онај што пронађе новчић у свом парчету чеснице.

За време божићних празника не сме да дође до туче. Ако се неко туче на Божић, верује се да ће му преко године цело тело бити у чиревима. Ако би случајно дошло до туче, онда би бијени клео онога што га туче тражећи да му за освету израстају чиреви: „Чири, мири — двадесет четири!“

ДВАДЕСЕТ ГОДИНА ЗАЈЕЧАРСКОГ „РАЗ-
ВИТКА“

Народни живот, обичаји и стваралаштво у часо-
пису „Развитак“: I (1961) — XX (1980)

БИБЛИОГРАФИЈА ОДАБРАНИХ РАДОВА

— Наставак из прошлог броја —

- √ 121. Јовановић, Милка: „Састанак“ с покојником или поновно сахрањивање, IX (1969), бр. 4—5, с. 100—103.
- 122. Калчић, Сергије: Жртвовање животиња и људи у обичајима Великоизвораца, XV (1975), бр. 3, с. 95—100.
- 123. Калчић, Сергије: Обредни колачи у Великом Извору, XIII (1973), бр. 1, с. 86—92.
- 124. Кнежевић, Сребрица: Жене у обичајима Крајине и Кључа, IX (1969), бр. 4—5, с. 104—111.
- √ 125. Костић, Петар: Обичаји о св. Варвари у неготинској Крајини, IX (1969), с. 74—75.
- √ 126. Костић, Петар: Обичаји о Тодоровој суботи у неготинској Крајини, VIII (1968), бр. 3—4, с. 70—73.
- 127. Лазаревић, Јованка: Лицидерски колачи у посмртним обичајима, X (1970), бр. 6, с. 124—125.
- 128. Марковић, Загорка: „Свиравка“, „Флуер“. Свирале источне Србије, XI (1971), бр. 5, с. 73—75.
- 129. Масловарић, Душан: Обичај „божија брада“ и његова трансформација у неготинској Крајини, XIII (1973), бр. 6, с. 75—78.
- 130. Мачај, Стеван: Обичаји Румуна, VI (1966), бр. 2, с. 58—69.
- 131. Милићевић, Милан Ђ.: У пространим планинама Тимока, V (1965), бр. 2, с. 60—63.
- 132. Милошевић, Милан: Приношење жртве при зидању стамбених зграда у селима тимочке Крајине, IX (1969), бр. 4—5, с. 94—99.
- 133. Милошевић, Милан: Психолошко тумачење неких заосталих облика сујеверја у селима тимочке Крајине, VIII (1968), бр. 6, с. 76—82.
- 134. Младеновић, Оливера: Главне одлике развитка народних игара Крајине и Кључа, VI (1966), бр. 4—5, с. 67—69.
- 135. Младеновић, Оливера: Народне игре у Заглавку, VIII (1968), бр. 3—4, с. 65—69.
- 136. Младеновић, Оливера: Орска традиција ђердапског подручја, XIV (1974), бр. 6, с. 95—100.

137. Николић-Стојанчевић, Видосава: Дубочке „русале“ или „пацилице“ као предмет комплексних научних студија, VII (1967), бр 2, с. 71—75.
138. Пантелић, Никола: Домазетство у неготинској Крајини, VIII (1968), бр. 1, с. 77—79.
139. Пантелић, Никола: Снахочество у неготинској Крајини, VIII (1968), бр. 6, с. 68—70.
140. Пауновић, Петар: Материнство и деца у веровањима код народа Тимока, VIII (1968), бр. 5, с. 103—104.
141. Пауновић, Петар: Ментално-хигијенски значај посмртних обичаја у тимочкој Крајини, XVII (1977), бр. 1, с. 103—107.
142. Пауновић, Петар: Превентивно-медицински значај свадбених обичаја у тимочкој Крајини, XII (1972), бр. 3, с. 93—96.
143. Првановић, Светислав: Етничке промене, језик и стране у Црној Реци, Крајини и Кључу, XII (1972), бр. 1, с. 74—79.
144. Првановић, Светислав: Лапот — обичај убијања старца, IV (1964), бр. 2, с. 82—87.
145. Првуловић, Борислав: Посмртни обичаји у тимочкој Крајини, XII (1972), бр. 3, с. 93—96.
146. Петровић, Драгољуб: Перуника — ботаничка инкарнација ни, ЈН (1969), бр. 3, с. 76—83. древног словенског божанства као лично име у тимочком региону, VI (1966), бр. 4—5, с. 73—75.
147. Рељић, Љубомир: Свadbени обичаји у околини Књажевца, V (1965), бр. 1, с. 64—74.
148. Ракић, Слободан: Прво пишање деце у селима тимочке Крајине, XIII (1973), бр. 2, с. 80—83.
149. Ромелић, Живка: Култни хлебови на поманама код влашког становништва у неким областима североисточне Србије, XX (1980), бр. 2, с. 76—81.
150. Стефановић, Душан: Сеоски надгробни споменици у Крајини, V (1965), бр. 4—5, с. 80—85.
151. Стојанчевић, Видосава: Етничке и етнолошке карактеристике „отргнутих предела“ присаједињених Србији 1833, XIII (1973), бр. 3, с. 76—92.
152. Стојановић, Драгослава: Посмртни обичаји у неготинској Крајини, VIII (1968), бр. 2, с. 60—62.
153. Стојановић, Драгослава: Свadbени обичаји у неготинској Крајини, VI (1966), бр. 6, с. 74—76.
154. Томић, Персида, Установа бачија у савременом сточарству у неготинској Крајини, VIII (1968), бр. 3—4, с. 26—29.
155. Хасанбеговић, Рабија: Огњиште као култно место, VIII (1968), бр. 6, с. 74—75.

VI НАРОДНА УМЕТНОСТ

156. Влаховић, Петар: Представе човека у народној уметности у Србији, XII (1972), бр. 6, с. 65—70.
157. Зечевић, Слободан: Наша народна уметност, X (1970), бр. 4—5, с. 59—61.
158. Јовановић, Милка: Орнаментика на ћилимима у Србији, XIII (1973), бр. 4—5, с. 85—88.
159. Кнежевић, Сребица: Природа као инспирација у народној уметности, X (1970), бр. 6, с. 113—121.
160. Марковић, Зага: Орнаментика на преслицама, X (1970), бр. 4—5, с. 68—70.
161. Матић-Бошковић, Милица: Нека значења птице у народној уметности Србије, XI (1971), бр. 6, с. 71—73.
162. Пауновић, Петар: Украшавање фасада сеоских кућа у Крајини, XIV (1974), бр. 2, с. 190—116.
163. Поповић, Видосава и Светозар: Орнаменти на двопрећним чарапама у тимочком крају, II (1962), бр. 2, с. 51—62.
164. Поповић, Видосава и Светозар: Орнаменти на двопрећним чарапама у тимочкој Крајини, XV (1975), бр. 2, с. 80—89.
165. Рајковић, Љубиша: Мотиви живота и смрти на тимочким преслицама, XVII (1977), бр. 2, с. 75—80.
166. Томић, Персида: Народно ликовно изражавање бојама, XII (1972), бр. 1, с. 80—83.

Нагробни споменик — Србија

**VII НАРОДНА НОШЊА, МУЗИЧКИ ФОЛКЛОР,
ДРУГИ ЕТНОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ, ДОПУНЕ**

167. Арањеловић-Лазих, Јелена: Капа — део народне ношње у североисточној Србији, VI (1966), бр. 3, с. 51—57.
168. Арањеловић-Лазих, Јелена: Народна ношња у Ђердапу, XIV (1974), бр. 6, с. 78—87.
169. Арањеловић-Лазих, Јелена: Ношња у Крајини, VI (1966), бр. 6, с. 71—73.
170. Богдановић Недељко: Govор села Трговишта код Сокобање, XIX (1979), бр. 1, с. 93—96.
171. Веселиновић, Љубиша: Надимци у Књажевцу између два светска рата, XIX (1979), бр. 1, с. 97—102.
172. Влајин, Милан: Карактеристике музичког фолклора из околне Неготина, VII (1967), бр. 6, с. 66—71.
173. Влаховић, Петар: Етничка симбиоза становништва у североисточној Србији, VII (1967), бр. 4—5, с. 85—89.
174. Влаховић, Петар: Етногенеза несловенских балканских народа по радovima Тихомира Ђорђевића, IX (1969), бр. 1, с. 61—67.
175. Вукосављевић, Петар: Пештерско — старовлашке гајде, XVIII (1978), бр. 6, с. 80—85.
176. Вук Караџић о тимочкој Крајини, IV (1964), бр. 4—5, с. 90—103.
177. Девић, Драгослав: Рикало — бушен, пастирска труба у источној Србији, IX (1969), бр. 6, с. 75—78.
178. Девић, Драгослав: Савремене тенденције развоја свирале у Србији у процесу актуализације, XVIII (1978), бр. 4—5, с. 69—71.
179. Динић, Јакша: Народне песме из Заграђа и Новог Корита. Народне песме из Доње Каменице, XIX (1979), бр. 1, с. 80—81. (Укупно 5 + 6 песама).
180. Дрљача, Душан: Етнолошка проблематика угрожених насеља на подручју „Ђердапа II“, XIV (1974), бр. 6, с. 88—94.
181. Дрљача, Душан: Запажања о браку и свадби у кључким селима, XIX (1979), бр. 4—5, с. 80—88.
182. Ђорђевић, Драгиша: Тој чудо било. (Казивање), XIX (1979), бр. 1, с. 73—79.
183. Замфировић-Јаћић, Нада: Израда и музичке особености флура, XVIII (1978), бр. 6, с. 86—88.
184. Зечевић, Слободан: Етнологија и фолклористика, XII (1972), бр. 4—5, с. 67—69.
185. Зечевић, Слободан: Змајевит човек — здухаћ, XIX (1979), бр. 2, с. 66—68.
186. Зечевић, Слободан: Реч, звук и покрет — средства изражавања у народном стваралаштву, XIII (1973), бр. 4—5, с. 79—80.
187. Младеновић, Оливера: Властимир Љ. Станимировић или Димитрије Д. Поповић, XIX (1979), бр. 2, с. 69—70.
188. Николић, Видосава: Интересовање Вука Караџића за етничке етнографске и културно-историјске прилике у источној Србији, IV (1964), бр. 6, с. 72—80.
189. Обрадовић, Микан: Народна музика Крајине. Инструменти и инструментално извођење, IV (1964), бр. 6, с. 81—86.
190. Радовановић, Миљана и Оливера Младеновић: Етнолошки поглед на друштвени живот у селима горњег Тимока, XVIII (1978), бр. 1, с. 62—66.
191. Раденковић, Радослав: О етимологији неких топонима југоисточне Србије, XIX (1979), бр. 1, с. 84—92.
192. Раденковић, Радослав: Тимочке легенде о местима, XIX (1979), бр. 4—5, с. 61—65.
193. Радовановић, Миљана: Неке етничке и друштвене карактеристике сеоских насеља у Кључу 1834. године, VIII (1968), бр. 3—4.
194. Рељић, Љубомир: Црна недеља, IX (1969), бр. 1, с. 70—73.
195. Томић, Персида: Црепуље и вршници у североисточној Србији, XIII (1973), бр. 4—5, с. 89—92.
196. Ђирић, Божана: Влашка и српска ношња у Бору и околини, III (1963), бр. 3, с. 47—58.

Припремио Љубинко Раденковић

Манојле Гавриловић

МОЈА СЕСТРА СВЕТЛОСТУ ИЗВОРУ

СЕСТРА У ВРТУ

У врту сестра моја расте,
као бреза танковита.

Руке су јој два мала потока,
од цвета брескве исплетена.

Очи су јој јагоде узреле,
низ шуму просуте.

У врту место гране леске,
сестра моја ниче.

Она носи беле рукавице,
од очију кошуте исплетене.

Она је глас виолине,
слепог певача.

Ноћу ми у сан долази
и по мојим раменима,
мале птице сади.

СВЕТЛОСТ У ИЗВОРУ

Поред звезда лековит извор,
у њему се купа моја сестра сторука.

Место косе расту јој бели љиљани,
место руку трешње јој цветају.

Од мириса трешње плетем огрлице,
да их о рог Месеца окачим.

Моја је сестра светлост у извору,
из кога понекад дуга полети.

БЕЛА КЊИГА

Са Месеца капљу беле љубичице,
које се у скоку у птицу претворе.

Птица је моја сестра у шуму заљубљена,
којој место крила ничу мали борови.

Њу с пролећа проси отац јужног ветра,
њу с јесени проси син беле тополе.

Кад из ока ветра грана брезе израсте
и своје лишће према небу проспе,

Сићи ће са звезда сестра моја
у хаљини од Сунца и траве.

Она ће певати гласом малог грома,
она ће од ватре стреле правити.

Мој отац ће тада
белу књигу отворити,
из које испада букет љубичица
и полеће према звездама.

Љубинка Давидовска

ПЕСМА СЕ НЕЧУЈНО НАЈАВЉУЈЕ

РАЂАЊЕ

Нечујна олуја зароби стене круте
и делићи срца песму у крику заробише.
Опојни тренуци када ноћ оденусмо даном
полетеше ко сунце у очи мајчине.
Тада све птице љубећи се без предаха
осетише
да их свеже пролећно рађање окупа.
То рађање данас пева у мом крвотоку.

РЕКА

Твој ток нам се гнезди у ход,
У нашу снагу птичји полет укиваш.
Мамиш нас, носиш по сопственим
пределима,
селиш нас у чари трептаја.
Теци реко, неусахла
зарањамо у твоје валове,
високе брезе у душу нам садиш.
Рађамо се у том сазвежђу
пловимо срећно, а потом
један за другим кажемо ти збогом,
збогом реко непресушна.

ТРАГАМ ЗА СЕОСКИМ ВОДАМА

Песма девета

Када наслућујем додир окићен чубриком
зрелом
Убраном у сеоском баштуљку
Онда се песма нечујно најављује
Под мојим прстима
и тихо прогања мој плач.

*Превела са македонског
Драгица Спасовска*

Љубинка Давидовска, македонска самоука песникиња (рођ. 1937) из села Соколарци код Кочана, објавила је досад две збирке песама.

Дејан Тадић

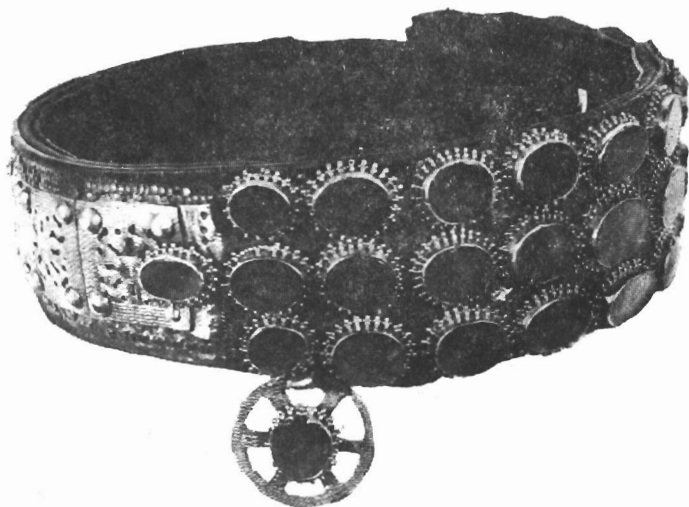
БУДУЋИ РАДНИЦИ

Сину Владимиру

Док ти мирно спаваш
топло дишући,
благо раскриљених руку,
ја у прво јутро
устајем, замрачујем собу
и одлазим на посао.

Остављам ти на још врућем,
меком улегнутом месту
на јастуку своју пижаму,
како би имао нешто од мене
када се пробудиш.

(Из поеме награђене првом наградом на недавном конкурс у друштва „Абрашевић“ у Београду)

Ћемер — Црна Гора

Јосип Михалковић

КРОЈАЧ ИЗ ТЕСЛИНЕ

Што да га омете?

Молим вас лијепо, што да му кажемо,

што да му покажемо,

на што да му скренемо пажњу,

како да му одврнемо очи од игле и конца?!

Он је цио игла и конац. Он се провлачи кроз иглу
и кроз конац.

Такво чудо још не видјесте, мили моји.

Један кројач, име није важно, из Теслине,

један кројач, приљубљен уз прозор,

приљубљен уз свјетло, приљубљен уз буку град-
ске вреве,

ради, ради и ради, и још ради, ради и ради.

Наоблачило се небо, упалила се гола лампа,

ради,

игра се утакмица, о боже мој: Југославија-Бразил,

ради,

сударила се троја колица и пробубњала страх,

ради,

он је као у излогу никоме неизложен,

он је у излогу своје радње, згрбљен и просијед,

и нитко на њ не обраћа пажњу и ни он

ни на кога не обраћа пажњу,

од јутра до сутра он је иза стакла занесен послом,

од јутра до сутра он је упорни сурадник рада. О,

пребијте ме надвоје,

па то је превише за ово наше вријеме,

па он не диже главе од шест до шест,

он ме стјерао у ријеч признања, у сућут питања.

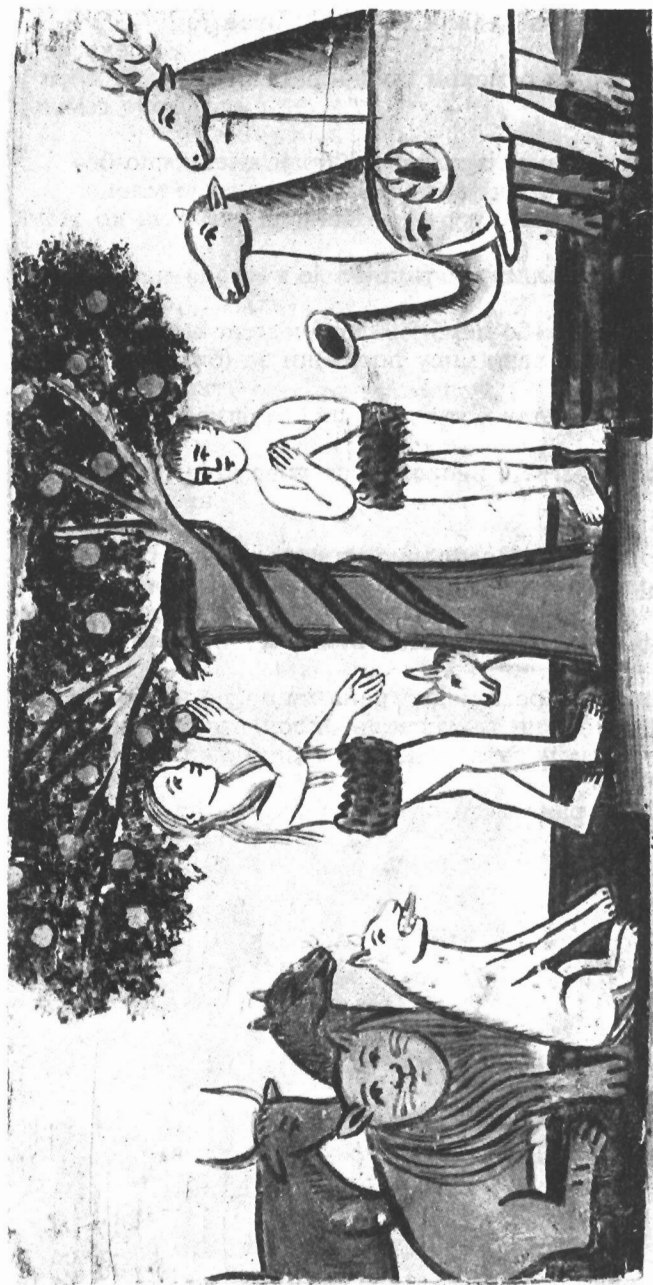
О љепото!

Људска преша вјековјечна. . .

(Песма награђена II наградом на конкурс у „Абрашевића“ 1980)

РАНО ЛЕТО ЛАЗАРЕВАЦ

кнеже лазаре ниједна рана више ме не боли
ко и да нисам погибао од коњског вриска
ко да сам луд оздравио умирујући лишће на ^{на косову}
ил ко да сам умро млад у кревету гледајући ^{тополи}
видим твоју главу лазаре хребелановићу у ^{своју крв на кућном крову}
над пољима сунцокретовим жути се злати се ^{једном лазаревцу}
све што хоћу теби да кажем кажем првome ^{прашина}
све што ти прећутим ти ми кажеш сред мог ^{скакавцу}
тело ти је прешло у лук паприку кромпир у ^{страшног будног сна}
у стасу сенке или си то одувек и био пре рођења ^{кукуруз и ти си кнеже млад кукуруз}
које је смрт или си печењак због кога се кришом ^{надима девојачка блуза}
ако ме некад и погледаш знам погледаћеш ме ^{строго из камења}
кнеже лазаре није ми више тежак оклоп шлем ^{мач}
није ми тешко ничега да се сетим сваке речи ^{реске}
ал од неког непознатог коњског пустињског ^{плача}
у рано лето у лазаревцу успомене су ми ^{претешке}
то што је некада било најлакше стварати
од тога данас ми багри крв тамни глас
ко да се више никада са косова жив не могу ^{вратити}
док ти гледам главу над сунцокретима са ^{нежношћу ко пас}
млад месец не мораш ми рећи да ти глава не треба
верујем да салома дели твоје бестелесно ^{мишљење}

Слика са кошница — Словенија

док је песма певала без речи ћутањем
преко неба
сазревао си осмехом сунцокрете просипајући им у
земљу црно семење

осмех се свуда затицао и био је светлосно бео
једној крави од твог осмеха потекло је млеко
на асвалтном путу — даљина је скинула ко жена
вео
ко жена хаљину и тишина је постала неко

али нигде тебе нема као што и мене нема
никакви докази нису потребни за (било чије)
твоје постојање
дивно је мртав бити жив док те оплакује суза
младог калема
а воли те твоје непронађено дрво које је сишло на
небеско имање

довољно си се усправио из свог мртваца из земље
довољно си висок у лазаревцу у рано лето
сада кад се брескве раздвајају у подземље
— ти луташ светлошћу осмехнут пресвето

кнеже лазаре ниједна рана више ме не боли
није ми више тежак коњ оклоп шлем мач
док ти твоје затворено око сузиш у шљивиној
смоли
данас у рано лето од успомена сам од свих
мртвих најјачи

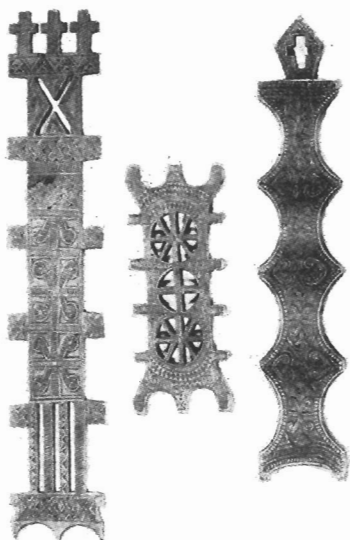
Верослав Гајовић

У ЛЕТЊИ ДАН

Да кише јутром росне
залију њиву, поље,
ој додо, ој додоле.

Да кише јутром росне
залију суво поље,
ој додо, ој додоле.

Руке ове милосне
док вапе, моле,
ој додо, ој додоле.

Калеми за свилу и вуну — Хрватска

Милорад Павловић

СВИМ СРЦЕМ

ДО ЗНАЊА

Узми комадић Сунца
Изађи на обалу
И баци га у реку
То ти је посао

Тако је Створитељ
Смрти кад ју је
На земљу послао
До знања дао

РОДОЉУБИВА

На сав глас
Свим срцем
Волим је жестоко

У свету
Где се око ње
Прашина диже
Не дам нанети на њу

Та земља
Сунцем умивена
Мати је моја
А мати је једна

(Гајдорф, Немачка)

Русомир Арсић

ПОГЛЕД ЈОЈ НЕВИД

ПОНОРНИЦА

Одлази мирно
У своје време
Изворећи свет
Који је крије

ЗЕМЉА

Поглед јој
Невид
Што вечито
Траје

ЧОВЕК НА УЛИЦИ

Свет што
Га има
Себи је
Туђ

Корпа — Србија

Драган Симовић

У БРДУ ПОД ОСКОРУШОМ

(записи)

* * *

У брдима, кланцима, крај изворâ, звуци и гласови много дубље и шире јекну него у равници.

Та јека је горе слојевита и згуснута, и она прожима живце, читаво унутарње биће, испуњавајући, истовремено, васколики простор око вас.

* * *

Са мношћом је тако: ја сам свој завичај понео у себи. Не само слику завичаја, слику оних брда — мада и то — већ звуке и гласове, речи предака, речи давно изговорене, у неким кланцима и муклим висинама.

Сада сам опет у завичају, крај изворâ, на потоцима. Сам пред собом, сâм са собом. Ћутим и ослушкујем. Творац ми се благо осмехује из сваке травке, из треперења сваког листа. Слути га и поймам у лахору, у жубору воде. Знам: све је то у мени, а све што је у мени, и око мене је.

* * *

Ратинка Тановић, неписмена старица из Гривске изнад Ариља:

Урниса нас ова растржница... Стигли се полови, па не знамо куд ћемо прије...

* * *

Брдо изнад наше куће зове се Вијенац, село до нашега зове се Сјеверово. Па ипак... ипак! Ужичке „Вести“ пишу „Венац“ и „Северово“. Овом локалном гласилу притекла је у помоћ и администрација (или је администрацији дотично гласило ишло наруку). На табли на уласку у Сјеверово такође нема гласа „ј“.

Насилно екавизирање почело је поодавно, али, на срећу, моји брђани се и даље опиру!

Сећам се како је то било... До поласка у школу говорио сам ијекавски, а онда су ме у школи почели „исправљати“. Требало је уместо „вјетар“ да пишем „ветар“, уместо „цвијет“ — „цвет“ ... Муку сам мучио, често и батине добијао. А сад, хоћу да кажем: оно је Вијенац, а село преко тог брда зове се Сјеверово. Брђани веле и друкчије, али ту је онај глас који Вук није прихватио, а чује се у појединим речима, као: сјекира, сједи, сјеник и сл.

Наравно, не пада ми на памет да икад напишем Вијенац и Сјеверово како „тамо неки“ желе, већ онако како то моји драги брђани изговарају. Њима, ипак, много више верујем.

* * *

у брду под оскорушом
жива вода
на камена уста прадедова

* * *

Једна неписмена жена из Вранеша, у брдима изнад Ариља:

Ако удариш, а не убијеш змију, онда ти она узима снагу. Зато: или потегни па је убиј, или је не дирај!

* * *

Осамљен, с пролећа и јесени, изјутра и с вечери, луташ шумама и кланцима, тражећи тајну утихнућа.

Налазиш свој пут и себе, на изворима горским, међу травама, у ветру...

* * *

Наш живот се наставља
тамо где престаје сећање
на давно минула рођења

* * *

Пун месец подрхтава на води. Ветар, и сенке оголелих грана. Потом глас неки. Глуви, мукли кланци. Ноћ, узмиче пољем, према брдима, у даљини.

Све смо заборавили. У нама се кидају струне, а срце узнемирено бије. Безосећајни смо, и празни. Љубав! Зар још увек неко верује у љубав?!

(Вранеши изнад Ариља, август 1980)

Брадва — Босна и Херцеговина

СВЕДОЧЕЊА

Милосав Славко Пешић

НИ ТРАВЕ НИСУ КО ШТО НЕКАД БЕХУ

(Дивна Златановић, домаћица из Смедерева, открива тајне бајања)

Моја баба ме учила да бајем. Сваком човеку ко је болестан, моја баба је пребајала у њене године старости. Мене је учила, од петнајс година сам била девојчица, и онда ме учила да бајем, и онда ми моја баба каже: Ћеро, има лекари. Лекари за лекари, ал има и ми бабе помажемо, бапске ствари и траве по ливадама.

Само, ког могу да излечим? Кој има живот. А, иначе, кој нема живот, нема ништа. Ја вам кажем. Ту, онда, више нема лека, нема та трава. Нема, дабоме, ако нема живот. А кој има, е то је, онда, друга ствар.

А моја баба је бајала свакојакe басме, и од главе, и од гуше, и од издате, и од напрате, и од урока, и од красти, и од ницина, и шта ти ја знам, не могу све да се сетим, и од гука, и од ницина, па од длака, од црвеног ветра, свакојакe басме је моја баба знала, и од шкрофула, и од дечји плач. И мене је учила да знам, да бајем, да помажем народу. Уколико сам нешто баш и заборавила, али ипак — колико се сећам. Није ми баш све да памтим, имам велике бриге, самоћа ми је, ал опет, помажем и ја колко могу и де могу. Дође болесник, те доведу дете од ницине, доведу од шкро-

фуле, доведу, море, децу од плача, далеко било: коње или краве од издати, од напрате, ја све то спашавам. То све спашавам, стоку, народ, колко могу да помогнем. Ако има живот, има и лека, ако нема — шта могу. Ја се трудим да помогнем колко могу. Колко могу. Ком је писано да умре, ту нема лека. Ево, овај Асан на Царини што је био. Њему се коњ разболео и дошла жена, Мара, и каже мен: Помогни ми, Дивна, ако можеш, ће ми цркне коњ. Ја одо тамо, пребаја једампут, други пут, коњ уста, стресе се и поче да једе сено. Извади човек паре: Узми паре! Нећу ти паре, шта ће ми паре, нек ти жива и корисна стока. Ма, узми паре! Нећу ти узмем паре, шта ће ми паре, не радим ја за паре, ја оћу да помогнем из моје душе, и готово. И ја, онда, дођем кући. Мара дошла код мене, жали ми се сутра, прекосутра, два-три дана прошло — разболео се Асан. Стомак га боли, ће да цркне човек. Наступ. Шта је сад? Наступ. Наступ и готово. Ајде да се баје. Ајде. Пребајем ја њему, наступ, лепо. Узмемо пету, ногу, леву, и са левом ногом, петом, се заврти на пупак и онда ставиш му једну облогу комовице ракије, тако преспава, скувамо му траву, чај, и онда му дамо, и све попије то, тако прилегне мало и човек — оздравио је. Тај човек ме поштовано док није умро, до суђеног дана. И данас, његова жена, Мара, иста, није прошла поред куће да није свратила да види како ми је, шта радим ја, да ли сам здрава, је л' ми треба нешто, богзна како. Е, сад само што ме издају ноге, и што ја немам моћи, имам малаксање и све. Ја би сваком помогла. Колко могу. Много ме тражу, ал не могу да идем да помогнем. Лекари помажу, ал тек нешто има и бапске ствари. То ми сви треба да верујемо. Ал, има народ, сад, овај данашњи, не верује. Воли лекарско, да добије инекцију, па то ти је. Ако се убо на јексер, трчи, ома, на лекарско, да добије инекцију. Зашто то?! Није морање. Узми вуну, па нагори на жар, моја баба тако радила, па на длан истрескај, мотај, мотај, мотај, мотај, само истрескај као на пример, неки леп прашак и затвори ту рану, и завежеш и ставиш восак и — готово. Сутра, прекосутра, нема тровања, нема ништа. А

ово сад одма у град, одма у болницу, трчи за инекцију. Како то?! То није морално! Мало се потруди бапски. Не мораш стално лекарима да досађујеш. Лекари не могу ни да прегледају оволики народ.

Све је то лепо, само што сад нема ни те траве де да добавиш. Не мож и ни нађеш ко раније. Тешко се, богами, нађе. Изорано поље, трактори државни, приватни, и све то сад не мож да нађеш. Пољопривреда све однела. Треба да идеш у село, де још нису пооране њиве, те ливаде и то. Ја сам ишла у Годомин да нађем неку траву за Наду Пириватрић, Драгине жене, да јој нађем за шкрофуле. Жена пуне груди са шкрофуле. Како ћу? Тражи, тражи, тражи, једва сам нашла код Живковићево имање. Тамо једва нађо једно два стручка и дала сам, пребајала, жена здрава ко кремен. Траве има. И само траве. Траве и ништа више. Само траве, ја кад вам кажем.

Бајем са нож црнокоришаст, па да, ондак, треба тамјан, па ондак треба босиљак па све узмеш то лепо, па узмеш кадеоницу, као да оћеш да кадиш кад умре, па ондак узмеш, припремиш нож тај са црне корице и бајеш. Без босиљка ниједна басма не иде, не мож да буде, то да упамтиш. То је хришћанско цвеће. Без тога не мож да живиш ни да умреш, ни ништа. То је, то је бог реко, то је његово цвеће. Садим га у башту, него како. Волим то цвеће. Мирис волим, волим све. Кад ветар дува, како лепо мирише. Каки мирис, како помаде, како чудеса и колонске воде, и шта ти ја знам, нема ништа без босиљка.

За ницине се баје, ма каки. Шкрофуле се узме само црнокоричаст нож и та трава се узме, ишчупа се истуца, мете се на ницине и оне прођу за два, за три дана. Само видиш: провалила се. А баје се овако:

*зашто гукe од три руке
једна нема друга слепа трећа кљаста
кљашта кљашту вије ницина се слије*

оида каже овако, ја опет:

*Зашле гукe од три руке
једна нема друга слепа трећа кљашта
устук ступице устук наступи
устук наметнице ви ту места немате.*

Ето, то је кратка басма, ал помаже једампут, ко руком. Трипут читаш. Онда истуцаш траву у ситно и ставиш то и мало облог од комовице и сланину и ставиш то на место. На гукe, на ницине. То су мало велики болови. То мора мало добро да се истрпи јер та је трава љута, И, ондак, сутрадан, скинеш то и узмеш комову ракију, помлачиш млаку и ставиш на место де се ницина показала и за три дана, од те цицваре, све се провали и исцури и после метнеш фластер и она постепено за-рашћује ко да није ни било.

А деци се малој баје на плач. Има, тако, деца једнако плачу. Просто не знаш шта да радиш. Онда и воде код лекари, ал шта ту помаже лекар; ништа. То само бапске ствари помажу.

Ту се испеку три колачића од кукурузног или пшеничног брашна, није важно, како има. И баје се на прву звезду која се појави, негде око осам сати увече. И кад се лампе увече упалу по кућама, или сијалице, ил шта било, онда се баје. Изнесе се дете у двориште и узму се они колачићи што су се на плотни испекли, а у детињој соби се не пали светло никако. А бајем овако:

*Ни на прво светло ни на прву звезду
не испраћам овај колач (кажем име детета)
већ на прво светло и на прву звезду
шаљем овај плач и колач
а детету срећа и здравље
а плач уступ ступицу овде места нема*

и опет поновим три пута. Колач после бацим преко дечје главе и преко рамена, а прво на место на које ћеш да пошаљеш плач. Ето, тако. На светло, на лампу, на сијалицу, шта буде било. Онда се окренеш да дете не гледа ништа, него дете право у његову колевкицу носиш и оно заспи одма. Онда се тек у чедињој кући пали светло.

Море, бајала сам, не знам ни ја коме нисам. Јесте, кад ти ја кажем. Долазио неки човек из Вранова, дете му се разболело. Никола се, чини ми се, звао; довео дете, све се зацрвенело ко ова аљина. Помагај, Дивна! виче човек, дете ми умире. Погледам: црвени ветар. Шта ћу нег дај да

пребајем. Ако има века има и лека. То се баје са црвену крпу, са боцу ветроваљку — знаш шта је боца ветроваљка? — е, са боцу ветроваљку, али је не береш, не кидаш је сам, нег чекаш да је ветар донесе, зато је ветроваљка. И узмеш мало, напрстак један, црвено вино, јесте. Боцом ветроваљком се баје, а вином се после умије онај болесник коме бајеш и после се обрише црвеном крпом. Ма нема, ко руком буде болес однешена, очигу ми. Три пута се ова басма чита овако:

*Црвени свети Никола/црвену узду узда/
црвено седло седла/црвеног коња јаши/
црвену воду газу/устук ветре аловче/
устук ветре намете/устук ветре напрате/
места овде немате/већ идите пут низ пут/
и жртве тражите у шуми/у гори у пољу и
дољу.*

И тако трипут читам, трипут обајем и ко да ништа није било. Каже тај Никола из Вранова, био код лекари и — ништа. Опет се повратило. Ја читам, дете весело, оздравило. Каже Никола, баш мислим да се тако звао, ако детету не буде боље опет ће да дође, ако буде боље нема потребу да долази. И јок, није више долазио. Оздравило дете. Та трава ветроваљка, она је округла, бодљике исто има, ка, на пример, боца. Е, то је. То је овако велико ко нека корпица у коју мож да стане тако једно три кила, е тако. Ко човечја глава, е тако. И обереш ту ветроваљку, али је ти не обереш него чекаш да је ветар обере па да је нађеш. И кад је донесеш кући, ондак је закачиш за горе и тако чуваш. И кад буде дошо неко да му бајеш са ту ветроваљку, ти ондак узмеш.

Е, сад ти причам како се баје од подљути. Ту ти дођу разне ницине, красте и друге подљути. Има и' пуно. Узмеш перо од кокошке, од неке живине, може и од ћурке, узмеш сирак — знаш шта је сирак — е, дабоме, од метле, и узмеш једну треску. Па иверку, брате, то је то. А бајем овако:

*Ја бајем од подљути треском
ишао (тај и тај коме бајеш) песком
убо се на треску*

ја бајем од подљути
метлом ћу је очистити
пером ћу је опајати
ране и красте у сребро претворити
у јарко суинце у звезду Даницу

затим поновиш и кажеш:

ја бајем од подљути треском. . .

и тако три пута. Онда то перо се забодe изнад врата, на стреју, или негде да се то перо не дохвати. То перо тамо остане, јер ако остане онда је басма завршена, а ако не остане онда није довршена и не важи, неће да буде лек. То је перо одашта било живинско, живинско да буде, дабоме Треску бациш. И метлу бациш, јок метлу, парче, само то парче, сирак један ти треба из те метле и то бациш кад обајеш. Метлу не бацаш, не бацаш, дабоме, таман посла.

Да ти причам сад басму од напрата? Исто бајеш са ножем. И од трна узмеш, трнову гранчицу узмеш, трњину, гледич, багрем, само да има трње, оно што бодe, па то је лековито, тако је решено, тако се баје, тако моја баба бајала, тако ја. Фала богу, свакоме је било добро. Нико није дошо да се жали, да каже: Ни ми добро. Па, оно, сад, свакоме је реко Бог да умре, ја не могу да му оставим душу, али могу да му помогнем, ако могу, ред би било. И ја би волела да мени неко помогне, али, ето, видиш, сад нема те басме, тешко да има неко кој уме да ти пребаје, помрле бабе, помро народ. Ће се обраћамо лекарима, па шта буде, шта да Бог. А кад би моја баба била жива да ми баје, можда би ме излечила, па да. Али — нема бабе. Тешко се лечи. Ми, старе жене, што нешто знамо, иначе. . . друго нема ништа. Сад те лекари лечу само са инекције. Идем код лекара — шта ми вреди што идем?! Више мен бапске траве лече нег лекари. Пијем ајдучицу траву, пијем катриони, пијем свакојаке траве, чајеве разне, ето тако, како кад. Лијандер не пијем, а то не, то је отровна ствар. И кукурек исто. То пије ко воли да умре, ја не волим сама себе да узмем душу. Не. Чула сам да праве лекови од кукурек и од лијандер,

мислим баш и од лијандер, али ја то не пијем. А јок, јок. Фала лепо.

Многе сам басме знала ал сам позаборављала. Године, болес, старос, бриге... бриге, бриге.

А јесам ти причала басму о стреле устрељене? Од пробади је то. Нисам? Ајде и то да ти испричам. Е чекај сад и то да ти испричам. Од напрати сам исто прескочила. Ето, то овако иде:

*Коса траву коси
човек бreme носи
роса траву суши
болест нек се гуши*

*коса траву коси
човек траву носи
болест се односи
бreme се преноси*

*напрати се напраћују
здравља нам се враћају
сунце росу скида
коса болест вида*

и тако се три пута од напрати баје. Од устрељени се овако басма каже, а то ти је кад имаш прободи, прободи те неки пробадају, смучи ти се у стомаку, повраћаш, нешто овако. И ја повраћам.

Моја баба што пребајала једној жени, ма мани, ко руком, преврћала се онолко, пре, ће да цркне, после пребајала, попила тај чај, мало прилегла и — готово, ко кремен. Дакле, оћеш да ти причам, Е па добро. Треба да имаш сламчицу и црнокоричаст нож. (А без тог ножа са црне корице — ништа. Свака басма се баје са тај нож црнокоричаст. То упамти.) Каже овако. И босиљак, којим се баје, ставиш после под главу, ујутро се умијеш са воду у којој је био тај босиљак и за три дана готово. А бајем овако:

*Стреле устрељене, што сте косе распреле,
што сте зубе искезиле, што сте лице нагр-
диле,*

у шта сте муке удариле (у снагу или стомак
у ноге или главу у срце или мозак или у
шта)

онда кажеш:

Свети Луко, божји слуго,
молим те и кумим те, помози!

после кажеш:

Ја узјаших коња зеленога/зеленога
пастушега/
на пођох пут низ пут/и прођох ливаде/
кроз поља/кроз шуме и забране/кроз
лугове/
а никога не нађох/али нађох мајку
боданову/
и упитах мајку боданову/за сина бодана/
а она одговори/да је отишао/да устрели/
коња/вола/човека/и где их стигне/
устрелиће/
те рекох мајци бодановој/да поручи сину
да ћу га наћи/и исећи/на девет делова

То је, значи, било од пробода, од устрељени.

Жутица што је. То се тешко лечи. То има трава од ње. Ево сад, одма трче у болницу, за инекцију. Одма у болницу, инекције, дијета, немаш ништа. А ја као дете, ја знам, ја сам имала жутицу. Пожутеле ми очи, све. Каже ми учитељица: Немо да долазиш да се ђаци не заразе. Иди кући. И ја не би тела да пропустиш школу. Али кад већ она каже, морам. Ја устанем и плачем. А моја баба каже: Оди овамо, оди сине. Узме моја баба свећу, оде у башту, ископа траву жутицу и... ја и сад знам ту жутицу. Ево, ја имам у башти. Ископа жутицу и опере лепо, и мете је у лонче и скува. И каже: Ђеро, попи то! Да ми једну чашицу, тако један деци. Попијем и узмем, овај, креч, креч негашен у једну чиницу, или жутију, или шта буде било, нешто забачено и одведе тамо у кујну, тамо измокримо у креч и ту траву пијемо, два, три, четр дана не излазимо напоље нигде, она нема то пребаје, запоји нас иза врата са ту воду и ми лежимо у кревет, нигде не идемо, масноћу не једемо за

Икона на стаклу — Војводина

три-четр дана; жутица нема ништа. Нити под очи, нити под лице, ништа. И оздравимо, брате, ништа нам није било.

Оће и лекари да помогну, али, само, и бабе много помажу. Бапске лекове треба опет да се употребљавају, а не само да се употребљава лекарско. Лекари сад млади, нови, неки зна, неки не зна, неки по протекцију лекар, неки, опет, научио је, имаш свакојако. Имаш, сад, протекцију и за паре, јес. Мож да буде: лекар за паре. Ако не зна, има доброг пријатеља: еј, пребаци моје дете. И оде.

Моја баба је знала од њене бабе, а њена је знала од њене бабе, а ја волим сад да зна неко и од мене, ал сад слабо, неће моје унуке. Ја оћу да им покажем, ал оне неће. Неће ниједна. Ено, оне женске, мога сестрића деца; ајде Драгице, ајде Љубинка. Неће! А, то ти нема бапске, то ми нећемо, то нама не служи. Е, кад вам не служи, не мора да знате. А мени је жао, ја би оставила неку успомену, да неко зна за то, ал неће деца. Не мисле на то. Мисле на корзо, мисле на шетњу, за убудуће његов живот, омладински. Па сад, како оће. Ја колко могу, ја колко знам, ја ћу сваким да кажем, кад умрем нећу да однесем у гроб. Шта могу? Данашњи свет зна његово и неће да слуша. Нема, мора тако да буде. Пуно што сам знала, ал сам заборавила. Пролазу године. Мисли велике, самоћа, тешкоћа, није ми до живот, а камоли до нешто. Тек кад дође неко да замоли, ред је да му учиним. Јер душа је у једног човека, па да. Е сад пази:

*Пошо цар у војску/поно златну штаку/
метно златну капу/камен подглавач/
камен простирач/па пошо пут низ пут/
срео мајку боданову/кога тражиш
мајко боданова/тражим сина бодана/
врати се кући мајко боданова
ми смо бодана нашли
на девет посекли
он је болесника пробо
а ми њега*

па опет кажеш:

пошо цар у војску...

е, сад, само сам заборавила од чега је басма. Године, самоћа, нисам више у моје младе године. Да л је то, е, од стомачни болести, ел, овако, опет је то од неке стомачне болести, сам не могу да се сетим од како је то стомачне болести. Можда је то од стомака, болове, ел онако, нешто у цревима, ел нешто, неке, само не могу да се сетим од како болести се то лечи са ову басму. Мора да буде од стомака, од стомака је сигурно. Нешто стомачно мора да буде. Не знам како беше, не мог да се сетим. Не мог да памтим, заборавила сам. Или је од наступа. (*Преслишава се полугласно*). Није од наступа. Не знам. Или је то... знам да нека мука беше. Или је од издати, од мукле издати, па, ништа, то лечи стомачне болести, сам не могу да памтим како беше, никако не мог да упамтим од како беше. Мислим да су то тије издати, тако некако. Не могу да памтим, изгубљена сам већ, не могу да памтим. Па дабоме, седамдесет и охо, није то мало. Од издати, јесте, од издати. Од тији издати. Ја бајем ал неку реч и погрешим. Ето, тако, неку реч заборавим, па и погрешим. Али опет кажем: нек бог помогне. Па, опет изпочетка, па опет, па опет.

Ја сам на неравној бази, тај притисак, већ, тај чудо, тај болес, није ми до живота, ал, јопет, вреди да помолнем неким колико толико, па да.

Дошо човек из Враново: Аман молим те ко бога, детету ми пребај, дете ће ми умре. Не гледа дете, уопште. Већ пет дана не сиса дете. Ће да умре дете, готово. Носио сам га, каже, код лекара, кажу лењо дете, неће да сиса, ни му ништа, добро му, ја дошо да му пребајеш, е сад на божју вољу, каже. Ја, реко, нисам Господ Бог. Ја ћу да пребајем колко могу. Узмем пребајем, фала Господу Богу, лепо, дете није није плакало, није ништа. Пребајем му од сваке басме, па која буде, које помогне. И, фала Богу, после три дана и он и жена довели дете, ту, код мене, да се зафале. Кажу фала ти, да си жива и здрава, детету много боље. А то,

а детету били склопчићи, дете не може да сиса, то треба да се тргне мало тамо-овамо, гуша. Гуша, јесте. То лекари не раду. То бабе раду.

Дају ми паре. Нећу паре, шта ће ми паре, ја не радим за паре, ја оћу да те помогнем онолко колко могу. Оно што знам да помогнем, оно што не знам Бог нек му помогне. Оћу да ме спомињу кад умрем, кад се сети неки.

Ја не знам да врачам. Ја знам само да бајем. Велика је то разлика. Ооооооо! Ти само кад бајеш, то је разлика, а кад, недајбоже, правиш оно што не ваља. . . Знају којекакве ствари жене. То никад не би учила ја. . . Ама јок! Па те враџбине, па раздвајају људе, па дају којешта, па питај бога, то нећу ни да питам, ни да мислим у моје старе дане, боже сачувај и саклони. Нећу ни да чујем то што прича народ данаске. Они се праве, данас, богови. Кажу, један има на небу, нисмо ни њега видели, ал чујемо — има нешто. Грми, сева, муње, облачно, киша, нешто има, па сад, шта је, то не зна нико, главно има. То нећу да се мешам. Кад има — нек има.

Е сад још да ти кажем басму против длака и. шта беше још, а јес, против главе, па да идем. Задржала сам се одвише. Јес, против длака има басма, против длака кад изникну по човеку. Има то, има још како и много је ружно. Изгледа човек, да не кажем, ко неки мајмун. Није што боли, ништа не боли, него изгледа не изгледа. На човеку и ајд ајд, ал на жени кад изникну, то је, ондак, опасна ствар. Не види се, лепо, жена од длака, ја кад ти кажем. Имала сам таки случај. Дође жена, куми, плаче, аман помагај, пребај ко бога те молим, не знам шта ћу и како ћу. Човек је отеро од куће. Узмем па пребајем, од душе моје да помогнем, да ме спомињу и да помогнем.

То се баје са траву *чубор* али је не береш него чекаш да је ветар сам донесе. Кад донесе ветар, ти узмеш па оставиш да се нађе кад затреба, кад оће неки да му пребајеш. Па кажеш:

*Бајем и молим Бога и мајку Божју
да помогне (па кажем име болесног)
да га излечимо и да му басма помогне*

па кажеш:

*од пса/од мачке/од живине било које/
ако је нагазио/или попио/или ако је пало/
на њ овај чубор нек покупи*

и тако три пута.

Видиш да је просто, само треба знати. Треба знати. И, видиш, онај што му бајеш се купа у буре а ти брчкаш оним чубором по води. То тако неколко пута и готово. Чубор све покупи. Очисти се човек, да, да. И има још једна басма што сам рекла да ћу да ти кажем. Не могу се више ни сетим. Знала сам пуно тих басми од моје бабе, ал се забравило. Године, дете, велике бриге, болест ме претисла, бубрези, срце, море триста чуда. Добро је да и оволко памтим.

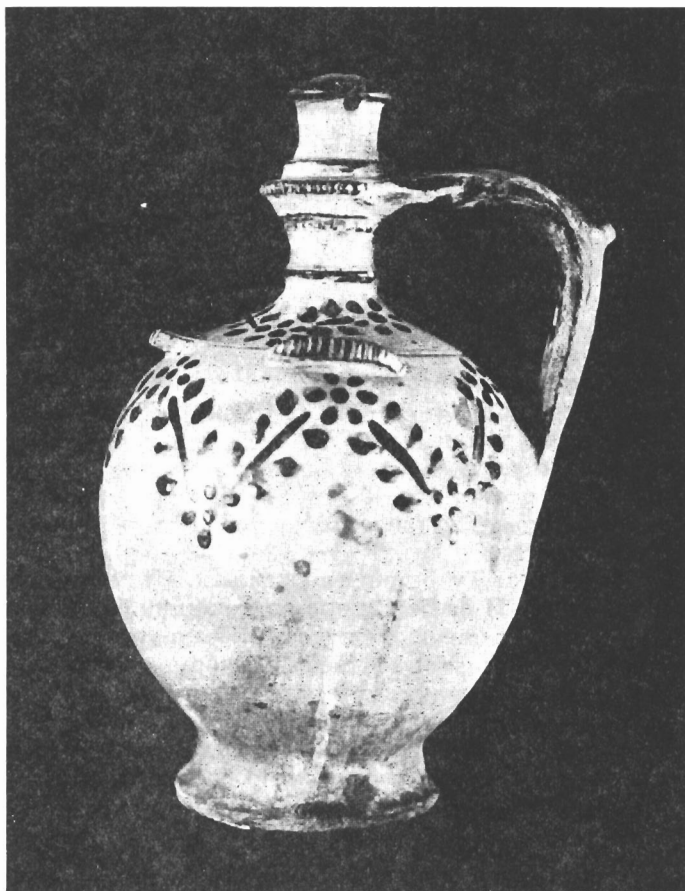
Е, од главе да ти кажем, па готово. Слушај овако:

*адамом ме глава боли
адамом се Богу молим
Бог земљи
земља триви
трави роси
роса спаде
(бајаноме) глава стаде*

и то три пута. Ту бајеш са босиљак. (Нема басме без босиљка). И са бело перо од кокошке без белега. Е, тако. То, исто, три пута. А, иначе, може онај кој зна и самом себи да пребаје, дабоме, кад је невоља, кад су болови, кад је мука нека велика. Ондак, колко сам ја мени бајала? Ондак, ставиш дрвену кашику — а њи, видиш ти, саде нема ко што некад било. Ја имам још од моје бабе што остала. Раније то било па у радње купиш, а и Циганке носиле, а саде ни њи нема више. Не раду. Ни корита више не праве, саде ни њи нема више. Не раду. Ни корита више не праве, ни кашике. Море, ни вретено више неће да направе. Па некад било, памтим, па ти Циганка да корито за неке прње, за неке подеране дреје, а сад ни за паре неће. Све то отишло у иностранство па се погосподило — др-

вену кашику реко ти, заденеш за појас, и исто све бајеш као и неком другом. Па, ако нећеш себи да помогнеш, коме ћеш, ајд кажи.

Ја сам увек тела другим да помогнем, колко могу, од душе моје, да ме споминују кад умрем, кад се сете.

Тестија из Војводине

СПЛАВАРЕЊЕ И СПЛАВАРИ

(Сплаварски живот, обичаји, језик и шале)

Сплаварење на Дрини трајало је око сто година — од средине XIX века па све до 1963. године, када је у Перућцу подигнута велика хидроелектрана и створено језеро које се пружа чак до Вишеграда, дуго 56 км.

Сплаварење није било само привлачност — то је постало тек средином овога века — већ привредна делатност и занимање које је доносило средства за одржање живота. Али — напорно и опасно занимање које је многим донело и смрт.

По неким историјским изворима сплаварење се прво појавило у средњем току Дрине, око данашње Бајине Баште, а први сплавари су били из места испод саме планине Таре: из Перућца, Растишта, Гаочића, Зауглина, Бесеровине, Јагошнице, а касније и из Биоске, села са оне стране Таре (према Ужицу).

Разлог за овакву тврдњу је и тај што је прво велико и планско искоришћавање шуме почело на Тари. Ту су направљена прва точила за спуштање грађе, прва дрвена пруга и прва жичара (дужине око 20 км) за што успешнији превоз дрвене грађе до Дрине. У таквим условима, када се много секло и дрвена грађа много тражила, Дрина се јавља као једина могућност јефтиног превоза на великим даљинама — до Лознице, Шапца, Београда, Смедерева и других места.

Временом, искоришћавање шуме све више је узимало маха, ширило се према горњем току Дрине, па се сплаварење јавља и у том току Дрине, око Вишеграда и Фоче. Сплаварењем су се доста рано почели бавити и Зворничани, који су били велика помоћ за превоз грађе у доњем току Дрине, где је било много рукаваца, плићака и где су се сплавари планинци тешко сналазили.

Људи који су се бавили сплаварењем називали су се сплавари. Потицали су из подрињских

села која су, зато што су давала сплаваре, називана — сплаварска места.

Задатак сплавара био је да повезују дрвену грађу (даске, балване) и праве сплав; да дрвену грађу (јапију), тј. сплав безбедно превезу од места где је начињен сплав (сплавиште) до одређеног места, и то низ брзу, вијугаву и ћудљиву Дрину, преко великих слапова, подводних стена, теснаца и усека. А за то је била потребна снага, луда храброст, брзина покрета и познавање Дрине, свих њених места, ћуди и тајни. И баш зато — били су на цени: хваљени, радо примани и тражени.

Сплавари су ишли на разним сплавовима, чије су називе само они познавали. Постојали су и прављени били разни облици сплавова. Први облик сплавова, онај најранији, звао се *сплата* или *сплута* а био је састављен од неколико балвана међусобно повезаних дрвеним клиновима и конопом од увијеног сировог прућа. Сплата, првобитни сплав, служио је сплаварима да пређу с једног места на друго. Возећи се на њему, усмеравали су балване према одређеном месту, а служио им је и око склапања правих сплавова (велики сплавови су се припремали у води).

Нешто сложенији и већи облик, претеча правог сплава, био је — *крпа*. Крпа се добијала повезивањем више балвана, обично дванаест. А вештим спајањем неколико крпа добијао се *прави сплав*.

Према томе да ли је сплав био од дасака или балвана (грета), делили су се на две врсте: *сплавове-дашчаре* и *сплавове-гредаре*. Први су били старији, јер су „јапијски“ трговци, са својих стругара-поточара, прво сплавили даску (чамову), па тек онда балване.

Сплав, није важно који, имао је сплаваре. Велики сплавови имали су по два сплавара. Један је био напред и звао се — *предњак*, а други на задњем делу — *задњак*. Они су непрестано у рукама држали дуга и велика груба весла звана — *думени*. Думен је био тако постављен да се стојећи и у раскораченом ставу могло управљати сплавом.

Сваки сплавар имао је своја задужења: задњак да на сплав донесе секиру, конопац и колац, да направи огњиште на сплаву (на дугим путовањима сплавари су спремали и храну на сплаву). Предњак је био најискуснији — мајстор за вожњу. Он је о Дрини знао све: где је права матица реке, где је најдубље и најплиће, где су геснаци и слапови, где вода носи а где односи, какве су стене и где се налазе. Он је имао задатак да гледа далеко испред себе и види шта треба у одређеном тренутку чинити. Он је издавао гласне, јасне и кратке наредбе, напр.: Босна! Србија! Доста! А када би, обично на слаповима, вода „гушила“ глас, онда је предњак издавао наређење покретом главе или одређеним махањем руке, познатим само њима. Задњак је увек следио те команде. . .

Сплавари су, у низу деценија, развили своју терминологију, своје обичаје. А пошто су по природи били бистри, паметни, то су били и велики мајстори у стварању шала, подвала и песама.

С п л а в а р с к а о д е ћ а

Бајинобаштански сплавари од одеће имали су: шајкачу, копоран са верменом, ланену кошуљу, вунене пеленгаће, опанке од коже са каишима, вунене чарапе. *Сплавари* — *бећари* (то су били момци, кицоши, љубитељи кафана, пића и картања) носили су: чохане копоране, у летње дане вистане; на ногама су имали чизме (лаковане), увек добро очишћене, а на глави шешир.

Сваки сплавар је носио и торбу-шареницу са две упрте у којој је носио хлеб-проју и дрвени *заструг* (дрвена здела за чување сира и кајмака).

С п л а в а р с к и ј е з и к

Језик сплавара, временом, развио је своје особености, семантичке и морфолошке, које одумиру или постају стране савременом књижевном језику, јер су нестале у делатности, радње и пред-

мети који су условили етимологију многих речи. Ми ћемо дати само један низ тих речи и њихова значења у оном најосновнијем облику. У првом реду то су називи сплаварског алата, називи за места у води; посебни називи за камење и стене у реци, за поједине радње које су биле везане само за сплаварење.

1. *Сплаварски називи за прибор и алате.* — Прибор сплавара био је: *плацара* — дугачак челични конопац којим се везивало више сплавова ради бољег осигурања на сплавишту; *дрот* — челични конопац за хватање сплавова и привлачење уз обалу; *битва* — дебели колац, забијен у обалу на сплавишту за који је везиван конопац-плацара; *раиз*-колац за који је био везан конопац и служио за умиривање сплавова када пристану уз обалу (дугачак 1,20 м а дебео од 5 до 6 цм). *чакља* — ковачка направа, дуга 4 м, са два шиљка на крају: један прав, други крив, а служила је за вучење или одбијање ваљака; *кантаиз* — ковачка направа, са дрвеном држаљом, а служила је за окретање и померање тешких блавана; *думен* — примитивно весло са дрвеном перајом, а служио је искључиво за управљање сплавом; *поврта* — примитивни конопац, направљен од дугачког, сировог увртеног пружа, а служио је за везивање сплата и сплавова-дашчара.

2. *Називи за сплаварске радње, вештине.* — Сплаварске радње и вештине које су сплавари вршили на Дрини биле су: *крајње* — примицање сплава крају (обали), сплав краји-сплав се примиче обали; *зауш* — радња која се примењивала у случају када се сплав насуче на спруд (састојала се у томе што се два крајња балвана на сплаву, у задњем делу, ослободе и помоћу конопаца развуку у виду крила). Вода удара у балване, одбија се, подвлачи испод сплава и подиже га, гура напред; *ражњев* — радња која се примењивала на плићацима, а састојала се у томе што се два сплава — један мањи и један већи — везани један за сплава, окренуо би се према истоку, и крстећи се, размакну у виду латиничног слова В, што чини

да се вода скупља и повећава ниво воде на том месту, па сплав може лакше да прође.

3. Називи за места у води. — Називи за места у води или на води давани су на основу видног утиска, или пак према сличности. Познате речи из овога круга биле су: *провози* — уска и дубока места, ризична за сплаваре; *олуци* — дубока места (на Сави); *јале, стараче* — стара корита реке; *чеврњак,-ци* — мала дубока места поред матице реке у којима вода прави концентричне кругове (опасни за сплаваре); *коловрат,-и* — већа водена проширења, налик на чеврњаке, у којима је и веће витлање воде; *чеврњаци-колтуци* — места у води, слична коловратима, само што је витлање и врење воде веће; *одоврат* — место где се вода не „сабија“ у једно место, већ се одваја, „цепа“; *прелив* — отицање воде преко стена, препрека; *тишак* — дубоки вир на средини матице, место где је вода мирна; *водени лиман* — велики простор мирне воде, с краја матице, где су сплавови крајени, заустављани; *снос* — место на коме Дрина вуче сплав; *саљев* — место на коме се вода, после препреке, поново спаја, те се судара, пенуша и чини „водену плетеницу“; *бук* — место где се вода обрушава, пада (слап).

4. Сплаварски називи за поједине стене. — Подводне стене и оне околне, које се виде, увек су биле опасност за сплаваре. Да би се лакше снашли, они су изграђивали своју посебну топонимику, која је била пуна назива. Називи су давани према боји, облику стене, а најчешће по сплавару који је ту имао тежак удес или, пак, погинуо. Пример: *сивац, ђогат* — сваки камен у Дрини који је вирио из воде и био беле боје; *Челина* — име стене са стране реке, добила назив по роју пчела који је пронађен на њој (вишеградски сплавари је зову *Чвелина*); *црнац* — сваки камен у води црне боје; *кртож* — подводно растурено стење у Дрини; *Асановац* — место на Дрини где је погинуо сплавар Асан; *Ибишевац* — камен и место где је страдао сплавар Ибиш; *Рајаковац* — камен и место где је Рајако имао удес; *Бремена* — две стене код Зворника које су подсећале на коњски товар, бремене.

Сплаварски обичаји

— Сваки сплавар, при поласку, пре дрешења сплава, окренуо би се премај истоку и, крстећи се, молио: „Госпoде Бoже и свети оче Никола, помогите да срећно прођем у путу!“

Бајинобаштански сплавари, ако би се нашли на сплавy на Никољдан. 19. децембра, прекидали би сплаварење и тај дан славили тамо где би се нашли. Свети Никола је сматран за заштитника сплавара, те се и тај дан славио као „водена“ слава.

Био је и један леп обичај који се проводио пуних сто година: Када људи, који раде поред Дрине, виде сплаваре како у партијама пролазе (скуп сплавова), викали би на сав глас: „Срећан пут, сплавари! Бог вам помогао, сплавари!“

А сплавари би на то узвраћали: „Хвала и и срећно вам остануће!“

Када су сплавари наилазили на својим сплавовима, деца су са обала, по неком старом обичају, викала: „Кукурукууу!“ — задиркујући сплаваре.

Сплавари, увређени и љути, схватајући то као највећу ругалицу, узвраћали би колико их глас носи: „Певате лепо, као да сте се из наших јаја излегли!“

Сплавари не говоре о томе и избегавају да кажу зашто су им то добацивали. Али, упућени казују да су стари сплавари, у време када није било часовника, односили петла на сплав да им наговештава зору, свануће. Петао одоцнио, па почео да пева кад је већ било подне. Људи чули, па почели са задиркивањем, које је трајало до краја сплаварења.

СПЛАВАРСКЕ ШАЛЕ И ПОДВАЛЕ

С п л а в р и - б е ћ а р и н а з а б а в и

Дешавало се да сплавари-бећари, у доњем Подрињу, оду у неко село на игранку, али увек са неком подвалом коју су само они могли да направе.

Међу бећарима, својим шеретлуком посебно се истицао неки сплавар звани Кавга. Он би наредио сплавару Петру Сараманди, пошто је био изразите лепоте која је много наличила на девојачку, да се преобуче у женску одећу. Кад би Петар то учинио, онда су одређивали име. Договор је увек био да се „девојка“ зове „Смиља“.

Заједно са „Смиљом“, сплавари су одлазили на игранку, где девојке играју са момцима мештанцима. Мештани, кажу, стајали би изненађени новодошлим момцима, али и збуњени лепотом „девојке“. Тада би „Смиља“ пришла Кавги и скрушено рекла: „Тато, љубим руку... Могу ли и ја да играм?“ А „отац“ би, срдито, рекао: „Хајде, само под мојом контролом!“

И док би „Смиља“, својом лепотом и дражмама, освајала непознате момке и играла са њима, дотле су њена „браћа“ и „отац“ играли са другима, проводећи се тако целу ноћ.

Сплавари и пчеле

Једна од честих сплаварских шала са другима била је и ова:

Када се сплавари на својим сплавовима нађу у доњем току Дрине, где су обале ниске, онда могу да гледају у широка поља и да виде многобројне ораче, копаче и жетеоце по пољу. Тада отпочну са шалом. Предњак, силним гласом — да могу чути и они у пољу, почне викати: „Хеј, Добрисаве, одмах, што пре, терај сплав тамо, оном крају! Тамо је рој пчела, ено, на оној грани! Може и у торбу стати!“

Сељаци који раде на њивама, када чују то, одмах оставе плуг, мотику или срп, па почну трчати ка Дрини. А када дођу на обалу, почну са питањима: „А где је рој? А где су пчеле?“

Сплавари, који су већ умирили сплав, почну, тобож узбуђено: „Ено, ено онде!... Не тамо!... Горе!... Ма не тамо, мало десно... Сувише си горе отишао!... Приђи ниже!“ А онда би брзо почели да покрећу сплав.

Видевши да су преварени и насамарени, сељаци би узимали камење, гађали их, псовали и на крају — смејали се.

Сплавари слушају гуслање

Једном приликом, у Зворнику, окупили се сплавари, бајинобаштански и зворнички. Седе, пију и пријатељски разговарају... А онда, Драго Галинац, сплавар-бећар, узима гусле и почиње песму „Марко Краљевић и Бемо Брђанин“...

Тишина. Сви слушају пријатеља сплавара. Када је Галинац дошао до стиха: с

Поузда се Краљевић Марко
да ће утећ на своме Шарину,
па побјеже пољем широкијем,
за њиме се Бемо затурио,

тада сплавар Зворничанин рече: „Стани... Меанција, дај-де сплавару сталик ракије!... Бива. Све је овако било“... Гуслар је пио, а други су се од срца томе смејали.

Сплаварска песма

(одломак)

Дрина ми је љубав најмилија,
а сплав ми је кућа и авлија.

РОГОВИ

(Сјећање из дјетињства)

Наше колибе су, тога љета, биле у Меким Доцима. Зачудило ме је зашто ми мајка није, као што је сваког јутра чинила, намазала кору младог кајмака и тек онда ме послала у Пошћенке, за овцама и говедима. Можда је, мислио сам, мачка побркала шкипе или се, што се и раније дешавало, кајмак чува за неку очекивану посјету, за ближику или какве друге мусафире. Дан је био ведар, без прамичка облака на небесима. Стално сам погледавао према Вишеградима и очима мјерио докле је сунце одскочило од брда: кад се попење за дужину три упртице, којим је мајка везала велико дрвено бурило, биће око десет сати, а то је вријеме попаска и кратког повратка колибама. Домаћице тада помозу стоку, узваре и разаспу млијеко, спреме торбе и дају доручак чобанима. Тада се и телад припусте под краве, а јањци под овце, макар само да оњуше мајчино виме и срећно заврте својим кусастим реповима.

Тога попаска, на моје чуђење, све је било друкчије. Нико ме није нудио да доручкујем, а видио сам да има дебелог кајдака на шкипима и да нема мусафира. Мајка ми је затријетила да не пробам ни млијеко, ни кајмак, ни јечмени хљеб, ни сурутку, ни сир тубок у њој. Говорила је: „Да нијеси, случајно, ни окусио — све је то баба Стана затровала“.

Бунило ме је и то зашто јањци нијесу пуштени из јањчака нити телад из телећака и зашто је за једну придругу пред колибом, око које није било ни трунке траве јер је све било погажено и утабанано, привезано путасто и умиљато ждријебе наше кобиле Зеке, која је, по причању, била најбржа не само у моме селу Сливљима већ и у читавој источној Хрцеговини. Хтио сам да одапнем малог Путаља, али ми је мајка и то забранила. Казала је: „Не долази баби на очи ако то урадиш“.

У торбу у којој сам носио ужину, мајка ми је, послѣје попаска, спремила само боцу ледене и од сузе бистрије воде са Зилкаве. Почео сам да плачем и да молим мајку макар за парче сувога хљеба, за шољу варенике или да, ако ништа друго, огребем наш велики бакрени и на неколико мјеста закалајисани котао. Из колибе је, тада, изашла баба Стана и строгим гласом, на који нијесам био навикао, запријетила: „Ако ишта данас окусиш, на челу ће ти порастати рогови“.

Имао сам свега четири и по године, па сам у ту страшну пријетњу смјеста и повјеровао. Снуждено и покуњене главе, гладан и са празном торбом на раменима, одјавио сам браве и говеда до наших чаира у Стражевицама, неких три-четири километра далеко од колибе. Испрва, ваљда под још свјежим утиском бабине пријетње, глад као да је мало спласнула и ишчилила. Повратила се, и то далеко снажнија и несношљивија, негдје иза подне, у вријеме чобанске ужине. Чинило ми се да се зауставило сунце на небу, да не мрда нити ће икада проћи тај дан и оно стићи до свог сједала, до Оштрице на планини Јавору.

Нијесам имао снаге да се покренем: крчало је и бољело у цријевима. Говеда су пасла и преживала око мене, овце су пландовале. Пало ми је на ум да проспем воду из боце и да помузем неку од њих: вјеровао сам да то умијем. Онда сам се сјетио бабиниx ријечи, стегао зубе и наставио да гладујем. Нигдје у близини није било чобана нити кога одраслог да се пред њим исплачем и да му испричам шта ми је баба запријетила. Можда километар изнад наших чаира, чувао је Миливоје Николин, али ја нијесам имао снаге да се, онако гладан, до њега попењем нити сам могао да га дозовем.

У даљини су се назирале наше колибе. Сукљао је плавичасти дим из њих, дизао се према небу и сунцу које се скаменило. Замишљао сам чега све има у колибама: пљувачка је надирала у уста, глад је бивала све болнија, од муке сам загрлио нашег бика Младоњу и заплакао.

Око ињиндије, попио сам и посљедњу кап воде, тако да глад ни њоме више нијесам могао да

заваравам. У једном тренутку, поред мене је наишао пољар Живко Домљанац, али ја нијесам имао храбрости да га замолим за парче хљеба, само за једну кришку, ако му се случајно затрефила. Питао ме је како сам, је ли ме страх тако малог у брду, помиловао ме по коси и отишао.

Онда сам се сјетио љутике. Сишао сам у једну долину и почео да пребирам. Ништа ми се, од њене стабљике, кад сам је загризао, није учинило слађе ни укусније. Облопорно сам је кидао и гутао, објема рукама и облимице. Изненада, чуо сам бабине ријечи: „Ако ишта данас окусиш, на челу ће ти порастати рогови“. Претрнуо сам од страха и прекинуо са жвакањем. Пипкао сам се по челу и дрхтао у ишчекивању да ми изникну рогови. Какви ће и које ли величине и облика да буду — о томе сам, у страху, размишљао. Кад би, бари, били као Младоњини: прави и кратки, сив-

Јелек с токама — Црна Гора

касти и готов прозирни при врховима. Али, шта ако буду као у Вилоње: покучасти и танки, као да је јуница? Учинио ми се да их полако осјећам под прстима: миле, расту, само што се не помоле. Почео сам, наглас, да молим бабу да ми опрости, гурнуо два прста у грло и напрегао се да повраћам. Да повратим сваки залогој љутике који сам прогутао.

Не знам како је сунце стигло до Јавора ни како сам успио да се, од глади и изнемоглости, довучем до колибе. Можда бих и пао, мрљануо на сред пута, да готово цијели километар пред мене није изашла баба Сттана са огромном и зашећереном кором младог кајмака. Кад сам је видео, ја сам од среће заплакао. За љутику јој нијесам ништа говорио, потајно се надајући да ми, ипак, неће израсти рогови.

Око наше и сусеједних колиба све је цвиљело и јечало. Блејали су гладни јањци, рикала су гладна телад, њиштала су и рзала гладна ждребад, плакала новорођенчад...

Баба Стана ми је, тада, неким чудним, озбиљним и преозбиљним гласом, који никада не могу заборавити, објаснила: „Данас је, синко мој, Видовдан и наше читаво потомство, сва наша нејач, мора осјетити жалост и муку због нашег изгубљеног царства на Косову“. Пољубила ме је у оба образа, привила уз себе и наставила: „Зато си и ти данас гладовао, зато су и телад, и ждребад, и јањци гладовали...“

„А шта је то, бако, Косово“? — прекинуо сам њено казивање. „Шта је то царство“? „Шта је Видовдан“?

Ништа ми није одговорила. Казала је само да је она тај обичај наслиједила од своје бабе, а баба од своје бабе... и да је то тако „све од Косова“.

Ништа не схватајући, одмах сам отрчао до стрица-Мајове колибе и, сав задихан, још са прага, упитао ђеда Душана: „Бога ти, ђеде, шта је то Косово“?

Ђед Дујо се подигао иза огњишта, пренио ме преко прага, вратио се на исто мјесто, посадио ме у крило. Од ријечи до ријечи, овако ми је рекао: „Косово ти је, благо ђеду своме, далеко, да-

леко одавле — иза девет гора и иза девет вода. Тамо ти је, синко мој, Милош погубио Мурата, Вук издао Лазара, а ми изгубили наше царство, нашу славу и госпоштину...“

Ја сам мислио да се то односи на нашу фамилију и да нам је неко, на томе Косову, преорао њиве, покрао овце и говеда, затрпао мргиње, натрунио крсно име и крсну свијећу. Бед Дујо је распирио ватру, натрпао жара по сачу испод којег се пекла пшенична погача, онда ме скинуо са крила и наставио да објашњава: „Та битка ти је, синко мој, била давно давно. Онда кад је погинуо један цар, три војводе, осам паша и девет Југовића“.

Нијесам знао ни шта значи цар, ни војвода, ни паша, ни Југовићи. Али, ђед Дујо ми је, те вечери, упорно понављао да је „на Косову погинуо један цар, три војводе, осам паша и девет Југовића“, све док нијесам упамтио ту реченицу и док је, без заплитања језиком, пред њим нијесам неколико пута заредом поновио.

Тек касније, у школи, схватио сам и одгонетну значење те ђедове поруке. У реченици да је „на Косову погинуо 1 цар, 3 војводе, 8 паша и 9 Југовића“ крила се народна, усмена, порука о години косовске битке. Значење те поруке, иако су је са таквим жаром преносили унуцима, нијесу знали нити су је могли знати моја неписмена баба Стана и мој неписмени ђед Дујо. На моју велику жалост, нијесам стигао да им је растумачим. Умрли су прије него што сам открио и разумио чему су ме то они, заправо, учили.

Мање познате речи

Шкипа — дрвена карлица; бурило — буре за воду; тубок — жидак сир, који још није извађен из сурутке; јањчак — обор за јагање; мрљанути — малаксати; мргиња — међа

Напомена

О необичном обичају који се овде описује писац Вук Драшковић дао нам је и следеће допунске податке: овај обичај он је као чобанин сретао и у суседним (херцеговачким) селима: Југовићима, Колешку, Кокорини, Криводолу, Дубљевићима итд; а чуо је да је постојао и у Пиви и на Равном у Црној Гори. У обичају учествује само нејач, чобанчићи негде до осме године, јер се после тога деца тамо већ сматрају одраслима!), као и младунчад стоке: јагњад, ждребад итд. (Уредништво)

ПОСТ

Прича старог граничара Симе Ђакића са Ђакић Пољане (Кордун)

Наратовао сам се доста на граници с Турцима, на западу с Прусима, и врагу сам био у сватовима. Зализао сам десетак рана, таки је био земан.

Пошљедње ми је ратовање било у Талији шездесетшесте. Од тадај сам упамтио једну згодицу каква се вама млађима и не може догодити, па да вам је приповједим.

Био је застој на пронту баш некако уз наш часни или неки други пост, то вам баш не би' могао тачно рећи. Послаше мене и неког Јосу Девчића у патролу. Он је одатле из утињске Буковице. Он католичке, ја православне вјере, а то је тадај било свеједно. Живили смо и вољели се као браћа, јер нам је у туђег цара судбина била иста. Увијек смрт за вратом.

Вукли смо се кроз неки трњар, сви се изгребли, кад боме опазимо ће из неког кланца испаде талијанска патрола. Срећом нијесу нас опазили и ми се прићутили па чекамо. Била су тројица. Кад нам дођоше на згоду, нанишганимо и погодимо двојицу. Боме онај трећи упрти једног ваљда рањеног и умаче у кланац прије него смо ми пушке набили. Ми к оном трећом, а он мртав. Преметнемо му џепове, али ни филира није имао. Узмемо му пушку и телећак, кад у њем комад крува и пола печена пилета. Ми гладни као вукови; а кад солдат није гладан? Ми с тијем у шипрат, разломимо, а ја таман да ћу загристи батак, сјети' се поста. Пометнем га, јадна ми мајка, и велим: Е, Јосо, брате, умало се ја не огријеша. Па мој је пост. Ето видиш, како се гладан чоек ако не пази може и огријешити. — А како ћемо сад? — пита он. Мој пост није. Добро, договоримо се људски, па ја поједем крух, а он месо, и све је било како треба. Рат ти је, брацика мој, људско зло, јефтинији је људски живот од кокошијег батака и комада крува.

Ја сам ти нешто касније рањен у једном окршају и заглавио у шпиталу и неће проћи ни мје-

сец дана, чујем да је мој Јосо погин'о. Иисплакао сам се за њим као за рођеним, јер бољег друга никад нијесам имао. Пишем ја све што је и како је мојима кући и кажем да оду и јаве то његовим и они то и учине.

Кад сврши тај проклети рат и ја се жив вратио, имао сам шта чути. Не само моја и Јосина родбина, него и цијела села су вјеровала да је јадни Јосо погин'о а мене бог сачувао само зато што се ја не огријеши' о часни пост. Нико и не помиње што Јоси није вјера бранила јести месо.

Право да вам кажем, и ја сам тадај вјеровао у то. Таки је био вакат.

*По казивању Марка Личине-Петровог
записао Станко М. Опачић 1946. године.*

Чарапе из Македоније

Стара војничка писма*)

„... KÖNEN SIE ALLAJNE DAS FELD
BEARBEITEN OHNEN MICH...“

(„...Могосте ли сами поље да обрадите
без мене...“)

Кроз жице се свет друкчије гледа, али бриге и надања, туга и стрепње остају исти.

На једној страни „роб“ код газде, незнаног припадника освајача, на другој деца, жена, брат, рођаци, пријатељи, а између њих даљина, жице, бат чизама и пуцњава, и бриге заједничке за земљом, за свим оним што се воли, што је домовина. И карте и писма, писани невешто, тврдом жуљавом руком и још невештије на незнаном језику који им намећу и који они прихватају као једну могућност везе, макар то било само неколико шаблонизованих реченица.

Та необична писма, чудне карте са штампаним непознатим речима, уз које се мора поред нашког имена написати и „Gefangenennummer“ 106455, чине танушну нит којом се преносе жеље, наде, питања „како си ти како живиш...“ „дали сте могли цело поље да обрадите без мене...“, одговори „пшеница је обникла што никад није“ „само ако зрно изради и друге ствари...“

И тај простодушни српски сељак, можда до јуче и сам надничар, пишући брату, поздравитиће и газду „иако га не зна“, јер газда је газда и шта зна човек, можда ће бити добар према заточенику.

Кроз жице друкчији је свет, али наде су увек исте — преживети, бити опет заједно, радовати се божићној печеници, и пшеници, и првим деч-

*) Милорад Никетић из села Брњица крај Кнића послао нам је неколико писама и дописница уз пропратно писмо у којем каже:

„Шаљем Ви један број писама из заробљеништва. Ова писма се односе на Богдана Никетића земљорадника из села Брњице, која је он писао жени Росанди, ћерки Милијани и сину Томиславу. Друга су писана њему од ћерке Милијане, сина Томислава, жене Росанде, таште Круне и шурака Предрага, синовике Живке, брата Адама, брата Милорада и комшије Николе Николића.“

Захваљујемо Милораду Никетићу и објављујемо највећи број писама.

јим „декламацијама“, и успеху у школи, и пољима родним. . .

И у тим писмима нема рата, не само због цензуре, већ и зато што га човек, и несвесно, „одмиче“ од себе, јер његова можда једина могућност борбе су речи о кући, о жити, о стоци, о оном његовом далеко блиском. . .

Пославши нам писма, Милорад Никетић не написа да ли су Богдан и његови преживели рат. Но без обзира на то, она су сведочанство о времену у којем су речи, оне свакодневне, једноставне, невешто написане, значиле више него обично, јер су спајале два света раздвојена даљином и жицама, два света у којима пшеница увек „обниче“ . . .

Радоје М. Кавецкић

Кћерка Милијана и синовица Живка Богдану Никетићу

27. 02. 1942. год.

Слатки мој татице ево да ти и ја напишем неколико речи, колико да видиш како ја пишем сада у другом разреду. Мили мој тата ми смо сви добро. Једина нам је брига што ти ниси с нама. Ја идем у школу и господин каже код даде да сам најбољи ђак. На Св. Саву сам и декламовала. За нас тата не брине ништа. Много те поздравља љуби и воли твоја Миља и Томо

У истом писму

Мили мој чиле

ево да ти одговорим на ово твоје писмо баш сад из Крагујевца. Прво да ти кажем да смо сви здраво и добро. Заједно са овим писмом добили смо и твоје две слике које су нас необично обрадовале. И ми ћемо теби послати, али чекамо топлије време за сликање због деце. Овамо је све као и обично. Зима је још. Ја и Гроза смо сад у Крагујевцу, полагамо прво полутође које смо учили код куће, а за друго ћемо ићи у школу. Твоји су добро. Стока ти је добро и сва стоји.

Све је добро само тебе нема. Дан не прође а да на тебе не помислим. Сетим се да си далеко од нас. Ти мој слатки чиле кога сам неизмерно волела и кога увек волим и никад заборавит не могу. Али ипак, ипак, мислим да ћу бар толико бити срећна да дочекам да те видим, да те виде твоја деца, која можда онда неће тату ни познати. Главно немој ништа за децу бринути, док је нас њима ништа неће фалит. Једино што су без тебе. Прими много поздрава од Живке и Грозде. Чиле пиши нам где си и чиме се бавиш.

(да ли си добио пакет, послаћемо ти опет)

Богдан Никетић сину Томиславу

1 — X — 1942 год.

Lieber maine Tomo ich bin gut und Gesund. vas sie machen zu Hause vas machan dajni svester Milja ist es Gesund. vie geht zu Hause. ich gut Leben fur mih nikst keine sorge. können sie allajne Das Feld bearbeiten. ohne mich Grüset. alle Bogdan Niketić adama Draga Rosanda Milja Živka Grozda und dir

Драги мој Томо ја сам добро и здрав. шта ви радите код куће шта ради твоја сестра Миља, да ли је здраво. како је код куће. ја живим добро за мене немајте никакве бриге. да ли сте могли цело поље да обрадите без мене. Поздрав свима Богдан

адама Драгу Росанду Миљу Живку Грозду и тебе

Росанда Никетић мужу Богдану

Lieber Bogdane.

Wir sind alles gesund. Die Kinder sind gesunde und gut. Ich bin zu Hause. Das Feld ist bearbeiten. Antwort gleich. Toma und Milja seid gut. Zu deine Hause ist gut.

Grüset: Milja, Toma, Živka, Ğrozda, Draga und Rosanda und dein Bruder Adam Niketić

Драги Богдане

Ми смо сви здраво. Деца су здраво и добро. Ја сам код куће. Поље је обрађено. Одговори одмах. Тома и Миља су добро. Код твоје куће је добро. Поздрав: Миља, Тома, Живка, Грозда, Драга и Росанда и твој брат Адам Никетић

Hier abtrennen!

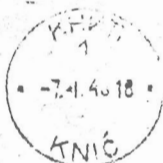
Te. Muzički

Kriegsgefangenenpost (Gebührenfrei)

73
geprüft
Antwort-Postkarte

An den Kriegsgefangenen

Niketić Bogdan

Absender:
Nadawca:

Vor- und Zuname:
Imię i nazwisko:

Nikola Nikolić

Ort: *Krnjica*

Miejscowość:

Straße: *Grigovanski*

Ulica:

Kreis: *Kragujevac*

Powiat:

Gefangenennummer:

106455

Lager-Bezeichnung:

261 Kolo
M-Stammlager X A

1120
Deutschland (Allmagne)

Богдан Никетић кћерци Милијани

20 — XIII — 1942. год.

Драга моја Миљо добио сам твоје писмо које ме је врло обрадовало и видим да сте фала Богу Здравом. татици је врло мило било кад је добио од свог ђачета писмо. и сада тата вам одмах одговара. како је томо и твоја мама како вам је стока јели у школу сада добро како Тому иде школа. позд. вас ваш тата Богдан

Комшија Никола Николић Богдану Никетићу

4 — I — 1943, г

Драги Богдане. твоје писмо од 1. — XII добио сам 1. I 1943 и видим шта пишеш твоја деца су здраво, иду у школу редовно за њи нема да бринеш, све је у реду ништа ново нема сви смо здраво у општини много посла има води рачуна о себе тебе Радоњу Драгишу Јова много поздрав Никола

Милијана Никетић оцу Богдану

6 — I 1943.

Драги мој тата Добила сам твоју карту баш уочи Божића кад смо пекли прасе са Батицом Ми смо добро идемо у школу. са Батицом Не мој ништа да бринеш ми имамо свега доста. Радујемо се Божићу али нам је жао што ће мо и о овом Божићу бити без тебе. Сада те много поз. батица, Томо, сеја, дада, мама и Гроза, а највише твоја Миља (даље нечитко)

Адам Никетић брату Богдану

3. фебр. 1943. год.

Драги мој Богдане ево да ти одговорим на ово писмо што си писо 10. XII. ја сам добијо 26. I. 1943 и ево сада да ти одговорим што ме питаш штоти не одговарамо свако писмо кад добијем ја ти одма одгов. али незна због чега слабо иду Богдане мисмо сви здраво и деца иду школу. није много опасна зима питаш ме како су деца са школом.

Хвала Богу добро су твоји су деклемовали о светом сави Томо је имао деклемацију отац у заробљеништву. Моји су добро Грозда кандидат да биде ослобођена мале матуре. Живка је без 3. Драга нам је болесна има неколико времена стока нам је добра пшеница је обникла што никад није. Хвала Богу све је за сада добро само затебе се секирамо шта ти радиш дали си здраво. Томо ће ти још мало писат јер још није сва слова изучијо Много он сања и позд. . . . Милијана Живка Грозда Драга Росанда твој брат Ад. поз. поб. Радоњу нека ми оно пише пакет сам посло кад добије нека пише поз. Драг. поз. твога Газду и ако га неznam. Бојаје баш била код нас кад је ово писмо дошло и поз. њени су здраво и код куће су јој синови Војислав је дошо кући пре божића Кажи Радју провели смо светог саву лепо и благосиљо-сам да дође ваш Адам

*Адам Никетић брату Богдану
(недостаје почетак писма)*

. . . него ово писма али меје било изненадило због рукописа што је ово мислио сам све док нисам добио ова писмо. Мило ми је што ми пишеш да си се оправивио. деца су добра и са школом видео си деклемацију ђачку са моје се ђак много прођаволијо како иде у школу пасе често и свађамо стока је добро само је била суша много па је тешко досада било за храну сточну сада је кише довољно пшеница је за сада добра до гуше је израсла само ако зрно изради и друге ствари. кукуруз тексмо окопали он је обичан шљиве су родиле много свесе још сад савиле марке још нису стигле што си писо да си посло. Богдане много поздрав прими од бр. Адама и свих наши стојини су добро бојини исто Миле учи 5. годину школе и после мале матуре он је прешо у средњу текничку школу. . . (нечитко) . . . његовису добро баш сам вечерас бијо код њи.

Милорад Никетић, општински деловођа,
брату Богдану

5 — IX — 1943 год.

Драги Богдане, твоју карту од 1 — VIII — добио сам и наисту ти одоварам. Баш сам данас добио по једну карту од Мија и Војимира они пишу да су добро и здраво. И њима сам данас одговорио. Ја сам добро и здраво тако исто и моји а и твоји. Код нас је сада време почело хладније јер јесен наступа. Кукуруз нам је зрео већ ћемо кроз неки дан почети брати. Грожђа такође има доста. Немој да очајаваш јер знај да после мрака долази дан. За божић бићеш и ти код нас. Деца су добро сада полазе у школу. Како си ти како живиш и шта има ново код тебе, пиши ми о свему. Поздрав, тебе и све остале Милорад

Одабрао и приредио Р. М. Кавецкић

Женски појас „јакичар“ — Црна Гора

Радослав Раденковић

ТРИ КЊИГЕ НАРОДНЕ БАШТИНЕ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

ЗДРАВАЦ МИРИШЉАВАЦ

Ово је збирка чије је садржаје забележио и приредио за штампу Љубиша Рајковић.¹ То је истовремено и најстудиознији захват и по обиму највећа књига ове врсте. Њеним објављивањем потврђене су неке познате претпоставке које бисмо могли да сведемо на неколико тачака: прво, књига представља још један доказ да источна Србија располаже непроцењивим богатством народног стваралаштва које још увек није до краја сакупљено и сређено; друго, да многе песме, упркос све бржој урбанизацији, чувају своју древну лепоту и изворност; треће, да је њихова особеност у архаичности језика и треперењима народног надахнућа, које је по свом емотивном одређењу ближе болу неголи радости, и најзад — да је Љубиша Рајковић један од најистрајнијих истраживача народног стваралаштва у пределима Тимочке крајине.

Књига „Здравац миришљавац“ има 350 страна и подељена је на три једнако занимљиве целине. Уместо предговора налази се краћа студија др Момчила Златановића којом нас уводи у проблем и хронологију бележења народних песама ју-

¹„Здравац миришљавац“, приредио Љубиша Рајковић, Зајечар, 1978.

гоисточне Србије од давнина до данас. Студија је писана читко, документовано и покрива временски распон од 16. века до наших дана, показујући сва прегнућа појединаца да сачувају културно наслеђе које се, у недостатку писаних извора, може показати као једино сведочење о нашој културној прошлости и духовној надградњи.

Други део књиге чини сама лирска поезија. Она је сређена по тематским круговима и врстама, док су басме дате у саставу саме лирске поезије. То је средишњи, а истовремено и најглавнији део књиге. Овде се могу наћи и такви записи који имају непобитне, рекло би се — антологијске вредности усменог песништва. Иначе, колико је човек овог поднебља био емотивно везан за песму, најбоље говори овај пример:

Бела Дано,
не пој толко рано —
осташе ми овце немужене!

У трећем, завршном делу књиге, дати су врло значајни подаци о лирским песмама. Ту стоје исцрпне белешке о томе када је и од кога која песма записана, као и могуће варијанте и сличности што се евентуално јављају у старијим записима.

Песме су мелографисали Илија Погачић из Зајечара и Радисав Петровић из Књажевца.

Књига је илустрована прилозима из народне радиности: резбаријама са преслица, везовима и шарама, што представља још један вид богатства народног неимарства овога краја.

БУЛ ДЕВОЈЧЕ

Ова збирка представља дело заједничког рада и здруженог напора, јер је настала као плод деловања Етнографског друштва „Утутак“, основаног у Дивљани 1972. године са задатком да прибирањем народних умотворина сачува културно наслеђе овога краја.

У уводним напоменама приређивачи се баве прегледом историјских збивања на југоистоку Ср-

„Бул девојче“, група приређивача, Градина, Ниш, 1979.

бије, са посебним освртом на континуитет развоја народног песништва уз обред и игру. Ови подаци умногоме доприносе да се боље схвати непресушни ток усмене песничке речи од далеке прошлости до данас. Иначе, приликом рада на књизи, приређивачи су имали и утврђена начела: прво, да датом послу приђу комплексно и да на тај начин приложе српској културној ризници народне песме белопаланачког краја у свој ширини и разноврсности; друго, да при раду на бележењу сачувају језичку изворност и целовитост песме. У томе су успели и то је добра страна књиге.

Из података се види да су песме записиване у 20 насељених места, а да су тај посао обављала 22 записивача — почев од студената, преко земљорадника и ученика основних и средњих школа. Сви прилози су репрезентативни: само најбоље, искључиво лирске песме, могле су да нађу места у овој књизи.

Као што обично и бива, песме су сврстане по мотивима и круговима; коледарске, ђурђевданске, лазаричке, додоличке, крстоношке, љубавне, сватовске, жетварске, седењкарске, славске, жетварске, хајдучке, песме уз игру, песме за децу и шаљиве песме. Највећи број је лазаричких, тамо где се кроз песму изражавала људска жеља за плодношћу земље и стоке; онда долазе седењкарске и љубавне, што показује да и љубави никада није било довољно, а потом сватовске, песме о раду итд.

Збирку „Бул девојче“ прати и остала неопходна апаратура, као и успеле илустрације Владете Живковића.

Похвалу заслужује и Самоуправна интересна заједница културе из Беле Паланке, која је помогла издавање ове књиге.

ЛУЖНИЧКА НАРОДНА БАШТИНА

Драгослав Манић-Форски све више се потврђује као један од добрих посленика који раде на прибирању народног стваралаштва на подручју

„Лужичко народно благо“, Бабушница, 1980. године

бабушничког краја. Пре шест година (1974) Манић је обелоданио „Антологију лужичких народних песама“, којој смо, својевремено, пожелели добродошлицу, а ево сада еј ту и друга књига из ове области — „Лужичко народно благо“¹, која својим садржајем најбоље оправдава овакав наслов.

Кратким предговором Правдољуба Николића указано је на значај и одлике народног стваралаштва овога краја, а исто тако истакнути су и неки узорни примери.

Иначе, сама књига подељена је на неколико целина. У првом делу дато је 28 лирских песама, међу којима има и таквих које носе изразито социјалну нит овог печалбарског краја:

Леле, Цвето, пројде лето,
лето пројде, јесен дојде:
ми се, Цвето, не видимо —
не видимо, не узомо...

У другом делу књиге објављена је 21 приповетка и то је прва значајнија скупина прозног народног стваралаштва које се објављује из овога краја, па и ширег подручја. Приповетке су записане изворно, сврљишко-заплањским говором староштоковског дијалекта, што им даје свежину и самосвојност у архаичности израза. Међутим све приповетке, од којих већину чине бајке, представљају по нечему већ познате варијанте које се налазе у Вуковој збирци и збиркама Николе Јакшевића и Веселина Чајкановића, али има и знатних одступања, што омогућује хронолошко праћење одређених садржаја и њиховог преображаја од првих записа до данас. Неке од приповедака јатљају се спојене, две у једној („Баба и деда“), а неке представљају само део неке већ познате варијанте („Добулумач“). Па ипак, по својој изворности истичу се бајка „Земља младости“ и „Деда, баба, петал и кокошка“, мада ова последња доста подсећа на сличну, руску приповетку о петлу који иде на пазар!

Трећи део књиге чине легенде о местима. То је, по свој прилици, најслабији део, јер су од 16

записа само два добила наративно и литерарно ткиво: „Девојачке очи“ и „Лешје“. Остали записи чине оскудну етнографску грађу, нису подигнути ни на ниво предања, па се стога и не могу подвести под појам књижевности.

Говорне народне творевине, посебан род — како га је формулисао др Владимир Бован (Види: „Зора говора“, Градина, Ниш, 1980), чине четврти део ове књиге, и то: изреке 226, загонетке 93, затим следе записи о веровању, поређења и брзалице.

Пажњу заслужују и народне анегдоте (13 примера), које на шаљив, често сатиричан начин дају својеврсну пројекцију друштвеног развитка нашег села. Настале из оригиналних, животних ситуација — оне и најбоље говоре о снази и свежини народног генија. У том смислу је, по својој актуелности, посебно занимљива анегдота о сељаку коме је задруга уместо новца за продато млеко дала качкаваљ, а он га, иза тога, однео у општину да њиме плати порез. Кад се општински писар успротивио, сељак му је рекао: „Како може да се плати млеко сас качкаваљ — такој може да се плати и порез!“ Или, други пример: „Посваде се две жене, једна са села, а друга из града; онда ће грађанка:“ Ђути, ђубре сељачко!“, а ова друга: „Ти да ћутиш, ђубре вешгачко!“ Неке анегдоте су засниване на чистој игри речи, као:

Врћал се глув човек из воденицу, сретне га друг па му рекне:

- Здраво, живо!
- Еве, терам мливо!
- Е, жене ти га, глубшо!
- Мани се, много навалица!

На крају ове занимљиве књиге дате су *клетве* и *заклетве*, грађа која је до сада доста ретко записивана и објављивана.

НАРОДНЕ ЛЕГЕНДЕ И ПРЕДАЊА ИЗ СРБИЈЕ

Легенде и предања имају значајно место у области народних казивања, али су мало запажене у научним истраживањима. Разлог за то можда је и њихова жанровска неодређеност. С једне стране, многе народне приче имају као потку легенду, а с друге, већи број легенди и предања немају развијену фабулу и нису занимљиве с књижевнотеоријског становишта. Код нас је мало писано о значају ових казивања за реконструкцију митских сижеа и за утврђивање неких законитости митског мишљења. Рад који је у том правцу отпочео Веселин Чајкановић има врло мало настављача. Међутим, предања и легенде могу бити далеко значајнији од народних прича и бајки, јер њихова структура боље чува древну информацију (мењају се лица и места за које се везују догађаји, али сам догађај, у основи, остаје исти, тј. не подлеже утицају вредносних и естетских мерила његових преносилаца).

Овде ће, у кратким цртама, бити представљене две новије књиге народних легенди и предања, од којих је једна изашла у Чачку а друга у Белановици.

Радован М. Маринковић: *ЈЕЛИЧКЕ ЛЕГЕНДЕ, НАРОДНА ПРЕДАЊА И ЗАВЕШТАЊА*, Изд. „Чачански глас“, Чачак 1977, 159 стр.

Ова књига Р. М. Маринковића обухвата око 140 примера легенди и предања из ближе и даље околине Чачка. Највећи број ових записа објашњава називе места, кроз неку причу о догађајима који су се десили у прошлости. У неколико легенди имамо широкораспрострањене мотиве — нпр. *називи стена* по девојци која је страдала (*Булина стијена* — девојку отели Турци и, она, бежећи од њих, скаче у реку са те стене, с. 32; *Девојачка стена* — девојка скаче са те стене због несрећне љубави, с. 104).

Међутим, код Маринковића је тешко одредити где су границе народног причања, а где почиње уплитати историју. Тиме ова грађа губи веродостојност јер се мешају два различита текста — онај који потиче из казивања народа и други, који представља накнадно осмишљавање записивачево. То су увек две различите логике, различити начини мишљења, и не треба их мешати. Записивач може исказати своје мишљење, али само у виду посебног коментара који неће улазити у садржај примера ако је он већ означен као *народни*.

Пљоска — Војводина

Ова недоследност се може показати на примеру легенде *Губеревци и вукови* (с. 21). Основу ове легенде чине два, до сада добро позната мотива који се везују за светог Саву: први је белег на камену у коме народ види његове стопе, други, преобраћање Савиног пса у вука. О св. Сави постоји велики број народних предања и легенди, али се он у овим казивањима нигде не помиње као *Растко*. Код Маринковића, пак, стоји: „*Растко*, син Немањин, бежећи са двора...“ Мешање народног причања са тумачењем записивачевим најбоље се види у реченици: „*Расткове стопе* дуго су се задржале у камену. Народ их назива *Савине стопе*“. Када би народ говорио *Расткове стопе*, оне би се тако звале и на камену!

Већи број легенди су прекројене по вољи записивача или његових (неименованих) казивача. Тако срећемо „народна сећања“ на Јанка Хуњадија, Фридриха Барбаросу, Евгенија Савојског, али и на много старије учеснике историје — Илдре, о којима и историја не зна много. Поред тога, често се легенда проширује непотребним појединостима које не улазе у оквир народног причања. Нпр.: „Дуго су чекали. (...) Мирисало је горско цвеће“ (с. 35).

На жалост, у овој књизи нису наведени казивачи, нити су означена места где је дата легенда записана.

Књига Р. М. Маринковића иде у ред књига које покушавају да народном казивању наметну књижевни облик, чиме се оно вештачки одваја од традиције којој припада, и, пошто не достиже домет књижевног дела, оно може бити само штиво без веће вредности.

Миодраг М. Јаћимовић: *КАЧЕРСКЕ ЛЕГЕНДЕ I*, Изд. Туристичко друштво „Змајевац“, Белановица 1978, 136 стр.

У књизи М. М. Јаћимовића „*Качерске легенде I*“ скупљена су народна казивања из осам села качерског краја (Шумадија у Србији). Прошлост се овде приказује у оквиру три тематска круга — кроз сећања на порекло неких породица овог

краја; тумачењем назива појединих места (топонима) и препричавањем догађаја везаних за неке историјске личности, углавном из 19. века. Записи су дати сажето, јасним стилем и без сувишних појединости.

По свом садржају занимљива је легенда „Лома налази Карађорђа“ (с. 51). Лома (јунак из времена првог српског устанка) по савету једног старца, долази код Карађорђа, али не разговара с њим, већ ради исто што и он — оплиће прошле све док му Карађорђе не пружи чутуру с ракијом и пита га одакле је. Ово је пример митског понашања, које се најчешће среће у бајкама. Јунак у овим сижеима ради исто што и моћни дародавац, који поседује чаробна средства и, обично, има демонска обележја. Тиме он симболички прелази у демонски свет дародавца, покорава му се, и због тога бива награђен. Награда, по својим обележјима, превазилази могућности које се могу поседовати у свету из кога долази јунак.

Записи *Босута* и *Трудел* проширују круг народних предања о Проклетој Јерини, а пример *Стопе Краљевића Марка* је још једно сведочанство о древном митском јунаку натприродне снаге, који је касније повезан са именом средњовековног велможе — Марка.

Већи број Јаћимовићевих записа немају развијен садржај, већ се своде на тврдње изведене помоћу *народне етимологије*. Овакви примери немају већи значај. То би се могло рећи и за нека предања која објашњавају порекло породица.

Мада обимом није велика, књига *Качерске легенде I* има културну вредност и треба да послужи као подстицај за нова бележења и истраживања фолклорне грађе.

Није наодмет да се и овим поводом истакне: прикупљањем народних предања и легенди, као и других облика народног стваралаштва, код нас се, углавном, баве појединци, како ко уме и зна — а народна култура је свенародна својина, и њено чување и вредновање треба да буде друштвена брига.

ЧУДНЕ ШАЛЕ

(Бјблиотека „Вуково коло“ емисије „Село весело“ Првог програма Радио-Београда, 1978—1980*)

Годинама Радио Београд у емисији „Село весело“ увесељава слушаоце. Неколико људи, међу којима треба издвојити Јована Алексића, из недеље у недељу, из године у годину, захваљујући великом броју „сарадника са терена“, износе пред нас једно чудно виђење села. Углавном једног села које се толико отуђило од себе да чак и не може о себи да говори ни са једне смешне стране. Оно што нам је дато као смешна страна живста на селу, она вуковска пошалица, у ствари је спрдачина. Што је најгоре, то није изворна спрдачина већ је плод, скоро можемо да се закунемо, једног приступа животу на селу зачетог у редакцији и спроведеног преко сарадника. Јер, смислено је да уредници овог издања желе читасцима да протуре рог за свећу, или су њима сарадници, годинама, тај рог продавали, тј. давали. Треба одмах изићи са чињеницама на видело: две трећине ових „изворних“ прича, песмица и пошалица, јесу плод умовања сакупљача. Од последње трећине за коју мислим да је изворна једва ако је половина такве вредности да уђе у књигу. Друга половина је само збирка остатака разних народних веровања и прича којих се сакупљачи, са доста напора, присећају. Присећају, али не досећају. Али на то ћемо се вратити касније. Најпре рашчистимо са „оригиналима“.

1. Милош Милосављевић: „Кад би се памети продавале, опет би свако своју купио“

2. Милорад Шојић: „Кола се одмарају зими, санке лети, а коњ и човек — никада“

3. Колективно: „Човек и магарац више знају, него сам човек“

4. Радош Јелић: „Птица је шарена споља а човек изнутра“

5. Јосип Главаша, Јанко Вујисић, Јаков Бабић: „Селовеселска песмарица“

6. Новица Митић: „Коњу се поклонити“

7. Радомир Петровић: „Тешко оном кога снага храни и ко се сам весели“

8. Милорад Никетић: „И без петла може да сване“

А оригинали су неоригинални. Из књижице у књижицу, од ствараоца (сакупљача) до ствараоца, само неколико тема излази пред читаоце, Као прво: снаха не слуша свекра и свекрву, не воли да ради и не слуша мужа. Све ово варира на хиљаду начина тако да почињемо да верујемо да је, сем теме о поскупљењу, најискоришћенији мотив нашег хумора. У оквиру овог мотива негује се, доста затамњено, и једно схватање да село доживљава свој крај.

На прсте се могу набројати примери у којима сељак или сељанка показују мудрост достојну својих предака. Некада завидљива свекрва постала је жртва, патријархални свекар је немоћна особа којој се подсмевају жена и снаха, син је будалаш и рогоња, а снаха је нерадница и каћиперка. То је породична средина о којој нам говоре сарадници „Села веселог“. Скоро сам сигуран да је мали број ових прича икада био причан у народу пре него што је изведен преко Радио-Београда. Оне нису дошле из народа, већ су послане у народ. У томе је несрећа свих ових збиркица: оне нису плод сакупљачке марљивости, као што пише у њиховим предговорима, већ су их сакупљачи измислили а уредници „уредили“. Оне не одржавају ни односе, ни обичаје, ни језик нашег села. У њима се, као уклетници, мувају ликови будалаша, људи отуђених који згромљени стоје пред светом који им је потпуно стран. Понекад, сакупљач се сећа прича из свог детињства па их „поправља“, осавремењује. Како то изгледа, показаћемо на примерима из збирке Милорада Никетића.

Никетић је старији човек. И као што је написано, врло је плодан сакупљач народног блага. Али, што се тиче ове збирке, жалибоже. Читава збирка је састављена од бесплодног хумора, какав гаји „Јеж“. Већина прича се заснива на досетки. Мањи, али значајан број (што није само Никетићева особина, већ је особина свих збиркица) нема у себи ничега смешног. Такође је чест случај да наслови прича немају никакве везе са њиховим садржајем. Наслови су, у много случајева, занимљивији од садржаја. Друга особина

Никетићевих причаца је непознавање народних обичаја, тачније њихово кривотворење. Код њега сељак на дан славе, после ручка, гони стоку на пашу, оставља славски колач да би јурио зеца и слично. Свако ко иоле зна наше народне обичаје овакве ситуације не може ни замислити.

Други пример који ћемо споменути, јер на свима не можемо подједнако да се задржимо, јесте збирка Милоша Милосављевића. Милосављевић је такође старији човек (1906). Сакупљао је причаце у околини Зајечара. Значи, у крају где се говори архаичним српским дијалектом. Али то се код њега уопште не види. Приче, чак и оне за које се може наслутити да су изворне, „умивеног“ су језика. Што се тиче самог садржаја прича, питали смо се, зар је тако нешто уопште могло да се напише да је народно. Узмимо за пример причу „Трампа баш за све“: „Докони и пијани људи обично праве разне трампе. Цигани трампљавају коње уз доплату за узду или седло, Власи трампе луле уз доплату кремена или огњила, а Срби трампе жене — баш за баш — без доплате.

На неком вашару, два пијана друга заподену трампу жена, али како је једна за појасом имала лепу бритву од које се није раздвајала, то ономе другом мужу није ишло у рачун, јер би испало као да даје доплату. И тако, око бритве испаде свађа, а жене кад су то чуле рекоше: „Пијан пазар!“, и одоше да гледају своја посла“. И кад ово прочитамо, можемо само да узвикнемо: „Куд ће ти душа, Милоше Милосављевићу?“ Где је обичај код Срба да трампе жене? Толике године читам о народним обичајима и ево чика-Милош ми откри помно скривану тајну. Али за то откриће колико је заслужан неуки Милош, још више је заслужан учени Јован, који је такво етнолошко благо пустио у свет.

И тако редом, од горег грђе. „Селовеселска песмарица“ је, у ствари, збирка новокомпонованих песама. Радош Јелић је покупио старе записе па их „осавременио“. Неке је још Григорије Божовић приређивао пре педесетак година, и тако редом. А све под фирмом народног стваралаштва.

Кад имамо случајеве где су записи изворни, они су, на жалост, само остаци изворних дела. Тако Радомир Петровић записује причу „И закон се мења“ у којој се говори о *лапоту*. Али то је доста лоша варијанта приче коју је објавио пре осамдесет година Тихомир Р. Ђорђевић. У његовој збирчици још понегде фигурира ђаво и по томе можемо закључити да им је порекло изворно. Јер приче о Богу, ђаволу, поповима, калуђерима, трговцима, официрима и др. махом су потиснуте у народној свести. Хумор, обично, узима за свој предмет људе или установе које су неприкосновене. Пошто ни попови, ни официри, ни трговци нису то, они су и престали да буду предмети шала. Али то сакупљачи „Села веселог“ још не знају. Или уредници не знају. Кад су у питању ове књижице, никад се неће доконати ко је за шта заслужан а ко за шта крив.

На крају да нешто напоменемо. У давна времена Копитар је дао Вуку једно „Упутство“ како да сакупља народне умотворине. После сто година у часопису „Карацић“ објављено је неколико драгоцених „Упутстава“, па не би било лоше да савремени сакупљачи сва та „упутства“ проуче. А не овако. Нису народне умотворине само оне које се свиђају уредницима и сакупљачима. Народне умотворине су оне које настају и живе у народу. Остало је све лук и вода.

Напомена

Објављујући овај чланак нашег сарадника Ђорђа Ј. Јанића о најновијим збиркама „Села веселог“, сматрамо да би ово могао бити добар повод за један шири разговор о савременом народном хумору, његовом сакупљању и објављивању. Подсећамо да је „Село весело“ у току петнаестогодишњег рада објавило велики број разних издања и књига из ове области.

(Ур.)

Вера Трифуновић

„СОЛУНЦИ ГОВОРЕ: ОВАКО ЈЕ БИЛО“

(Књига Антонија Ђурића, издање Културног центра Горњи Милановац)

Пре три године, поводом 60-годишњице пробоја Солунског фронта, у издању „Културног центра“ из Горњег Милановца, појавила се књига Антонија Ђурића „Солунци говоре: овако је било“. Живи сведоци, учесници судбоносних окршаја са Цера, Дрине, с Маљена и Сувобора, с Ветерника и Кајмакчалана, сада већ старци у поодмаклим годинама, причају живо и непосредно, својим језиком, о себи и својим ратним доживљајима. Они су припадали војсци једне мале балканске државе, која је у једном тренутку била избрисана са карте света, али није престајала да постоји. Пожртвованости и храбрости те војске и тога народа дивили су се многи: државници, војсковође, ратни дописници, а међу њима и Е.Д. Мајков у тадашњем руском листу „Слово“: „Какав је хероизам, какво стоичко пожртвовање у овим несрећама показао овај дивни народ који је после блаконских ратова заблестао на историјској позорници пред забезекнутим очима Европе“.

Ове године књига „Солунци говоре: овако је било“ појавила се по трећи пут, јер је као ретко која књига код нас стекла велики број поштовалаца међу читаоцима свих узраста. Кључ тајне се, вероватно, крије у њеној изворности и непосредности. Ова књига, у неку руку је и историја једног врло бурног раздобља, која, за разлику од других, није писана руком историчара, већ је потекла из срца, из успомена њених непосредних стваралаца. А они су били припадници двају збратимљених народа: француског и српског.

Жеља за слободом била је безгранична. За част отаџбине и смрт је била ништавна. Зар нам то, поред толиких примера, верно не приказује и добровољачки подвиг Василија Ускоковића на Вралчем брду код Лазаревца: „Знам једно: не

смет да промашим... Морам тачно да одмерим одстојање. Могу да погинем, могу да ме искомадају, али пре тога морам да уништим тај митраљез..." Зар с том мишљу није кренуо у чељуст смрти цвет тадашње интелигенције — Бачки батаљон 1300 каплара?

У књизи Антонија Ђурића „Солунци говоре: овако је било“ стари ратници причају како је било, причају за потомство „приче“. То и нису приче у класичном смислу те речи, већ необичан мозаик од разних појединости, ситуација и догађаја из ратних дана, сачуваних у успоменама. Врло често, једине нити које повезују сва ова казивања у самосвојну целину су тема рата и личност главног јунака који је, у овом случају, сам приповедач, односно онај који казује своја сећања и успомене.

Испод сваке „приче“ стоји напомена, обично о одликовањима, годинама и садашњем месту боравка приповедача-ратника. Тих неколико редова, поред значења које имају у Ђурићевој замисли сваке „приче“, могу бити и од користи знатижељним истраживачима прошлости. Посебну драж овој књизи дају наводи из говора, телеграма и наређења војних команданата, одломци из изјава државника и извештаја ратних дописника. Они представљају верну слику збивања и догађаја која само употпуњује ону другу — исповедну и субјективну.

Ђурић је сналажљивошћу интелигентног новинара успео да усталаса успомене на далека времена и оживи минуле догађаје у души сведока и учесника балканских и првог светског рата и да им тиме, за живота, подигне леп и прикладан споменик.

НАРОДНЕ ЛИРСКЕ ПЕСМЕ
МЕТОХИЈЕ

Усмено народно стваралаштво Косова и Метохије имало је више вредних записивача и проучавалаца, а у наше време оно нам је све ближе преко записа и студија др Владимира Бована и мр Владимира Цветановића. Одскора се њима придружио и млади Алија Џоговић из Пећи.

Алија, иначе, ради на корисном послу пописивања имена, али како је народни живот сложен и богат, увек се јави потреба да онај ко отворених очију и ушију иде кроз живот чује и види многе вредности живота и људског односа према њему. Тако је и Алија ослушкивао и записивао лирске песме, које му је у лепој опреми по решењу још млађег Драгана Момчиловића из Ниша, објавило приштевско „Јединство“. Књига *Народне лирске песме Метохије* има предговор, 215 песама, сврстаних у више група, затим попис казивача, њих 59 на списку — од најстарије, Милице Недељковић из Видања, која, како Алија каже, „и данас лева песме на весељима и када чува овце“ (стр. 286), до Момирке Савић из Пећи, која „има око 26 година“, као и податке о томе коме казивачу која песма припада.

Иако су многе песме из ове збирке познате и у другим крајевима, или су варијанте неких песама које налазимо још у Вуковој збирци, појава *Народних лирских песама Метохије* остаје вишеструко корисна. Најпре, она показује да ове песме живе на једном подручју и имају своје место у животу људи једнога краја. Потом, оне указују на богатство народне уметности, допринос су општем познавању предања наших народа, али књига је и доказ труда једног младог посленика наше културе и лепе пажње коју је један издавач, овде „Јединство“, имао за тај труд.

ПИТАЊА, ПОЈАВЕ

Лала Јевтовић

КАКО СЕ СЕЉАК ОГРАЂУЈЕ

(одломак из већег рада)

Шта се данас дешава, шта се то збива са негдашњом стваралачком снагом и смислом живља сеоских средина?! Питање нимало не даје радујуће одговоре. Знамо да данашње село није ни изблиза проучено, и поред многобројних катедара и института. Њиме се бави још покоји пуки самотњак у науци. Од њих сазнајемо понешто о стању и бивању савремене духовно-материјалне културе сеоских житеља. Јавна гласила јасно указују како живот села вене, јер остаје без подмлатка. Тако социолошка слика села и његове културе брине и опомиње, јер се и над њим наднео облак потрошачких „чари“, Нигде више нема и не чује се сеоска животна лозинка: „трампе и замене“. Логично, у оваквим условима, нужно одумиру све прошле сеоске идиличности. Полако пада у заборав слика села од Јанка Веселиновића. Стари село на неумољив начин. Са њим нестају и оне особене вреднине прошлости.

Данашње село је у времену преповијања и пресвлачења. Оно се више препорађа у физичком смислу, у материјалном облику, а мање у психо-надградњи. Могло би, чак, да се устврди, како данашње село, у духовном погледу, битно заостаје. Као и у свему, и у случају села владају законитости. Зато нека нас не чуди што је данас дошло

време да се плаћа данак прошлим вековним несташницама у материјалним добрима. Јер, изгубљено, мора да се надокнади. Зато данашњи становник села захуктало гради. Зид. Бетонира. Подиже грађевине. Опрема велику, модерну кућу и прикућнице. У одаје уноси савременост дана.

Ту би требало застати у жељи да објаснимо и сазнамо други развојни ток, тј. да протумачимо куда је кренула сеоска духовна надградња (стваралаштво), докле је стала, каква је, чиме се одликује, у чему је вршен преображај, шта је чиме замењено у смислу духовне културе. Морамо се послужити примером као олакшањем у тумачењу. Некада, сељак је подизао ограду око куће и имања од природне грађе. Ограђивао је трњем, оплетом, тарабом или живом оградом. Данас не чини тако. Данас се он затвара, закључава, увлачи и скрива од суседа и спољног света јаким, гвозденим оградом, често накинђуреном фабрикованим неукусима, детлићким шаренилом. Као што се на свој „гвоздени“ начин ограђује, склања, скрива, повлачи и отуђује од суседа, он се, скоро на исти начин, повлачи и отуђује од духовног заједништва, тј. од заједничког стваралаштва. И даље познато је да углавном нема више сеоских моба и позајмица и да је сеоски човек поодавно почео да другује с машином и на свом инокосном поседу. Данас, савремени орач седи на бучном трактору, а уз уво прислања пискаву транзисторску кутију. Он није више са људима-мобарима. Он дословно себе удружује са машинама — направама. Ове справе имају друге гласове, оне имају друге силе и моћи, оне се разликују од људских. Ове се направе снажно намећу и заглушују човека-орача. Оне преузимају над њим власт као над појединцем. Оне га и побеђују. Постављају га у пасиван положај. Он је неми посматрач, упијач свега туђег, силом наметнутог; тако постаје послушно и примирено биће. Тако човек-орач, доскорашњи раскошни самоделатељ, данас стављен у подређени положај многоликих направа, никако нема услова, времена и места да у миру „производи“, да од себе одашиље своју стваралачку нит, да развија себе

као појединац, а још мање у приликама заједништва.

Репортерски казано, данашња сеоска, народна састајалишта, као што су сабори, свадбе и друге заједничке пригоде, имају укус прошлих чаршијско-малограђанских средина. Данас се, овим приликама, ретко игра коло. Још се ређе чују изворне песме из грла момака и девојака. Уместо самониклих, стваралачких садржаја, слушају се фабричке справе (грамофони, рингишпили, цубоксови), које стварају лажна и сувопарна расположења. Значи, нигде не „пуца“ срце у надметању, нагде се „душа“ не мрда у надјачавању.

Данас модерни дизајнери, као по златном мајдану, протражују, трагају за прошлим женским рукотворинама, па га вешто удевају у ново синтетичко ткаило, док се ововремске сеоске девојке стиде да у рукама држе ручне радове!

Додуше и данас има појава окупљања жена-радилица које вештину ручног рада развијају попут оних „школа“ из доба властелинки-царица (Милице и Јелене), али које су женско рукотворство заиста неговале из чисте љубави и задовољства. Међутим, данашње наше надалеко чувене „школе“ Сирогојке и Драгачевке, које производе женску фолклорику, скупо наплаћују свој рад. Оне дословно тргују, на суров и најгрубљи начин оскрнављују и обезвређују смисао народног аматеризма. И тако, док се једни стиде самоактивног рада, омаловажавајући га и сећајући га се као неког понижавајућег посла из тамне и оскудне прошлости, дотле се други богате и стичу ознаке славе. Смишљено правило, да се аматерским стваралаштвом тргује, да се оно уновчава закон је потрошачке логике, а не логике човека који у данашњем потрошачком друштву трага за испуњењем слободног времена.

Не би требало скрштених руку чекати дрско мењање у стваралачком бићу народне, аматерске културе. А то мењање (у рђавом смислу) брже долази него што га обичан човек наслућује, а футурулози двојако тумаче. Данас, с осетљивим смислом сам живот испитује, проучава и прориче сутрашњицу. Одговори су непредвидљиви, али се

наслућује будућност усмерена у правцу сувопарне, рационализаторске компјутеризације. озбиљно је питање судбине човека у свету машина. Мит машина надјачава. Да ли је на помолу грубо и беспопштедно уништавање досадашњих хуманистичких вредности, без повратка за било каквом фолклорном маштовитошћу и осећајном фантастиком?... Како да остане старо, добро и осведочено схватање о очовечењу јединке и друштва, уколико не буде самоделатности, самониклости и изворног човековог стваралаштва, то је, у ствари, право питање.

Ваза — Словенија

РУЖНИ БИСЕРИ НОВЕ

„НАРОДНЕ“ ПОЕЗИЈЕ

(прилог проучавању „народног“ неукуса)

Свеколика писменост — рекло би се — ступила је у овај народ. Никад није било толико књига, толико новина и часописа, у свакој кући, и градској и сеоској, најмање две справе (радио, телевизија, грамофони итд.) замењују разговор. Путеви су дошли у најдаља села, електрична струја на високе планине. Овај народ живи боље и угодније. Рекло би се.

Кад поновимо ово „рекло би се“, онда на уму имамо један део живота који представља култура, односно онај вид народног живота који називамо народном културом и који је у општој култури овога језика (а у овом тренутку занима нас пре свега језичка и књижевна култура) достигао свој највећи домет у нашем усменом песништву, пресвега у народним песмама и у народним приповеткама.

Народна књижевност у свеколиким променама на домаћем простору и у народном животу морала је бити обележена тим променама, пре свега писменошћу, при чему је дошло до својеврсног парадокса у народној књижевности: писменост — као драгоценост људске културе и најбоље средство за очување усменог песништва и народног језика — постала је у неким нашим условима средство за кварење и уништавање народне усмености у којој песништво, као у радионици — понављањем, памћењем, мењањем, импровизовањем, преношењем — долази до савршенства какво постоји у нашој правој и осведоченој народној књижевности.

Писменост је у народ ушла површно и информисала га само о најпростијим својим законитостима и о спољним, видљивим особинама језика и песништва. (Сазнање писмености у ширем слоју народа одговара сазнању које свакодневно нуде „средства информисања“: радио, телевизија, но-

вине, а које је по правилу површно, оскудно, једнострано и увек у исквареном и осиромашеном језику.) Писмена култура је у нашим условима обавестила народ да у писаној поезији постоје законитости, као што су: низ ритмова (али не и то да их је у усменој поезији било више), да писана књижевност зна за риму (али не и то да је римовање уметност, а не насилно и неприродно слагање било којих речи), да се у поезији певавају догађаји и доживљаји из живота (али не свакакви и не на било који начин) итд., итд.

И настала је, под утицајем те површне писмености (коју можемо назвати полуписменошћу и неписменошћу и која је за одређене културне нивое, ето, испод усмености) и под утицајем новог живота — нова народна поезија, такође површна, исквареног језика, поједностављених осећања, створена за привремену употребу, а почесто и вулгарно схваћена као грађа за издавање „на свет“, написана „на народну“ и ауторизована.

Док списатељи нових десетерачких песама склепавају своје којекако уримоване поеме о новим јунацима (у саобраћајним несрећама изгинули рођаци, преминули општински руководиоци, унесрећени поплавама, земљотресима итд.), које се продају по киосцима и аутобуским станицама, или се чак уз гусле певају и снимају на грамофонским плочама, дотле нова народна лирика не заостаје за измењеном епском поезијом по површном и буквално ружном певавању осећања, пре свега љубави, осећања најприсутнијег у поезији.

На неколико примера нових записа нових народних лирских песама (од којих је највећи број забележила Мара Тодоровић из Малинска, и које су биле понуђене „Расковнику“) могу се уочити и показати главне промене у овој врсти поезије и њене оскудне, али видљиве карактеристике: осавремењивање, искварени језик, упрошћеност, површна писменост и међусобна повезаност ових особина које су неодвојиве једна од друге у народном стварању које то није.

Осавремењивање народне поезије повезано је са осавремењивањем живота. Савремени путеви („даде“) доспели су у најзабаченије крајеве, где

се најдуже чува језичко благо и старински свет народног предања. Али су ти путеви променили не само начин живота (набоље) и повезаности са светом, већ и народну поезију (али нагоре):

*У Бијелој, испод горе,
Драганове гледам дворе.
У Бијелој, поред џаде,
Сад су, мајко, моје наде.*

Нове фабрике, нове машине, нови облици живота ушли су у поезију, понекад у улози хумора („Лијепа је моја Гара / Ко никшићка жељезара“), а понекад и сасвим озбиљној, али лакој и површној осећајности („Жељезаро, са шест спрата, / Затворићу твоја врата“). Моторна тестера и друге савремене машине, унеле су карактеристично осавремењивање у нову народну поезију („Узми, мала, мог колегу / Он моторну има шегу“). Савремене установе, школе и болнице, дошле су у језик и свет љубавне усмене лирике, језик који је као и у највећем броју примера употребљен не само неправилно, него и неприродно, неусаглашено са духом народног језика и усменог певања у коме нови наноси нису нашли своје право место:

*Мој драгане, шта уради,
Љубав вене, а ми млади,
Да нам вену млада лица,
Да идемо по болница.*

Начин живота се изменио, као и људске делатности и вредности, односно схватања људске лепоте коју је народна поезија одувек опедала. У новим народним песмама нашло је место то ново схватање лепоте:

*Мој драгане, јорговане,
Твоје косе бреноване.
Колико си пара дао
Док си косе бреновао.*

Онда школе. У систему људских вредности дошло је до промена које су изазвале и промене у систему вредности лепоте, укуса, осећања. Оно

што је некад била снага и витештво, стас и част, сада је простачки схваћена школованост и престиж:

*Мој Драгане, поред цаде,
Ти у мене немај наде,
Па да имаш двадес' љета
И четири факултета...*

Четири факултета! А народна хипербола није без основа и није без искуства.

Неписмени певачи ових примера могу само неписмено схватити оно што нису упознали. Усмени певачи успели су да певају о љубави јер су је познавали и осећали, као и ратове, као и друге облике живота и рада. Нове, непознате садржаје певачи су унели у ново певање као страно тело, супротставили га народном духу који је изневерен и народном језику који је искварен: „Њега љубав не занима, / Он ће права да студира“; или: „Од љубави боли глава, / Не помаже доктор права. / Колико ме љубав кошта, / Зна бонанска само пошта“.

Вредности су се помериле и у животу и у осећању, а понајвише у поезији: „Удаће се ова гара / за једнога техничара“. Пастири, ратници, коњаници, витезови — замењени су докторима, инжењерима, техничарима, све страним речима које у новој народној поезији обухвата само једна српска реч — „господа“:

*Зашто вичеш „она, оја“,
Када цура није твоја,
Већ једнога господина
Што не иде по кршима.*

Критичка сликања помодности у једном мањем делу ове поезије (на пример: „Што се, мала, правиш дама / По сељачким колибама“; „Иде Мара розе блузе, / А отац јој голе гузе“; „Та ђевојка чешља пунђу, / А шаруљу чува туђу“ итд.) другачије се односе према животу, али је њихов песнички облик исти као у помодних песмица склепаних за једну прилику.

Вулгарна, буквална и произвољна рима („Моја мала не навикла / Чуваат овце без бицикла“, на пример) главни је узрок упрошћавања и неукуса ових песама: „Несуђено моје мјесто, / Тебе ћу се сјећат често“; „Мој драгане, парови се шећу, / Тебе нема, а ја с другим нећу“; или: „Мој драгане, цвет у мају, / Дај приводи љубав крају“; „Имам драгог, имам дасу, / Ће год дође, краси масу“, и на пример: моја-твоја, љаво-право, горски-црногорски, једна-ледна, девојке-момке, мастика-свастика итд., итд.

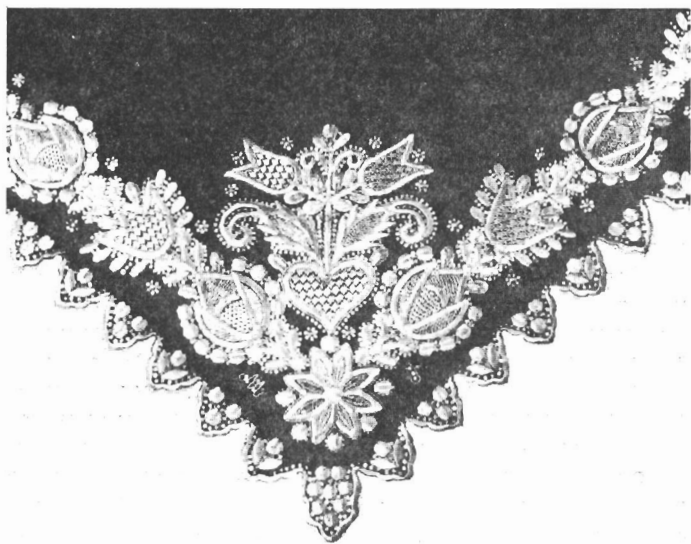
Нова „народна“ поезија искварила је језик у најмање два смисла: прво, намерном, пренаглашеном и буквалном употребом оних слојева језика, односно лексике који су у изворној, прецишћеној и правој усмености била грађа за чистоту и језика и осећања и представљали елеменат песничке лепоте, у новим су примерима — банализовањем и вулгаризовањем — доведени до бесмисла, тривијалности и претеране познатости: звезда, цвет, двор, сунце, срце, растанак, гора итд.; а друго, нова лексика из новог живота некритички је ушла у језик народног певања и у том језику не само да је дошло до својеврсног несклада, већ и до праве збрке настале услед неукуса и услед незнања правога значења и употребе нових, страних, ружних речи у ткиву народне лирике чији је дух, као и језик, сасвим другачији: *жељезара, парови, решити, привести крају, бреновати, цада, даса, факултет, резерва, доктор, техничар, саботирати, рекорд, студије, дама* итд., итд. Списак би, на жалост, могао да буде прилично велики.

Овакво прихватање живота и схватање језика у новој „народној“ поезији довело је полуписмени свет до поједностављивања оних осећања у којима су полазишта усмене поезије и до њиховог банализовања тежњом да се песма прилагоди једноставним, утврђеним и примитивним певачким мелодијама и да се по сваку цену оствари рима која из перспективе неписмености и полуписмености представља једину особину поезије коју треба задовољити да би се дошло до песме. Тежња за ове две основне — а у суштини

најповршније особине поезије — довела је и до несвесног упрошћавања љубави, слике, значења, целе поезије. На граници народне неписмености и појединачне полуписмености, нова „народна“ поезија налази се у пољу народног неукуса и представља прелазни корак у „шунд“ који у наше време стварају појединци из не баш наивних разлога и са свесном и намерном полуписменошћу коју у обиљу садрже њихове песме на „златним плочама“ и у врло омиљеним програмима радија, телевизије и естраде.

Примери неукуса у новој „народној“ поезији узети су за ову прилику у само једној врсти народног певања, а могуће их је пронаћи и треба их изучити и у осталим примерима, какви су: бећарац, поскочица, љубиколо итд.

Сакупљачи народног песништва данас имају главну обавезу да траже што старије слојеве, а да нове користе за испитивање промена у лепоти и значењима народне поезије.

Марама — Хрватска

РАСТАНАК

ГОРДАНА ТОДОРОВИЋ
(1934—1979)

*„И када прође снова звездавило
и усну зоролишћа и поља сунцоплавна,
имаћу очи као поља крило...“*

Отишла је песникиња која је испевала ове стихове. Преселила се у тишину на коју је већ била свикла још за живота. Прешла у сан који је и био једина њена стварност.

Гордана Тодоровић рођена је октобра 1934. године у селу Драјинцу код Сврљига, а умрла крајем лета 1979. у Београду. Између та два годишта била је једна младост и биле само песме; био је свет чудесне светлости водâ и небеса, трава и цветова.

Стигла је у жару младости из дубоке унутрашњости и прве песме објавила у „Полету“ 1950. године. Стигла је из школске скамије нишке гимназије, где је, са својим другом по перу и судбини Бранком Миљковићем, одболовала прве поетске немире и заносе. Већ првом својом књигом „Гимназијски тренутак“, коју је објавило „Ново поколење“ 1954. године, скренула је на себе пажњу нове и полетне послератне критике. А већ 1955. за ту необичну, свежу и зрелу књигу песама добила је младалачку Бранкову награду. Потом су уследиле нове књиге: „Сунце“ (1959), „Срце завичаја“ (1965) и „Поносно класје“ (1973) — последњи излив преголеме љубави за свет, и стражиловски опроштај.

У песничком делу Гордане Тодоровић живи младост нашег језика, обиље новостворених речи, и у свој својој разноврсности читав биљни свет. Њено пантеистичко осећање живота истицало је лепоту, али и слутило пролазност и нестајање.

„Живот је брујао у њеним стиховима, написао је Милосав Мирковић у некрологу,^{*)} нагонски, неоспорни, звездограмски живот, у којем је за сваку метафору и визију смрти било мало места и мало речи. Необичне језичке игре, узбуркане кованице, експресивне слике, суновратни пејзажи нису је водили лабудовој песми, него поноћном сунцу на којем је изгорела, нестала. Сунце је опсесија и метафора, несебична до препуштања другима, у свим књигама Гордане Тодоровић, која је превалила своју „вишеградску стазу“ са стрпљењем далеке претходнице Милице Стојадиновић и трпљењем Данице Марковић“.

Чезнући за завичајем и певајући о њему, о његовом биљу и светлости, онаквом каквог га је из детињства понела, Гордана није имала ни снаге ни могућности да га опет види.**)

Скрајнута и запостављена, удаљена од бучног машинизованог света и немирног књижевног живота по велеградским кафанама и редакцијама, она се издашно предавала јединој стварности — песми. А обесни вршњаци, како записа Добрица Ерић поводом њене песме у „Расковнику“, у трци за славом и беспослицом, прећуташе је у својим новим и на брзину скрпљеним антологијама и изборима.

*) „Песничке новине“, Београд, јануар — март 1980.

***) У селу Драјинцу још постоји њен родни дом претворен у свињац, а на писмо једног културног радника из Ниша и предлог да се та кућица откупи, скромно уреди и обележи, одговорни из сврљишке општине и општинске заједнице културе — нису ни одговорили. Једина светла тачка је скромно књижевно вече, које су 1974. године, поводом њене последње књиге „Поносно класје“, приредили у Драјинцу њени поштоваоци: Недељко Богдановић, Радослав Раденковић, Слободан Ж. Ракић и Милен Миливојевић. Песникиња, на жалост, није могла да допутује.

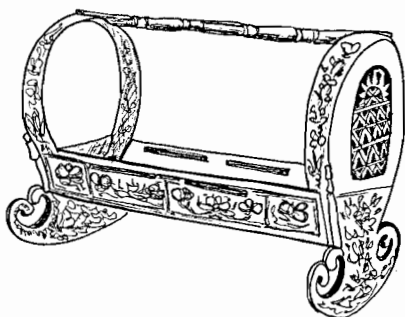
Отишла је песникиња, поистоветила се са светом коме је посветила своје звездане стихове. Круг је затворен — дело окончано. Гордана је испунила „своју судбину“. На нама је ред.

Опет ћу да подланим траву,
дивљу траву мога раста,
опет ће да помилује главу
грана, додирнута ластом;
опет ћу сама тамо бити
где се радошћу бол завеје...

З. Вучић

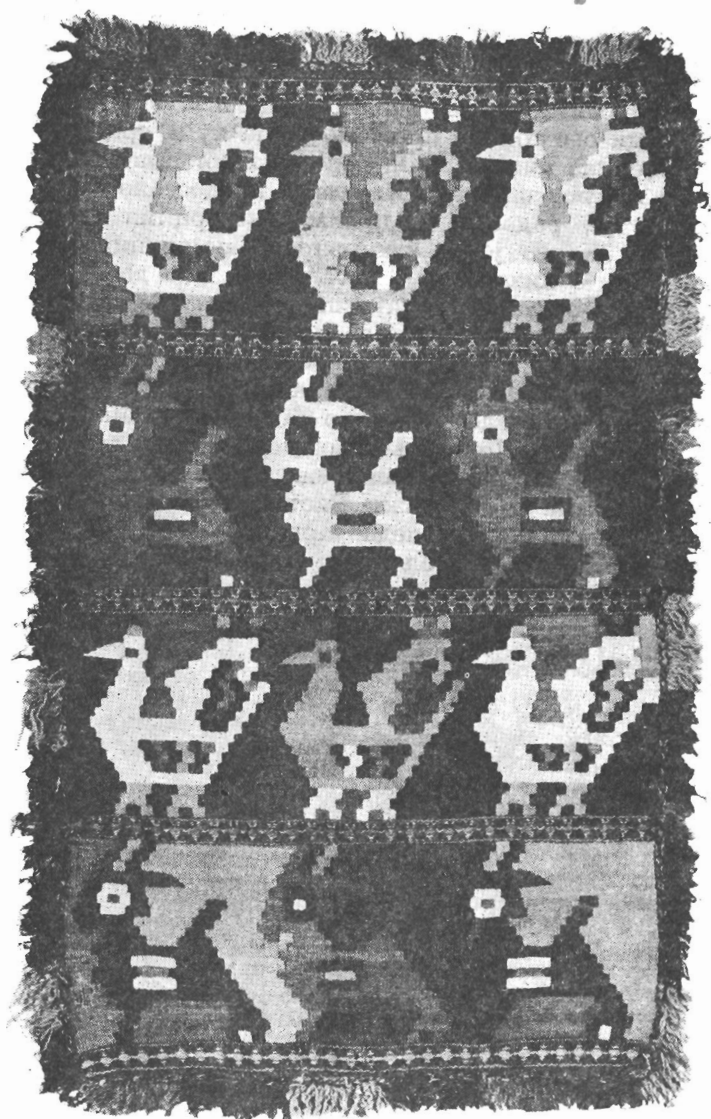
Напомена уредништва

Када је овај број „Расковника“ већ био закључен, сазнали смо радосну вест: млади писци у Сврљигу основали су огранак Књижевне омладине Србије и дали му име Гордане Тодоровић.

Последњих година пријатно нас је изненађивала енергија и упорност Владимира Тошића, сељака из Мрчајеваца, у прикупљању података о родном месту и околини, у трагању за подацима у Београду, Чачку, Краљеву, Даниловграду, Крагујевцу и другим местима у архивима и библиотекама, као и његово залажење у села у долини Западне Мораве да забележи податке и осветли одређену појаву, личност или дадне потпуну слику о једном народном обичају. Више од десет година прикупљао је грађу да напише монографију „Мрчајевци и околина“, која се појавила из штампе пре две године у издању Месне заједнице овог места. И на промоцији ове књиге пре две године, у организацији Градске библиотеке у Чачку (када су о делу Влаја Тошића говорили Милован Урошевић, професор Чачанске гимназије и Радован М. Маринковић, новинар „Чачанског гласа“), чика-Влајо се тако свеже сећао сваке појединости, говорио о догађајима и личностима као да се са њима сретао и разговарао.

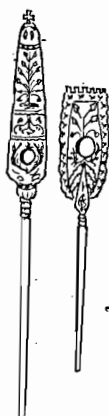
У осветљавању одређених епоха, сеоског живота, личности и догађаја, као и у опису културно-историјских споменика и просветних установа, аутор монографије „Мрчајевци и околина“, у првом реду се служио изворима и до сада објављеном литературом, а онда је допуњавао казивањима памћеника, легендама и анегдотама, те је створио дело од близу шест стотина страна. За будуће истраживаче дело ће одлично послужити јер обилује драгоценим и новим подацима. Тошић је у овој монографији задржао за данашњег читаоца: воденице на Морави, крчанике, обичаје који су нестали, дао је приказ живота и становања његових суграђана у прошлом и у првој половини овог века. А језик у његовом делу је изворни и звучи свеже. Монографију за 39 села бивше Мрчајевачке општине урадио је сељак „гоњен вуковским заносом“. Она је допрла за две године до многих читалаца и ван завичаја аутора.

Ћилимић — Војводина

И нико није очекивао да ће чика-Влајо, са таквим врлинама и вредноћом тридесетогодишњака, мада је превалио седемдесету, отићи брзо из наше средине. Једног априлског дана у Чачанској болници ове године престало је да куца срце заљубљеника писане речи, народних обичаја и старина из свог завичаја. Као да је предосећао смрт, журио је, радовао се првим примерцима своје књиге. Желео је да разговара о појединим областима, о ликовима, о догађајима, као да је то негде прочитао. Ипак, тај вишегодишњи рад чика-Влаја, сељака из Мрчајеваца, није остао непознат, негде у сандуцима, у несрећеним папирићима. Захваљујући Месној заједници и људима овог краја, његово дело је изашло на светлост дана пре његове смрти. Појава његовог дела и смрт аутора после две године од излажења дела из штампе, подсећају ме на Милована Ристића (и његов „Стари Влах“), који је угледао прве отиске свог дела на болесничкој постељи.
Чачак, септембра 1980.

Љубомир Марковић

ГОДИШЊЕ ДОБА

75-ГОДИШЊИЦА „АБРАШЕВИЋА“

Аматерско културно-уметничко друштво „Абрашевић“ из Београда прославило је, свечарски како то поведу и тренутку доликује, три четврти века прегалачког револуционарног и културног рада, као и уручење награде АВНОЈ-а.

Рођено 1905. године, на размеђи двају столећа, КУД „Абрашевић“ свеколиким уметничким и културним радом крвно је уткано и везано за настанак и развој радничког покрета у Србији, за ширење напредних, социјалистичких мисли и идеја, изникло и стасало као израз и одраз организованих облика деловања радничке класе и борбеног духа пролетерских снага. Загледано и окренуто ка светлијим данима који су бивали тек на помолу, кроз десетлећа бурна и несигурна, грабило је напред сигурно, борбено, сневачки и стваралачки, делећи судбину и муко-трпне путеве настанка и опстанка револуционарног покрета радничког, као и

Комунистичке партије Југославије.

Увек у жариштима збивања, његови чланови са барјаком заједно носили су и проносили име и гласовиту поетску реч, пророчну водиљу, свог пролетерског песника Косте Абрашевића. Тако су се абрашевићевци, у чијим су редовима била како позната имена нашег радничког покрета, тако и знаменити ствараоци: музичари, глумци, песници и други, срчано залагали и борили за свестрано напредовање и уздизање радничке класе, за њено што животније повезивање са интелигенцијом и омладином, као и за ширење братства и јединства међу јужнословенским народима.

Данас у миру и изградњи социјалистичког друштва, Културно-уметничко друштво „Абрашевић“ наставља ништа мање снажно и ништа мање прегалачки своју мисију ширења и неговања културе и стваралаштва.

У част свог јубилеја и прослављеног пролетерског песника Косте Абрашевића, друштво „Абрашевић“ расписало је и

конкурс за поезију и музичке композиције са социјалном и родољубивом тематиком. Одзив је био велики, а награду за песме добили су: Дејан Тадић из Вршца, Јосип Михалковић из Чаковца, Драгољуб Ђокић из Земунa и Миливоје Цвијовић из Београда, док су двадесет три песме откупљене. Од музичких дела награђена је композиција „Колевка“ Иве Лотке Ка-

линског, а додељене су и три откупне награде.

За снажан допринос разгранавану радничке борбе, као и за стално ткање и обогаћивање културног и уметничког живота радних људи наше заједнице, 75-годишњица „Абрашевића“ крунисана је и нашом највећом наградом — „АВНОЈ-евом наградом“.

Драгана Алимпић

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА „НАРОДНЕ КЊИГЕ“ (1950—1980)

Одлуком Владе НР Србије основано је 1950. године Издавачко предузеће „Народна књига“, са задатком да попуни једну очигледну празнину у издавачкој делатности, и понуди добру и јефтину књигу ширем кругу читалаца.

Од самог почетка, од оних дана пуних младости и полета, па све до овог доба своје зрелости и снаге, „Народна књига“ је стално имала на уму своје програмско опредељење да истински буде и остане — народна. Од оних танушних илустрованих брошурица јуначких народних песама и прича наших писаца, које су се до пре десетак година виђале у скромним сеоским библиотекама, ова издавачка кућа растом и развојем стигла је у данаш-

њицу, у ово бурно и бучно време, не изневеривши своје име. Стигла је „Народна књига“ до многобројних читалаца и поштовалаца, до издавачке ширине и разноврсности и добро и укусно опремљене књиге.

„Народна књига“ је у периоду од 1950. до 1980. године објавила преко 1500 наслова, у тиражу од око десет милиона примерака. По тематској ширини, по избору наслова скоро да и није било важније области (од белетристике, преко приручника и практичне књиге, до историјских и политичких издања) коју није досегла издавачка побуда и знатижеља „Народне књиге“.

Овде бисмо истакли само два изузетна подухвата: многобројна издања бајки народа света, и многобројне преводе дела савремених писаца са словеначког, македонског, албанског и мађарског у

запаженој едицији „Наши видици“.

После тридесетогодишњег постојања, после толиког и успешно пређеног пута, ова издавачка организација може са особитим задовољством да се осврне уназад, и мирно загледа у будућност. Са-

мопрегор и напор вишеструко се исплатио. Наша култура је богатија.

На крају само да подсетимо наше читаоце да је издавач овог нашег народног часописа за књижевност и културу, опет, „Народна књига“.

(З. В.)

ИЗЛОЖБА „НАРОДНА УМЕТНОСТ ЈУГОСЛАВИЈЕ“

Поводом XXI заседања Генералне конференције Унеска етнографске музеји из свих наших република и покрајина припремили су у Београду, на изложбеном простору Београдског сајма, велику изложбу под називом „Народна уметност Југославије“. Поставку изложбе остварио је Никола Пантелић уз помоћ више сарадника. Више од хиљада и пет стотина предмета, који су, углавном, имали употребну вредност у животу наших народа и народности, сведочи о богатој и разноврсној способности стваралачког изражавања, о испреплетаним везама културних утицаја, о личном дару за уметност с којим су се рађали и тихо нестајали појединци из народа. Изложба се могла посматрати, с једне стране, као сведочанство о народном животу (многи предмети су већ потиснути из употребе или су доживели велике промене), а с дру-

ге, као могућност oplemeњивања обичних предмета из свакодневног живота.

Поставка изложбе заснована је на територијалном начелу, кроз двајање неколико културних зона — алпске, панонске, динарске, јадранске и централнобалканске. То омогућава учовање особености појединих културних зона и, делом, одсликава друштвено-историјски живот колектива ових области. Овакав принцип, пак, некад не пружа могућност за извођење доследних поређења сличности мотива, као што би то омогућило тематско сређивање грађе, по појединим „жанровима“.

Чини се, да је било потребно више заступити производе ткања и везења, јер они најбоље показују стварање неких општијих клишеа сликовног изражавања и естетичких мерила.

Ова корисна и значајна изложба подсетила је наше етнографске музеје на, помало, заборављену потребу за чвршћом сарадњом.

(Љ. Р.)

ПОВРАТАК ИЗВОРИМА

Све је више младих и млађих стваралаца (писаца режисера, композитора и др.) који се са великим поверењем окрећу народним изворима, искуству и животу, и ту налазе подстицај и надахнуће за своја дела.

„Камен за под главу“, прво драмско остварење младе списатељице *Милице Новковић*, доживело је необичан успех и побудило велико интересовање љубитеља позоришне уметности, критичара и стручњака. *Новковићева* је добила низ признања, а међу њима и *Стеријину награду*. У тежачком животу, у удесу завичаја, раслојавању и нестајању старог села, она је открила драму живота.

„Петријин венац“, роман истакнутог писца *Драгослава Михаиловића*, доживео је и своје филмско уобличење. Млади филмски стваралац *Срђан Карановић* снимio је истоимени филм, који је за кратко време побудио велико интересовање у нашој средини, и у иностранству. Имајући пред собом књижевно дело високе вредности, *Карановић* је успео да га зналачки пренесе на филмску траку. Допустио је да прича (као и живот) тече у мирним сликама, без наглих резова и скокова. Овај филм је насамерљиво сведочанство о животу: гордости, патњи и љубави.

Ранко Митровић написао је монодраму „Не пуцај, бре“, која је са успехом извођена у Ате-

љеу 212 у Београду. То је сочно и занимљиво казивање *Милисаве Димитровића*, ратника из првог светског рата. А недавно под истим насловом објављена је и дужа новела у издању ЗАПИС-а.

И млади глумац *Радош Бајић* са успехом је изводио своју монодраму „Лед“. И он је подстицај за своје дело потражио у људима свога завичаја и дао занимљиво остварење.

Минта Алексиначки, млади композитор, показао је посебно интересовање за изучавање нашег фолклора и народног стваралаштва. У времену од 1974. године, па до ових дана, он је снимio више хорских композиција на народне стихове. Тако су настале *Бајалице* — четири мадригала за мешовити хор — на записе *Радована Маринковића* који су објављени у летњем броју „Расковника“, 1972. године. Ово дело снимio је мешовити хор РТБ под управом *Боривоја Симића*. Затим следе *Казиваљке* за мешовити хор које је, такође, снимio хор РТБ, марта 1976. године. Прва песма настала је на стихове из „Расковника“ (пролеће 1970), а друга и трећа песма узета је из *Вукове* књиге „Различних женских пјесама“. Овај млади композитор, у замаху стваралаштва, нашао је најбољи начин да се отргне из устаљене колотечине и унесе свежину народног духа у своје композиције.

Прошле године Телевизија Београд приказала

је драму *Новице Савића* „Пуцањ у шљивику преко реке“. То је несвакидашње драмско остварење о послератном животу у неком србијанском селу; страху и неизвесности, полету и младости, суровим сударима са стварношћу у тежњи за променом старог света.

Телевизија Нови Сад емитовала је августа 1980. године драму *Желимира Жилника* „Болест и оздрављење Буге Бракуса“. Драма је снимљена без иједног професионалног глумца у банатским селима Велике Ливаде, Војвода Степа, Меленци, Нова Црња и Мошорин. Драма о силовитом и богатом животу банатског колонисте *Буге Бракуса*, који хранећи бикове бива повређен, пренет у болницу и оперисан. У току оздрављења он се сећа боравка у Америци, првог

светског рата и рањавања, прелска преко Албаније и болнице у Бизерти. Провевши цео век на земљи међу биљем и животињама, *Бракус* и други учесници ове драме мудро говоре о животу и људским судбинама. Овим делом *Жилник* је још једном потврдио своју зрелост.

И *Јанко Вујиновић*, млади даровити приповедач и стари сарадник нашег часописа, написао је радио-драму „И ништа се осим живота није чуло“, која је недавно емитована на Радио-Београду. Стихија живота и природе и богат језик су стојер који држи ову драмску грађевину.

Ово, наравно, није ни близу цео списак, али је очигледно реч о једној лепој и охрабрујућој појави, о повратку народним изворима.

(З. В.)

ШТА (САМО) ТЕЛЕВИЗИЈА МОЖЕ

Наша телевизија повремено има и блиставе тренутке који је бар донекле искомпликују за све оне обичности, осредњости или глупости којима она своје радознале гледаоце тако штедро засипа: то је обично нешто „живо“, с „лица места“, једном „ухваћено“ и непоновљиво. Таква је документарна драма *Желимира Жилника* „Буге Бракус и његови пријатељи“, емитована 25.

VIII 1980, која се у овој рубрици већ помиње. Истакли бисмо још и одличну емисију „Крај недеље“ Слободана Станишића и проф. Драгослава Девића од 18. октобра посвећену народним саборима и народном стваралаштву, где је приказано и неколико живописних народних обичаја које, без телевизије, већина нас никад и нигде не би видела.

Посебан доживљај била је „Баба Катина шареница“ (27. X 1980, уредник Недељко Јешић, редитељ

Ратко Ивковић), репортажа чудесне свежине и лепоте: 76-годишња старица Ката Илић из драгачевског села Граба (иначе, раније забележена и на страницама „Расковника“: бр. 8, 1970, из пера Драгише Божића) јавила се ту као изузетно снажни и речити изасланик целог једног прохујалог времена, његових особености, невоља, веровања, довијања, али и неких чврстих, исконских начела; као живи споменик једне целе, већ

изумрле, патријархалне цивилизације.

То је, уосталом, избијало и из остале две емисије, и још, изнад свега: ведрина те древне народне заједнице и „натприродна“ моћ њене игре и песме.

Врло лепо, врло узбудљиво, врло поучно! То је оно што само телевизија може, и дивно је што она (и) то чини, а велика штета што то не чини чешће!

(Д. В.)

„СТРАНЕ РЕЧИ И ФРАЗЕ — СМЕТЊА САМОУПРАВЉАЊУ“

Да нам је језик из дана у дан све више загађен празним, „отрцаним“ фразама и туђицама без много смисла — то ваљда већ свако види. Да тај отуђењени, неразумљиви језик спутава не само свеколико духовно стваралаштво — књижевност, уметност и науку — већ, штавише, угрожава и самоуправљање, потврђују, између осталог, и недавно спроведене анкете на страницама „Експрес политике“. Наиме, између 29. септембра и 5. октобра 1980. године, поменути дневни лист донео је низ занимљивих прилога о језику, под заједничким насловом „Стране речи и фразирање — сметња самоуправљању“ новинара — истраживача Ђорђа Мартића.

Мартић је најпре вршио анкету у београдској Индустрији котрљајућих лежајева, где — да чудо буде веће — постоји и радно место „тумача“ „материјала“, односно, на том месту је запослена особа која ће да „преводи“ дотични „материјал“ са високопарним, бирократским изразима на језик радника, тј. на наш народни језик. Том приликом сазнали смо и разлог тако дугог састанчења у нас — то је, веровали или не, увелико и због нејасног језика. Ево шта каже испитаник Момчило Миловић, радник из поменутог колектива: „Само једна непозната реч или нејасна реченица продужи састанак за десетак и више минута.“

Надаље, Мартић је, с тим у вези, разговарао и са Душаном Јовићем, професором лингвистике на Филолошком факул-

тету у Београду. Јовић каже: „Питање језика и његове моћи да буде средство споразумевања, ствар је читавог друштва, а не некакве елите, макар то били и лингвисти“.

У разговору на тему чистоте нашег језика учествовао је и Раденко Станић, члан Савезне конференције ССРН, као и још

неки истакнути културни и друштвени радници, а сви су се сложили у једном — да језик наш насушни мора бити брига свих нас, читавог друштва, јер, у противном, нема ни истинског споразумевања, па ни правог самоуправљања.

Наведене су ту и давно казане речи проте Смиљанића, које су и данас веома савремене: „Поручујем свима онима који ступају за говорницу, да говоре нашим речима, да их разуме сваки радник, сељак или грађанин“.

Ех, кад би се неком срећом ове Протине речи исписале крупним словима испред сваке говорнице, по зидовима сваке радне организације, сваке установе, од општинске скупштине до федерације!

За крај наводимо речи сељака однекуд из западне Србије: „Говорите и пишите тако да вас разумемо“ — поручили су неколицини новинара, међу којима је био и потписник ових редака.

Д. Симовић

Пракљача — Косово

НАУЧНИ СКУПОВИ О ЈЕЗИКУ

Институт за српскохрватски језик у Београду у сарадњи с неколико сродних установа, био је од 3. до 5. децембра 1980. године домаћин великог југословенског научног скупа о лексикогра-

фији и лексикологији, првог те врсте у нас, где је поднето преко 70 саопштења. Низом примера из више наших крајева указано је и на неисцрпност народног језичког блага и, у поређењу с овим, на приметну оскудност грађе у постојећим нашим речницима.

С тим у вези морамо поменути и саветовање с питањима језика у СР Србији, најављено у нашем прошлом броју, које, такође у сарадњи с више установа, припрема Језичко-књижевна трибина Библиотеке „Петар Кочић“ из Београда. За Саветовање је пријављено 40 саоп-

штења и велики број учесника у дискусији и посматрача, а требало је да се одржи (односно, да почне) 17. децембра, али је на крају Организациони одбор прихватио да се, ради још потпунијег учешћа и боље припреме, овај скуп мало „помери“, највероватније за пролеће. У сваком случају, иако одложен, скуп ће бити одржан: за то јемче обезбеђена средства, прispела саопштења и пријаве и, изнад свега, скоро опште уверење да нам је такав разговор и договор преко потребан.

(Д. В.)

РАДНИК—СТРАНАЦ У КУЛТУРИ

У Београду је ових дана у издању Истраживачко-издавачког центра Савеза социјалистичке омладине Србије угледала свет и, одмах да напомене, обрадовала нас, једна свакако изузетно вредна пажње књига новинара и сигналистичког песника Миливоја Павловића: КУЛТУРА ОД ДО, за коју аутор и сам вели у уводном тексту да је „књига питања, одговора и упозорења“.

Она то свакако јесте, али је и покушај да се удруженим снагама у отвореним разговорима обележе, осветле, растумаче суштинска и горућа питања културе самоуправног

социјалистичког друштва у којем битишемо.

Средишњи њен део чине разговори које аутор води са петнаест познатих наших друштвених и културних радника, покрећући најразличитији сплет тема, од радника, преко села, језика, уметности све до културе у најширем њеном виду.

Читајући интервјуе, и мање заинтересован читалац, њиховом занимљивошћу и изазовношћу мораће да се тргне и критички и самокритички размисли о толиким противуречјима наше културне свакидашњице. Слика ове нимамо нас не може охрабрити. Култура је увелико и готово у свим видовима запостављена и занемарена, а још је више

забрињавајућа и узбуњујућа чињеница да је радни човек, самоуправљач, потпуно одсутан из њених простора.

У уводном слову „Култура свих и за све“, Павловић бритко, отворено, смело указује и упозорава на такво, заиста поражавајуће стање готово потпуног одсуства културних навика у нас, залажући се разложно и искрено како за што колективнију, организованију акцију у потрази за културним навикама, јер: „Култура не само да није захватила целину живота највећег броја самоуправљача, него је многи нису ни „оми-фрисали“ (М. П.), тако и за активно учествовање радног човека и у њеном стварању а и у коришћењу њених творевина. Сада, истиче Павловић, „радници су у култури странци.“

Позивајући се на своје саговорнике, меродавне зналце и познаваоце наших културних токова, Павловић закључује да су радни људи ти који само плаћају за културу, али

се њоме не користе. Такође указује нам на изненађујућу чињеницу да је чак и Седми конгрес Савеза синдиката Југославије, новембра месеца 1978. године, прошао „без целовитије идеје о култури“ (М. П.), па и формално без комисије за културу.

Култура друштва какво ми данас имамо и какво хоћемо у будућности не сме се и не може се искључивати и стављати изван свеукупних токова развоја и напретка друштвено-економских снага и односа његових, нити се широки слојеви радних људи — самоуправљача смеју остављати да таворе дубоко у позадини од збивања у културној свакидашњици.

Корените промене и преусмерења у облику организованих друштвених подухвата свакако су неминовни и неопходни, како и Миливоје Павловић истиче у својој књизи, која је обиљем тема, ставова и грађе у исто време и позив на размишљање и звоно на узбуну.

Драгана Алимпић

ГОВОРИ БУЧУМА И БЕЛОГ ПОТОКА

Један од наших старих сарадника, Недељко Богдановић, који се занима изучавањем народног језика и предања источне Србије, урадио је студију о говорима сврљишког

краја. Студију је под насловом *Говори Бучума и Белог Потока* објавио Институт за српскохрватски језик у Београду у оквиру серије Дијалектолошки зборник.

У овом раду описују се два источносрбијанска говора: тимочко-лужнички

(Бучум) и сврљишко-заплањски (Бели Поток) и изналазе сличности и разлике међу њима. Студија је документована многим запажањима, у њој се потврђују и налази досад најбољег нашег проучаваоца ових крајева — Александра Белића, који је говорио источне и јужне Србије проучавао на почетку овога века, али се даје и много других одлика које је Белић, из потребе да да општу слику ових говора, остављао за касније, подробније проучавање.

Поред језичке анализе, књига доноси попис топонима у Бучуму и Белом

Потоку, затим исцрпан списак турцизама који се у сврљишком крају употребљавају у говору, као и занимљив прилог речнику народних говора у којем су оне речи које нису садржане у Вуковом Рјечнику или пак имају неко друго значење.

Рад Недељка Богдановића врло је користан прилог нашој дијалектологији.

Говори Бучума и Белог Потока могу бити даљи подстицај и самом аутору, али и другима за наставак овог корисног и значајног посла.

(З. В.)

ТРИБИНА О РЕЛИГИЈАМА

Крајем месеца октобра и половином новембра 1980. године, у Дому омладине у Београду организован је циклус предавања (и разговора) о најпознатијим светским религијама. Говорило се о будизму, јудаизму, хришћанству и исламу.

Предавања и разговори на јавним трибинама у Београду су, тако рећи, свакодневна ствар. Ипак, одржана предавања о светским религијама из више разлога заслужују пажњу. Прво, не памти се да је нека тема привукла толико заинтересованих слушалаца. Велика дворана биоскопа Дома омладине, која има неко-

лико стотина места, није била довољна да прими све посетиоце! Друго, интересовање за ова предавања највише су испољили млади људи, претежно средњошколска и студентска омладина, која, мисли се, има друге преокупације. Треће, поједини предавачи, има се утисак, нису успели да раздвоје две стране проблема: структуру дате религије, њено значење и историјско формирање, с једне стране, и улогу религије и однос према њој у одређеним друштвима. Постоје и друга питања о којима се може расправљати, као што су — сврха религије, улога посредника (свештенства) између људи и божанства и сл. Теме су биле прешироке

и било је тешко, за ограничено време, да се заокружи целина.

Мада ова трибина није имала за циљ да разматра и питања да ли треба или не треба веровати, која је религија боља и хуманија, као и политику према религијама, и та питања била су предмет, често не много трпељиве расправе између верника и атеиста. Први су хтели да се послуже могућношћу да увећају своје „стадо“, а други су имали прилику да се сете ратних и послератних парова о религијском мраку. То је дијалог различитих идеологија, које се, кроз читаву културну историју човечанства, никад нису могле трајније нагодити. То треба признати за чињеницу и према овим питањима испољити трпељивост и сагледавати их у границама демократског опхођења.

Ова трибина није занимљива по овим или оним неслагањима која су се могла чути на њој. То се, уосталом, могло и очекивати. Није неважно и то што су заједно седели и руковали се (као ретко кад) марксисти и црквени оци; вероватно је то показатељ да друштво превазилази неке круте оквире опхођења различитих друштвених група. Чини се, међутим, да је најважније на овој трибини био масовни одзив омладине. Ова чињеница заслужује посебну пажњу и треба је осветлити са више страна и сагледати у ширим границама.

Наш школски образовни систем не пружа скоро

никакве могућности да се подробније сазна о историји религија, о њиховој садржини и друштвеној улози. Вероватно под изговором класне усмерености васпитања и образовања, ова област је веома сужена и тиме знатно смањена могућност разумевања развитка цивилизације, корена великих сукоба народа, политике појединих владара, судбине нација. Укидање догматички постављене веронауке није надомешћено рационално заснованом и позитивно усмереном науком која се не би стапала са својим предметом изучавања, верно или мање верно га пресликавајући, али, у исто време, науком која не би изгубила конкретног човека и друштвено-историјске услове његовог живота. „Изгнана“, „превазиђена“ и „неважна“ религија, зачудо још увек окреће точак историје. Без жеље за систематским образлагањем података који иду овоме у прилог, поменимо само неке нама савремене догађаје: милиони људи на позив Хомеинија у Ирану дигло се у крвави рат против „ђавола“; годинама траје рат у Либану подгреван верском мржњом; раднички вођа милиона трудника социјалистичке Пољске покорно клечи и целива одору црквених отаца; најмање пет милиона људи једне од најразвијенијих европских држава СР Немачке, промрзли од зиме дочекују папу, чинећи ред од Келна до Минхена; једна од најскупљих књига на црној берзи у Москви је Свето

писмо; неколико десетина Американаца, подстакнути верским фанатизмом за неколико се тренутака убило у Африци, итд.

Не би се могло рећи да је омладина својим масовним присуством на трибини о религијама хтела да изрази неки бунт или колективни став о друштвеним вредностима, већ пре знатижељу за сазнањем непознатог и нејасног — како религије осветљавају смисао човековог живљења и његову судбину, шта је рационално а шта ирационално у религијама, где су корени (и творци) религијских система и сл. Управо оно о чему се у школи не може сазнати.

Појачано интересовање за религијске, магијске и митске системе у нас, види се и на тржишту књига. Довољно је погледати издања последњих година и планове издавачких кућа за ову и наредну го-

дину и лако уочити талас религијско-магијске литературе, која, на жалост, често не поштује научна мерила и своди се само на задовољење пуке радозналости. Док у Архиву Српске академије наука и уметности стоји у рукопису „Митолошки речник биља“ В. Чајкановића, који представља вишегодишњи труд овог нашег истакнутог научника, у излозима књижара појављују се луксузно опремљене и површне књиге о мистицизму и светским чаробњацима — преводи са других језика. И у овој прилици више волимо купити туђе знање него искористити наше, или пак уложити у дугорочнија истраживања која могу дати трајније резултате.

Водећи листови дневне штампе трибину о религијама нису ни поменули.

Љ. Раденковић

РАСКОВНИЧКА ПОСЕЛА

Под покровитељством Етнографског музеја, библиотеке „Ђорђе Јовановић“ и „Народне књиге“ основана је једна нова трибина — „Расковничко посело“. На њој се приказују нови бројеви „Расковника“ и говори о народној књижевности и уметности.

Досада су на овој трибини приказана три нова

броја „Расковника“ (пролеће, лето и јесен) која су изишла у 1980. години.

Прво посело одржано је у Етнографском музеју (то је стално место одржавања трибине) 29. маја. О часопису говорили су уредници. Прилоге из „Расковника“ читали су драмски уметници: Миша Јанкетић, Растко Тадић и Љиљана Јанковић. Старе балканске мелодије свирао је на разним инструментима Благоје Ристов-

ски. У дворани Етнографског музеја биле су изложене слике Ивана Генералића и Јанка Брашића.

Друго посело одржано је 23. септембра. Учествовали су: Крстивоје Илић, Драган Лакићевић, Љубинко Раденковић и гуслар Славко Алексић. Биле су изложене слике Саве Секулића, који је представљен у летњој свесци „Расковника“.

Треће посело поводом

изласка јесењег броја одржано је 12. новембра. Учествовали су: Добрица Ерић, Вукосава Андрић, Бранка Радовановић — Ерић, Драган Симовић, Коста Димитријевић и Милојко Ђоковић. Текстове из „Расковника“ читали су: Свјетлана Кнежевић и Горан Букилић, а на старим инструментима свирао је Благоје Ристовски.

(3.)

„РАСКОВНИЧКО“ ЈЕСЕЊЕ ПОСЕЛО

*(Из уводне речи
у Етнографском музеју
у Београду 12. XI 1980)*

Тек је 12 година како „Расковник“ излази, а успомене на његово покретање свеже су и драге, јер смо се његовој појави радовали као деца. Могла би се повећа књига написати о томе како смо се састајали и дописивали, мењајући мисли о потреби да Србија има свој часопис оданости Вуку Караџићу и његовој културној мисији. Било је већ неколико часописа у оно време, али ниједан од њих није придавао потребан значај народном стваралаштву, које је требало сачувати од заборавља и потцењивања. „Расковник“ је ту велику обавезу узео на себе и ми можемо закључити да јој је остао веран.

Кад смо поменули покретање „Расковника“, не бих а да не укажем на стицај околности да се први број часописа појавио на сам дан рођења Вука Караџића. Истина је да смо чинили све да се први број појави што пре, али нисмо били у моћи да тачан дан планирамо. Све се тако подесило да се први број појавио на тај благи и драги дан — 8. новембар 1968. године.

Није нескромно рећи да се управо „Расковник“ најенергичније и најистрајније бори за културне вредности у нашем друштву, а та његова, што значи и наша, борба није лака. Она је ДРАМАТИЧНА.

Није потребно да се прisetимо свих неприлика које су се, изненада и од неочекиване стране, испречиле на наш пут, па су нас чак извесно време и зауставиле. Мењали смо издаваче, али не и прог-

рам рада. Од првог до овог броја „Расковник“ је био и остао веран Вуку, свом и другим народима, култури уопште.

Довољно је прочитати пажљиво поједине бројеве часописа па видети шта је све до сада сачувано од пропадања. Овај најновији број, јесењи, богат је прилозима који су изузетно значајни не само за културне посленике, већ и за читав низ других стручњака: социолога, филозофа, етнографа, културолога, а пре свега за књижевне ствараоце: књижевне критичаре и историчаре.

Неколико прилога у овом броју покреће поново јавну расправу о неким чудним, нама туђим, појавама које све више прете да нас отуђе од рођеног народа, да нас заглупе и затупе до те мере која више није нимало наивна. Не кажем да смо

ми једини који на то указујемо, али је истина да ми то чинимо на посебан начин, с посебним жаром и даром. Само на прилозима у овом броју „Расковника“ могле би се посебне студије написати о немилим таласима који нас запљускују са многих страна, почев од спорта и разоноде до саме књижевности. Борба против шунда и неукуса сваке врсте представља наш озбиљан задатак и сваки прилог на страницама часописа добро је дошао. Овде му је право место. Они који су свесни те опасности најбоље ће се и борити против онога што није наше.

Протекло је 12 година, објављено је 25 бројева. На страницама „Расковника“ и сада су и стара верна гарда и нове снаге, подмладак, такође оран и одан...

Милојко П. Ђоковић

ПЕДЕСЕТ ГОДИНА РАДА СТАНОЈА БОЈОВИЋА

Наш сарадник Станоје Бојовић из Врњачке Бање недавно је у Салону фотографије у Београду великом ретроспективном изложбом прославио педесетогодишњицу рада.

Овај културни посленик и прегалац родом из села Бојовића испод Комова, дугогодишњи учитељ по босанским селима а после рата у Врњачкој

Бањи, бавећи се целог живота фотографијом стигао је до највишег звања у овој области — мајстора фотографије.

Снимајући људе и обичаје, догађаје и свакодневицу где год се кретао и боравио, он је отео од заборава све оно што има судбину трошности и пролазности. Његови снимци данас имају велику вредност као сведочанство о времену, животу и свету.

Широко је поље рада и интересовања Станоја Бо-

јовића: од фотографије, преко новинарства, до марљивог сакупљања народног стваралаштва. Ништа он није препуштао случају и ђудима време-

на, зато је „пером и камером“ бележио све оне ситнице што чине људски живот великим и неповљивим.

(З. В.)

ВУКОВА НАГРАДА 1980.

Одлично насловљеним чланком „Вуковим трагом“ у „Политици“ од 24. XII 1980. године, који посредно показује и какав би требало да буде прави дух „Вукове награде“, Раденко Станић је међу добитницима тог признања за 1980. с правом издвојио двоје: Боку Стојићића, познатог и читаоцима „Расковника“ као са-

купљача и тумача народних умотворина (збирка народних изрека „Вечити вртови“, издање нишке „Градине“, 1970, и друга у припреми: „Сјај разговора“ која излази код истог издавача) и Добрилу Смиљанић — награђену за дугогодишњи рад са златиборским ткаљама и плетљама, која је „увела Сирогојно у свет и свет довела у Сирогојно“.

(В.)

НАРОДНО БЛАГО ИЗ „АУТОБУСА У ПОЛА ШЕСТ“

Свакодневна забавна емисија Другог програма Радио-Београда „Аутобус у пола шест“, намењена углавном слушаоцима са села, коју од почетка успешно води Милан Кнежевић, почетком 1981. године бележи десетогодишњицу свог постојања. За то време, за потребе своје емисије, али и не само у ту сврху, Кнежевић је сакупљао и све врсте народних умотворина: од песама, прича и предања до

загонетки, пословица и изрека. Избор из тог обилног рада припремљен је сада као књига коју заједнички издају Радио-Београд и издавач „Расковника“ „Народна књига“. То ће уједно бити и почетак нове библиотеке за народно стваралаштво која ће се такође звати „Расковник“ и коју ће уређивати Љубинко Раденковић. С тим у вези део тих народних умотворина из Кнежевићеве збирке доносимо у овом броју као посебан додатак нашег часописа.

(Ур.)

ПЕСНИЧКО ПОСЕЛО БРЕКОВАЦА

У Удружењу фолклориста Србије, 3. децембра 1980. године, чланови књижевног клуба „Првозрно сунцокрета“ приредили су књижевно вече под називом „Бреково моје, у срцу те носим“.

Песнике је представио и о раду књижевног клуба говорио Милојко П. Ђоковић, публицист из Бео-

града, а гости су били песници: Добрица Ерић, Љубивоје Ршумовић и Радомир Андрић.

После казивања стихова, између песника и проучавалаца народног стваралаштва вођен је разговор о сеоским приликама данас, о књижевном стваралаштву на селу, присутности села у савременом песништву, о сеоским књижевним клубовима итд.

Д. Симовић

ШТАМПА О „РАСКОВНИКУ“

Обнову „Расковника“ наша штампа је једнодушно поздравила. У овом броју доносимо неке податке о листовима који су писали о нашем часопису, извињавајући се што ти подаци нису потпуни.

„Политика“, 3. април 1980 („Повратак Расковника“)

„Политика експрес“, 3. април 1980 („Поново Расковник“)

„Нова Македонија“, 3. април 1980 („Расковник поновно међу читателите“)

„Борба“, 4. април 1980 („Расковник трећи пут“)

„Дневник“ (Нови Сад), 4. април 1980.

„Вести“ (Титово Ужице), 11. април 1980 („Расковник по трећи пут међу најбољима“)

„Политика експрес“, 13. април 1980 („На изворима народног блага“)

„Чачански глас“, 18. април 1980 („Опет Расковник“)

„Задруга“, 17. април 1980 („Расковник по трећи пут међу читаоцима“)

„Политика експрес“, 25. април 1980 („Нови Расковник“)

„4. јул“, 10. јун 1980 („Нови живот“)

„Светлост“ (Крагујевац), 12. јун 1980 („Расковник поново међу читаоцима“)

„Нови пут“ (Светозарево), 18. јун 1980.

„Рад“, 20. јун 1980 („Друга обнова Расковника“).

У својој рубрици „Преглед часописа“ „Политика“ је забележила сва три досад изашла броја. Такође, у културној рубрици, сва три досадашња „Расковничка посела“.

Појаву „Расковника“ огласиле су и радио-станице написима о часопису, прилозима из њега и разговорима с уредницима: Радио-Београд, Први и Други програм (емисије „Аутобус у пола шест“ и „Село весело“ више пута), Студио Б (такође више пута).

Телевизија Београд (Први програм) такође је једну своју емисију, „Крај недеље“ (23. 8. 1980), добрим делом посветила „Расковнику“ (прилози из часописа и разговор с уредницима: Добрицом Ерићем, Зораном Вучићем и Драганом Лакићевићем).

САРАДНИЦИМА

Иако у току последњих година није излазио, „Расковник“ је и за то време примао прилоге својих оданих сарадника, који се нису могли помирити с могућношћу да часопис неће излазити. У току протекле године „Расковник“ није успео да објави све вредне прилоге који веома дуго чекају. На пример, само у овом броју прилози о сплаварима са Дрине, о траварки из Смедерева и низ других (народне умотворине које је

сакупио Драгиша Петковић, већи рад Лале Јевтовић из којег доносимо одломак, итд.) — чекали су свој „ред“ по три и четири године. А Петковића је предухитрила смрт, па тај „ред“ није ни дочекао... Убудуће, наравно, неће тако бити, а право решење било би да часопис излази бар на 12—13 штампаних табака, на чему ћемо настојати. Зато се и старим и новим сарадницима обраћамо молбом за (још мало) стрпљења...

Уредништво

САРАДНИЦИ „РАСКОВНИКА“ У 1980 (КЊИЖЕВНИ, ЛИКОВНИ И ДРУГИ ПРИЛОЗИ)

Алексиначки, Минта
Алексић, Драгутин
Алиптић, Драгана
Ангелус, Јован
Андрејић, Томислав —
Сењанин
Анрић, Вукосава
Арсич, Русомир

Бајчић, Предраг
Ваштовановић, Богдан
Вићанић, Јосип
Богдановић, Недељко
Божин, Мирјана
Божовић, Ратко
Бошковић, Векослав

Брашић, Јанко
Бревинац, Милорад

Војводић, Момир
Војковић, Катица
Воларић, Јосип
Васиљевић, Нада
Михаиловић
Васић, Смиљка
Видаковић, Кринка Петров
Витошевић, Драгиша
Вукадиновић, Љубомир Т.
Вучић, Зоран
Вучковић, Градимир

Грец, Петар
Грујић, Драшко
Гавриловић, Манојле
Гајовић, Верослав
Генералић, Иван
Голубовић, Вида

Давидовска, Љубинка
Данојлић, Милован
Деретић, Јован
Драшковић, Вук

Ђорђевић, Велимир
Ђорђевић, Драгутин М.
Ђорђевић, Часлав
Ђенић, Љубиша Р.
Ђорђ, Емил
Ђоковић, Милојко

Ерић, Добрица

Живковић, Богосав

Златановић, Момчило

Илић, Крстивоје
Илић, Михаило

Јовановић, Душан
Јовановић, Миросав
Јанић, Ђорђе Ј.
Јевтовић, Душан
Јевтовић, Лала
Јечинац, Радомир
Јоцић, Живота
Јоцић, Радомир
Јовић, Душан
Јовичић, Владимир

Каведић, Радоје М.
Кнежевић, Милан Б.
Ковановић, Адам
Ковачевић, Јасмина
Костадиновић, Радомир
Кошутић, Владета Р.
Крлежа, Мирослав
Лукић, Драги
Лукић, Радомир Д.
Лаврич, Борис
Лакићевић, Драган
Лацковић, Иван
Лепенска, Мина
Ломовић, Бошко
Луковић, Славко
Максимовић, Боровој
Манић, Драгослав —
Форски
Марковић, Љубомир

Марковић, Радул
Матић, Милан М.
Матицки, Миодраг
Маширевић, Милица
Менендес, Рамон Пидал
Мечанин, Радмила
Милинчевић, Васо
Милић, Живорад — Жучни
Милић, Новица Ж.
Милорадовић, Боле
Милосављевић, Радојко
Митић, Србољуб
Михаиловић, Урош
Михаиловић, Велимир
Михалковић, Јосип
Мишић, Љубиша
Младинов, Марин
Мраз, Фрањо

Николић, Животин
Николић, Радојко

Опачић, Станко М.

Петковић, Драгиша
Пецо, Асим
Пешикан, Митар
Пешић, Миросав Славко

Павловић, Миливоје
Павловић, Милорад
Пајевић, Милан
Племељ, Антон
Попа, Васко
Поповић, Цвијо
Пријић, Стево
Рабузин, Иван
Раденковић, Љубинко
Раденковић, Радослав
Радојковић, Живан
Рајковић, Љубиша
Репник, Антон
Ристовић, Јевросима

Самарцић, Рената
Симић, Бора Д.
Симовић, Драган
Срећковић, Милутин
Спасић, Никодије
Станисављевић, Милан
Станић, Раденко
Станишић, Стојиљко
Стапар, Руди
Стојадиновић, Мића
Стојичић, Ђоко
Стојков, Сава

Теофиловић, Витомир
Тешић, Момчило
Тадић, Дејан
Тимотијевић, Раденко
Тошић, Славољуб
Трифунковић, Вера

Ђирић, Велибор

Фејеш, Емерик
Филиповић, Илија

Цветковић, Радмила
Цветковић, Томислав Н.

Шијаковић, Ђорђе

Х МОГУЋНОСТИ

- Аноним
1. ДРЖАВА ОДУМИРЕ (Текст из „Политике“ 6. 10. 1968). Бр. 3, стр. 55. А. Ђ. (Александар Ђорђевић)
 2. ИЗВОРНА ГРУПА „ЦР-НУЋАНКА“ ИЗ ДОЊЕ И ГОРЊЕ ЦРНУВЕ. Бр. 16, стр. 128—129.
- Б. П.
3. ЗИД МИЈАТА НЕИМА-РА. Бр. 2, стр. 99.
 4. ИСТОРИЈА У СТИХО-ВИМА. Бр. 7, стр. 146.
- З. Н.
5. И ИЗ ИЗБИШТА. Бр. 2, стр. 99.
 6. Д. Т. (Димитрије Тадић) . . . И САБРАТ ИЗ КОР-МАНА. Бр. 2, стр. 98—99.
- С. Т.
7. ЖЕНЕ КЊИГОНОШЕ. Бр. 2, стр. 98.
- Уредништво
8. ЈЕДНО ПИАТЊЕ. Бр. 2, стр. 99.
- Алипшић-Младеновић,
Драгана
9. ДРУГИ ЖИВОТ УМР-ЛОГ ДРЕВЕТА. Бр. 12, стр. 89—92.
- Андрејић, Томислав
10. ДОМ КУЛТУРЕ У СЕЛУ СЕЊУ. Бр. 7, стр. 146—147.
- Бајић, Миленко Н.
11. ТИХА СВЕТИЉКА МИ-ВЕ ВИЛБИЈЕ. Бр. 7, стр. 146.
- Бељаковић, Петар Ж.
12. РАСКОВНИЧАР ИЗ ЛУЖНИЦЕ. Бр. 9, стр. 161.
- Витошевић, Драгиша
13. ВЕСПУЋА КУЛТУРЕ НА СЕЛУ. Бр. 1, стр. 73—75.
 14. „ТРЕБА НЕШТО УЧИ-НИТИ. . .“ Бр. 1, стр. 76—77.
- БОГОСАВ ЖИВКОВИЋ
15. ИЗЛАЖЕ У СВОМЕ СЕ-ЛУ. Бр. 1, стр. 81.
- КЊИЖЕВНЕ ВЕЧЕРИ
НА СЕЛУ. Бр. 1, стр. 82.
17. ШТА СУ ТО „КЊИГО-БУСИ“. Бр. 1, стр. 82.
 18. КЊИЖНИЦА У МАК-ЦИМА. Бр. 1, стр. 82—83.
 19. СКУПЉАЧИ НАРОД-НОГ БЛАГА. Бр. 2, стр. 97.
 20. САБОРИ У ЗНАКУ НА-РОДНОГ СТВАРАЊА. Бр. 2, стр. 97.
 21. СЕЉАЦИ ИЗВАЦИЛИ КАФАНУ ИЗ ДОМА КУЛТУРЕ. Бр. 2, стр.
 22. „ЈУТРО“ — ЛИСТ БА-КА И ЗАДРУГАРА У БРУСНИКУ. Бр. 3, стр. 100.
 23. ЖИВОТОПИС БАКЕ ЈОВАНКЕ. Бр. 4, стр. 101.

24. 80 — ГОДИШЊИЦА МИХАИЛА ЂОРЂЕВИЋА. Бр. 4, стр. 102—103.
25. „СЛАМАРКЕ“ И „ЦВЕТАРКЕ“ ИЗ ОКОЛИНЕ СУБОТИЦЕ. Бр. 4, стр. 103.
26. ЗБОРНИК РАДОВА БАКА ИЗ МЕЧЕНЧАНА. Бр. 5, стр. 106—107.
27. ЈУГОСЛОВЕНСКО САВЕТОВАЊЕ О КЊИЗИ НА СЕЛУ. Бр. 6, стр. 113.
28. КОНКУРС ЗА НАЈБОЉУ СЕОСКУ КЊИЖНИЦУ. Бр. 6, стр. 113.
29. ... И ЗА НАЈБОЉЕГ КЊИЖНИЧАРА. Бр. 6, стр. 113—114.
30. КЛУВ МЛАДИХ ИСТРАЖИВАЧА У ВАЉЕВУ. Бр. 6, стр. 114.
31. КЊИЖНИЦЕ И САМОУЦИ. Бр. 6, стр. 114.
32. КЊИЖНИЦА У ПЛЕТЕРНИЦИ... И У ПРАВЕШЕВУ. Бр. 7, стр. 145.
33. „МЛАДОСТ ПОМОРАВЉА“. Бр. 7, стр. 145.
34. САМОУКИ НАУЧНИК ИЗ РАВНЕ РИЈЕКЕ. Бр. 7, стр. 145—146.
35. СЕОСКИ УМЕТНИЦИ ИЗЛАЖУ У СЕЛУ. Бр. 8, стр. 122—123.
36. ТЕЛЕВИЗИЈА И ИЗВОРНО НАРОДНО СТВАРАЛАШТВО. Бр. 8, стр. 123.
37. ЗА ГРУЖАНСКИ САБОР НАРОДНОГ СТВАРАЛАШТВА. бр. 8, стр. 123.
38. ЗА „РАСКОВНИЧКУ КУЛУ“ У ГОРЊОЈ ГРУЖИ. Бр. 8, стр. 123.
39. ДОМОВИ КУЛТУРЕ ИЛИ — КОЦКАРНИЦЕ. Бр. 8, стр. 124.
40. „КАМЕЊЕ, МОЈЕ ЗНАМЕЊЕ“. Бр. 9, стр. 161.
- Вучић, Никола
41. ВУКОВА ПИСМА У СЕОСКОЈ КУЉИ. Бр. 16, стр. 129.
- Вуковић, Љубица
42. СЛЕПИ ПЕСНИК ИЗ СЕЛА РУСНА. Бр. 5, стр. 106.
- Вучић, Зоран
43. ЛЕПОТА РУКУ КОЈИХ НЕМА. Бр. 16, стр. 129—130.
- Геочеловић, Д.
44. „ЈАСМИН“ ЈОШ ЈЕДАН БАЧКИ ЛИСТ. Бр. 9, стр. 161.
- Далмација, Мирко
45. НАПРЕДНО СЕЛО ЖИТИШТЕ. Бр. 3, стр. 101.
46. ЛЕТОПИСАЦ СЕЛА ЖИТИШТА. Бр. 7, стр. 141—142.
- Ђенадић-Ђена, Драгољуб
48. КЊИЖЕВНО-МУЗИЧКИ АНСАМБЛ „МАЧВА“. Бр. 3, стр. 100—101.
- Ђоковић, Милојко
49. СЕЛО СА ДВА МУЗЕЈА. Бр. 2, стр. 98.
- Ђуровић, Душан
50. САМОУКИ СЛИКАР ИЗ СЕЛА ОЦАКА. Бр. 12, стр. 92—93.
- Ерчић, Радул
51. УЧЕНИЦИ ИЗДАЈУ СВОЈ ЛИСТ. Бр. 7, стр. 147.
- Златар, Перо
52. КО УМИЈЕ (Из „ВУСА“ 19. X 1966). Бр. 3, стр. 54.
- Јевтовић, Лала
53. СВАКО ИМА СВОЈУ ЉУБАВ... Бр. 12, стр. 93.
- Лазаревић, Голуб
54. ИЗМЕЂУ КИЧИЦЕ И ПЛУГА. Бр. 9, стр. 160.
55. ДНЕВНИК ИЗ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА. Бр. 9, стр. 160.
- Маринковић, Никола
56. ВУКОВАЦ — НИКОЛА БАЊАНАЦ. Бр. 7, стр. 147.
- Марковић, ((Мирослав))
57. „СЕЛО ЈЕ МОЈА РАДОСТ И МОЈА ПЕСМА“. Бр. 12, стр. 89.
- Милосављевић, Р(адојко)
58. ДВА НАРОДНА УМЕТНИКА ИЗ ПОМОРАВЉА (О Мирку Бранковићу). Бр. 4, стр. 102.

- Миљевић, Милоје
59. СЕДАМ ДЕЦЕНИЈА. Бр. 3, стр. 99.
- 800 СЛИКА ИЛИЈЕ БОСИЉА. Бр. 7, стр. 142.
- Митровић, Божидар
61. НА ВРАТИМА БИБЛИОТЕКЕ (песма). Бр. 1, стр. 83.
- Николић, Живојин
62. ОБНАВЉАЊЕ СЕОСКИХ КЊИЖНИЦА ПОД РУДНИКОМ. Бр. 3, стр. 99—100.
- Николић, Јован
63. „УСАМЉЕН, У ТАМИ, И ДАЉЕ СТВАРАМ“. Бр. 4, стр. 100—101.
- Обрадовић, Драган
64. ДВА НАРОДНА УМЕТНИКА ИЗ ПОМОРАВЉА (О Драгиши Ранковићу). Бр. 4, стр. 102.
- Павићевић, Слободан
65. КЊИГЕ ПУТУЈУ КРОЗ СЕЛА ШУМАДИЈЕ. Бр. 7, стр. 142—143.
- Павловић, Миливоје
66. ЗАШТО СЕ СТИДИМО СЕЛА. Бр. 1, стр. 77.
- 66а. (КЊИЖНИЦА) У МЕДВЕЂИ, Бр. 1, стр. 83.
67. ЗАВРШИО ЖИВОТ ТОЛА МАНОЈЛОВИЋ, Бр. 4, стр. 103.
68. САЛОН МЕЂУНАРОДНОГ ПРИЈАТЕЉСТВА ВАНГЕЛА НАУМОВСКОГ. Бр. 5, стр. 105.
69. ЧИКА РАКА ИЗ ДУБОКЕ Бр. 7, стр. 144.
- Пејатовић, Првољуб
70. ЈОШ ЈЕДАН (НЕПРИЗНАТ) ПРИМЕР (О сакупљачком раду Драгутина М. Ђорђевића, свештеника. Из „Нашег стварања“, бр. 5—6/1967). Бр. 1, стр. 82.
- Поповић, В(елизар)
71. „НАРОДНИ МУЗЕЈ“ У СЕЛУ БРЕЗНИ. Бр. 1, стр. 80—81.
72. ИЗЛОЖБА БРАЈКОВИЋКИХ ЖЕНА. Бр. 3, стр. 100.
- Радојевић, Милан
73. НАГРАДЕ СЕОСКИМ КЊИЖНИЧАРИМА. Бр. 7, стр. 143.
- Рорић-Вања, Иван
74. „ВИХОР“ У СЕЛИМА ОКО ДЕРВЕНТЕ. Бр. 2, стр. 99—100.
75. „КАД ЗАПЈЕВА ИЛИЈА И МАРКО“. Бр. 7, стр. 147.
- Савић, Велибор
76. ЧИКА ПАВЛЕ ИЗ ЗАБРДИЦЕ. Бр. 5, стр. 105—106.
- Станковић, Миладин
77. УДРУЖЕЊЕ КОРАБИЧАНА. Бр. 5, стр. 107—108.
- Трнавски, Вук
78. КЛАВИР У СЕЛУ. Бр. 7, стр. 144.

ХИ РАЗНО

Аноним

- ОСВРТИ НА ТРИ АНТОЛОГИЈЕ (библиографска грађа). Бр. 1, стр. 91—93. (Припремио Д. Витошевић)
- НОВЕ КЊИГЕ. Бр. 1, стр. 94. (Д. Витошевић)
- „ТУЖНА ЈЕ ТО ПРИЧА“ — наша штампа о селу. Бр. 4, стр. 90—91.
- НЕГУЈМО НАШ ЗЛАТНИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК (Радул Марковић, Мира Малиновић, Радослав Симоновић, Миодраг Ђорђевић). Бр. 4, стр. 61—63.
- САОПШТЕЊЕ ЖИРИЈА ЗА ПОПИС НАРОДНИХ ИМЕНА. Бр. 13, стр. 114—115.
- БИБЛИОГРАФИЈА ЈАНКА БРАШИЋА. Бр. 11, стр. 198—199. (Припремио Коста Димитријевић)
- БИБЛИОГРАФИЈА МОМЧИЛА ТЕШИЋА. Бр. 8, стр. 125—130; бр. 10, стр. 115—118; бр. 11, стр. 193—198. (Припремио, углавном, аутор)

8. НОВА (ИЗМИШЉЕНА) ИМЕНА. (Ђорђе Алексић, Томислав Андрејић — Сењанин, Миленко Бајић, Милутин Крстовић, Срба Митић, Милорад Никетић, Благоје В. Марковић, Стојан Ц. Савић, Божа Стојановић). Бр. 14, стр. 103—104.
9. ЗРНЦА. Бр. 1, стр. 69—73; бр. 3, стр. 95; бр. 4, стр. 89; бр. 7, стр. 135—138; бр. 19, стр. 143—144. (Припремио Д. Витошевић)
10. ОДЈЕЦИ (Читаоци о „Расковнику“). Бр. 2, стр. 106—109; бр. 3, стр. 108; бр. 10, стр. 129—135.
11. КРУПНЕ, ШУПЉЕ РЕЧИ (Биће рата; Активист на терену; Јасан; Промућурни). Бр. 7, стр. 97—98. (Припремио Д. Витошевић)
12. ПРИБЕЛЕЖЕНО.*) Оснивање дружине „Сунцокрет“; Наставак едисије „Клас“; Петогодишњица „Орфеја међу шљивама“ и „Повеље“; Једно књижевно вече у Паризу 1966; Дон Педро Вера Роман и амбасадор Чилеа у Грузи; Кроз листове и часописе; Млади бирају песнике; Разговор са читаоцима; Нешто о језику и „стилу“; Фестивал у Косовској Митровици. Бр. 1, стр. 85—89.
22. „Расковник“ пред „сидом силом“; Друго издање првог броја; Одзвони штампе; Песници са села на шпанском и француском; Петнаест година песникована Србе Митића; Марин Младинов о песницима сељацима у Хрватској и Србији; О Ивану Рабузину; Награде „Младо поколење“; Историја се понавља; Неке измене у „Орфеју међу шљивама“; „О једној антологијској песми“; Наша штампа и критика о песницима сељацима. Бр. 2, стр. 101—105.
35. 30-годишњица зборника „За плугом“; Годишња скупштина Дружине „Сунцокрет“; „Велико расковничко вече“; Пријем у „Политици“; Песници са села на италијанском и француском; „Књижевна историја“ о пропусту Свете Лукића; Штампа о „Расковнику“; Прештампано из „Расковника“; Кум „Расковника“; Са конкурса „Ђорђе“; „Расковничари“. Бр. 3, стр. 105—108.
46. „Ђорбин“ додатак о селу; Млади песници у Дому омладине; „Расковник“ на телевизији; Сабор код Богосава Живковића; 70-годишњица Радомира Тодоровића и Костадина Лукића; Песници и сликари са села на филму; Весна Парун о Грузи (поново); Штампа о „Расковнику“; „Ариљски викенд“; Око „Расковничке галерије“; Наши песници у иностранству (али на раду); Повлачење Србољуба Митића из уређивачког савета. Бр. 4, стр. 104—108.
47. Из наше куће (М.Ђ. — Милојко Ђоковић); 40 година књижевног рада Момчила Тешћа; Смрт Емерика Фејеша; „Српска сеоска поезија“ у Паризу; Стево Шолаја у Београду; „Лимске вечери поезије“. Бр. 5, стр. 107—110.
58. Три одласка; Друго издање „Српске сеоске поезије“ у Паризу; Наши наивци у Лугану и Братислави; Опарићки сликари у Београду; Самоуки уметници за космонауте; „Расковничари“ на Југословенском саветовању о књижи на селу; Штампа о „Расковнику“; Ерићев „Славуј“ прхнуо у свет; Пета књига Србољуба Митића; „Расковник“ на Сајму књига; Појатељи и помагачи „Расковника“; Сарадницима „Расковника“ — Уредништво. Бр. 6, стр. 115—117.
59. Годишња скупштина Дружине „Сунцокрет“; „Политикина“ наградна

*) Скоро све белешке у овој рубрици писао је Д. Витошевић.

- игра за село; Милена Јововић — нов члан Удружења књижевника Србије; „Предела поезије стишких песника“; Наша штампа о „Српској сеоској поезији“ у Паризу; Париски часопис „Шуркоа“ о нашим самоуцима; Трећа уза- стопна изложба Мило- сава Јовановића; Три мишљења о расковнич- кој поезији; Поводом „Вуковаца“ у овом бро- ју; Помагачи и растура- чи „Расковника“. Бр. 7, стр. 149—151.
- 87 Чудесна ружа Груза на телевизији; Др Милорад Бревинац излази из сен- ке; „Вашар у Тополи“ у Београду; Јубилеј Ми- ливоја Живановића; Поводом 40-годишњице књижевног рада М. Те- шића; Бора Наумовић — најбољи сеоски књи- жничар Србије; Писмо Јосипа Бродског „Рас- ковнику“; „Разум и поезија“; Удружење се- љака писаца СФРЈ“; Пријатељи и растурачи „Расковника“. Бр. 8, стр. 131—136.
- 97 Прво зрно „Сунцокрета“ (Гордана Радевић); Пети Кочићев збор на Зми- јању (Б. Ј. — Бранко Јовановић); Раде Алек- сић Злоречки, песник и новинар (М. П. Ђ. — Ми- лојко П. Ђоковић); По- водом вињета у овом броју (И. У. — Иванка Удовички); Ко су рас- ковничари? — Вукосава Андрић, Добрица Ерић, Драгољуб Јевремовић Милена Јововић, Милош Луковић, Србољуб Ми- тић, Живадин Стевановић, Момчило Тешић, Драгиша Витошевић, Милојко П. Ђоковић, Даница Лала Јевтовић, Бранко Јовановић, Ра- доје Кавецкић, Владета Р. Кошутић, Милорад Милошевић — Бреви- нац, Вукашин Отовић, Милорад Даничић. Бр. 9, стр. 163—172.
- 102 О раду уредништва 114 „Расковника“ у 1969. го- дини — Д. Витошевић; 10-годишњица галерије у Светозареву; Примери народног говора на ра- дију; „Пописујемо на- родна имена“; Расков- ничари на Драгачевском и Вуковом сабору; Лист „Вуков сабор“; Фран- цуска телевизија и шта- мпа о нашим наивним уметницима; Италијан- ски радио о сеоским песницима; Стево Шола- ја припрема нову књи- гу; „Бачијарке“ Дими- трија Баџића; Књижев- на дружина „Момчило Тешић“; „Доба дулека“ на радио-таласима; Ок- ругли сто „Расковника“. Бр. 10, стр. 122—125.
- 115 „Расковник“ на окупу; 123 Први број „Стига“; Рас- ковничари у антологи- јама; „Далека нека сви- тања“; Пописујемо на- родна имена; „Прстен у извору“; Вукова награ- да; „Политика“ и „Бор- ба“ о „Расковнику“; Награде „Младо поколе- ње“. Бр. 11, стр. 201—205.
- 124 Народни дух данас; Пр- 142 ви добротворе „Расков- ничке куће“; Предраг Палавестра о сеоским песницима; Покрет за чување старина; Попи- сујемо народна имена; Најбољи сеоски књи- жничари; Часопис „Село“; Нов часопис у Босни; Конкурс Српске књи- жевне задруге; Поклони сеоским књижницама; Награда „Златно слово“; Пожега своме песнику; Три нове књиге Добри- це Ерића; За „Момчи- лов сабор поезије“; Го- дишња скупштина Дру- жине „Сунцокрет“; „Расковник у вашем крају; Заједничке из- ложбе; Исправка Благо- ја Марковића; „Језик наш угрожени“. Бр. 12, стр. 94—101.
- 143 Конгрес културне акци- 152 је; Подељене награде „Златно слово“; Спеме- ник Драгољу Дудићу (и још нешто); Антологија песника сељака у Ита- лији; 40 година рада Ивана Генералића; Раз- говор у Опову о култу- ри на селу; Лист „Стра- жиљово“; „Умире ли ћирилица?“; Рад Првог зона „Сунцокрета“; Пес- ници „Сунцокрета“ на Драгачевском сабору. Бр. 13, стр. 102—106.

- 153 Два и по милиона неписмених; Вукова награда; Скупштина Дружине „Сунцокрет“; Селѝаци посланици; Телевизија и село; 1972 — година књиге (Б. — М. П. Ђоковић); Библиотеке у устаничким селима (М. П. Ђ.); Књига енглеског амбасадора о Вуку Караџићу; Награда „Драгојло Дудић“ (Б. — М. П. Ђоковић); Радио Београд о расковничарима; Расковничари у „Багдали“; „Торта са пет спратова“; Споменик Димитрију Ваџићу; Граде Митићу и Ерићу; Петиција против пушења; Поводом „Писма ваљевском председнику“; Изложба о златиборским брвнарама (Б. — М. П. Ђоковић); Нови успеси „Првог зрна Сунцокрета“ (Б. — М. Ђоковић); Поздрави скупштини „Сунцокрета“; Апел љубитељима „Расковника“. Бр. 14, стр. 91—101.
- 173 Задружне домове вратити култури; Нов дух Вукове награде; Вукова задужбина; Расковничари у Загребу; 40 година рада М. М. Бревинца; „Култура нашег савременог села“; Вукова азбука; „Друго зрно Сунцокрета“; „Врело“; Нов часопис „Венац“; Вече Хаши Тодора Димитријевића; Где је био Сухи Илијак?; „Чудесна ружа Гружа“; — на словачком; „Језик наш угроњени“ — ускоро: Штампa о расковничким делатностима: Землаци — у част Момчила Тешића (Е. М. — М. Р. Ђоковић); „Дали је вуковски дух — мртав?“; „Ни већег гласа, ни мање пара!“ Бр. 15, стр. 143—150.
- 191 Покрет против загађивања човекове средине: Премија „Расковнику“ (и око премије); Десет година од смрти Пауна Петронијевића; Млада Францускиња Мартина Гарсон припрема докторат о песницима расковничарима; 20-годишњица драгачевских ткаља; Изузетно уметничко благо — пред пропадањем; „Грађани села Југа“. Бр. 16, стр. 130—133.
- 198 Пољопривреда; „Селу у походе“; Најбољи селоски књиџничари и књиџнице; Сећање на Пауна (М. П. Ђ. — Ђоковић); Штампa о Пауну (Б. — М. Ђоковић); Три изложбе самоуких уметника; Дневник Љубомира Мићића; „Дисов гласник“; „Вуково коло“; Писмо из Москве; Италијанска телевизија о песницима селѝацима; Још једна књига о Вуку Караџићу; Скупљање народних имена; Фолклор на Битефу; „Јефимијини данци“ са расковничарима (али без Јефимије); Покрет за чување старина — умро; Ђирићица; Дародавци „Расковнику“; Расковничко састајалиште. Бр. 17, стр. 113—124.
- 217 Знање — имање; Сто година школе у Мокрој Гори; Вукова награда за 1972; Одласци; „Родослов“ Србе Митића и Зорана Христића; Треће зрно „Сунцокрета“; „Пјесничка ријеч на извору Пиве“; Фестивал у Малом Црнићу; Музичари из Банатског Карловца; „Пољопривредни календар“; Успон Зорана Вучића; Две изложбе; „Наивна уметност света“; Исправке. Бр. 18, стр. 121—126.
230. 231 Програм часописа „Расковник“; VI годишња оснивачка скупштина Дружине песника са села „Сунцокрет“; Три тиха слављеника; Издавачка кућа за село; Нове књиге расковничара; „Мотико, перо моје“; Трибина „Расковнички састанак“; Нове књижевне дружине на селу; Стота представа „Прстена у извору“; „Златно срце и жуљевите руке“; Комисија за језик РТВ; Подвиг Радојка Николића; Конгреси фолклориста; Проширење уредништва; Завалност пријатељима „Расковника“; О овом броју; Сарадницима; Идући „Расковник“ — женски број. Бр. 19, стр. 147—157.

- 249 Село, култура, жена;
253. Две године од смрти
Рајке Боројевић; „Сеос-
ки дани Сретена Вуко-
сављевића“; Песници се-
љаци на пољском; Са-
радницима. Бр. 20, стр.
157—158.
- 254 Смрт Владана Недића;
270. XXII конгрес фолклори-
ста; Дан појаве првог
„Расковника“; За етно-
лошки часопис „Земља“;
Две драгоцене подршке;
Партизански дани Ми-
лоша Савковића; Дубо-
ки дугови народа; „Се-
ло“ и „Стиг“ — годи-
на пета; Федрас и Жи-
сел, поново; Десет го-
дина „Села веселог“;
Сто бројева Мале пољо-
привредне библиотеке;
Звуци с камена; „Со-
циологија сеоског саоб-
раћаја“; Селу у походе,
четврти пут; Чобанин —
саветник министра; Рас-
ковничар; Рад Дружи-
не и уредништва „Рас-
ковника“. Бр. 21, стр.
147—157.
- 271 „Ризничари земље“ у
чачанском „Градцу“ (3.
— 3. Вучић); Расковнич-
ке вести; „Лексикон пи-
саца Југославије“; Ти-
тов фонд — и за сеоску
омладину?; Вукове на-
граде; „Земљорадничка
посла“; Разговори о на-
ивцима; Два расковни-
чара у овом броју; Уд-
ружење дистрофичара;
„Орфеј међу шљивама“
на немачком; „Човек и
средина“; Прослава Ђуре
Даничић; За „Југосло-
венску галерију народ-
них стваралаца“ у Но-
вом Београду; Рало на
грбу Етиопије; Напоме-
на сарадницима. Бр. 22,
стр. 143—150.
286. ПРОИЗВОЂАЧИ ГЛА-
СОВА („Језик наш на-
сушни“ — панорама
мишљења). Бр. 19, стр.
101—104. (Припремио Д.
Витошевић)
Дружина песника са се-
ла „Сунцокрет“
287. ПРОГРАМ РАСКОВ-
НИЧКИХ ДЕЛАТНОСТИ.
Бр. 14, стр. 105—118. (Тек-
ст припремио Д. Витоше-
вић)
289. РЕЧ НА ПОЧЕТКУ. Бр.
1, стр. 3—4. (Текст Д. Ви-
тошевића)
290. ЗА РАЗГОВОР О ВУ-
КОВОЈ НАГРАДИ. Бр. 2,
стр. 95.
291. НА КРАЈУ РАЗГОВОРА
О ВУКОВОЈ НАГРАДИ.
Бр. 5, стр. 102—104.
- Матарих-Радованов,
Мирјана**
288. Село и Сељаштво у Ср-
бији. (Библиографија).
Бр. 3, стр. 102—104.
292. ПОПИСУЈЕМО НАРОД-
НА ИМЕНА. Бр. 8, стр.
137; Бр. 9, стр. 173—180.
293. РАДОВИ ИЗОСТАВЉЕ-
НИ ИЗ ОВОГ БРОЈА.
Бр. 12, стр. 109—110.
294. ЈОШ ЈЕДНО ИЗОСТАВ-
ЉАЊЕ. Бр. 12, стр. 110.
(Текст Радоја Кавешћа)
295. ШТА БИ РЕКАО ДРА-
ГОЈЛО ДУДИЋ? Отво-
рено писмо „Расковни-
ка“ председнику ваљев-
ске општине. Бр. 13, стр.
97—99.
296. САОПШТЕЊЕ УРЕДНИ-
ШТВА. Бр. 18, стр. 77—78.
(Текст не потиче од
уредништва)
297. ИСПРАВКЕ. Бр. 4, стр.
109; бр. 7, стр. 152; бр.
19, стр. 158; бр. 21, стр.
158.
- Белешке уредништва са
корица**
298. ЧИТАОЦИМА И ПРИЈА-
ТЕЉИМА. Бр. 1.
299. ЗА „РАСКОВНИЧКУ
ГАЛЕРИЈУ“! Бр. 2.
300. ПОЗИВ ЧИТАОЦИМА
НА САРАДЊУ. Бр. 3.
301. ПОСЛЕ ГОДИНУ ДАНА.
Бр. 4.
302. УЗ ДВОГОДИШЊИЦУ.
Бр. 9.
303. НАШИМ ЧИТАОЦИМА.
Бр. 12.
304. ТРИ „РАСКОВНИКО-
ВЕ“ ГОДИНЕ. Бр. 13.
305. „РАСКОВНИКУ“ ЗА
РОЂЕНДАН. Бр. 14.
306. ПРИЈАТЕЉИМА „РАС-
КОВНИКА. Бр. 19.

307. РАСКОВНИЧАРИМА.
Бр. 20.
ДОДАЦИ
308. НАША ШТАМПА И
КРИТИКА О „РАСКОВ-
НИКУ“. Бр. 9, стр. 185—
—188.
309. КОНКУРС ЗА НАЈБО-
ЉЕГ СЕОСКОГ КЊИЖ-
НИЧАРА; КОНКУРС
ЗА НАЈБОЉУ СЕОСКУ
КЊИЖНИЦУ. Бр. 9,
стр. 189—190; бр. 13, стр.
116—118.
310. САРАДНИЦИ „РАСКОВ-
НИКА“ (Регистар сарад-
ника за првих десет
бројева). Бр. 11, стр.
1—7. (Припремио: Д. Ви-
тошевић);
311. ЗАВОД ЗА ПРОУЧАВА-
ЊЕ КУЛТУРНОГ РАЗ-
ВИТКА СР СРБИЈЕ О
„РАСКОВНИКУ“. Бр. 17,
стр. 1—8. (Писац разре-
шен: др Радомир Ива-
новић).

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ДОДАТАК

Милан Б. Кнежевић

ПРЕЉА НА МЕСЕЦУ

*Нови записи народних умотворина
из прве књиге Библиотеке „Расковник“
која излази у издању „Народне књиге“*

КАЗИВАЊА О НЕЧАСТИВИМ СИЛАМА

ЗАШТО БОГ НЕ ВИДИ СИРОТИЊУ

Добро. То није ништа страшно нити смешно, него једна приповетка. А то је: Једно питање ми ставио мој комшија:

— Је ли, каже, чика Љубо, би ли ти знао, да ли има бог или нема?

А ја сам му одговорио да има, не мож' да нема. Како да нема Бога? Како ћемо без Бога?

— Добро, каже, пошто има Бог, је л' тај Бог види сиротињу?

А ја сам одговорио: не види, јер тако и јес'.

— А зашто не види? Који је то крив? — пита.

— Козар. Крив козар, а не Бог. А то је зато: у почетку је било, један сиромашник, човек младић, дечак, ништа није имао, само што је он постојао. Кад је порас'о до женидбе, хтео да се жени. Али није смео да пита ниједну девојку, неће га ниједна девојка узме. Како ће га узме, кад је такав сиромашак. А с друге стране, пак, био један човек најбогатији на свету. Од породице имао само једну ћеркицу. А та ћеркица је била лепотица. Најлепшија на свету. Кад је дорасла за женидбу, а они су почели да је питују, неки богаташи, великаши и тако даље.

Ал' она никако не пристаје. Док њени је питају:

— Је ли ти, шта је ти луда. Је л' ти неш да се удајеш?

— Не! каже. Оћу да се удајем, како нећу.

Само нећу за њих.

— А за кога оћеш?

— Оћу се ја, каже, удати за онога сиромашника, јер, он је много добар човек. Ако неме имовине.

— Ама немој ти, иди за богатијег човека, па отац ти је најбогатији човек на свет, ти си најлепша, па иди у богати људи и тако.

— Не, не, каже, ја, каже, само за онога се удајем. Ја се не удајем за газдалук, него за човека. И наравна ствар, није могло друкчије, и отишла за младића сиромашника. Али се то народ зачудио, једно село, па у друго село, па у треће село, па у вароши, све чудо за чудом: Најлепшија на свет и најбогатијег оца с најсиромашнијег узела. И то чудо отишло чак до Бога. Па се и Бог зачудио:

— Пази, она једна девојка да узме таквог доброг човека а ја немам. Е не може тако. Ја сам Бог. Ја ћу га узети, да га ја имам, а не она.

И наравна ствар, Бог реши се, и узне га код себе, да служи и повери му све просторије. Ако се ради, гледа и нигде не закључава. Све то зато што је он тако добар. Али му, рек'о у једном одељењу, на једно огледало, никако де не гледа. Тако се био поверио у њега.

Прошло је нешто времена, скоро годину дана. А он промишљао: Ма прем све доброте, овако, је л' реко ми је Бог, ћу погледам на овом огледалу, да видим. И тамо погледне на огледало. Ал' то није било огледало, него био двоглед на којем се цео свет види.

Кад видео цео свет, видио и његову невесту. Али у близини био козар па је диркао, знаш (смех који казује како је диркао). А он постане мало љубоморан, разјарен, како му је диркао невесту, па исповије с песницом да удари козара. Он мислио да је близо, а оно двоглед га свео, па удари двоглед, па оцепи ону страну где се види сиротиња. И сада Бог сиротињу не види. (20)

ПО НОЋИ — НОЋ

А десило се то, овде, у Тополи, пре више година. Он је још жив, а онај један, није жив. То је неки Драгиша Манојловић, звани Трцула. А Здравко

Кнежевић, он је исто, овде из Тополе, па су били заједно у воденици, у Белосавцу. Дођу у поноћ. Испрегли били коње.

Пошто онога кућа мало нижа, па се пређе преко реке, па у његову авлију.

Кад је он био близу реке, он води коња, кола су остала горе, а плићак је ди се прелази. На газли фијакер, коњи вранци, два човека и две жене седе. Ал' коњи неће напред. Онај један бије, а коњи само шену. Овај мисли да је то истина човек, па су то људи. Долази и каже:

— Па људи, немој да бијете. Сад ћемо то д' извучемо, лако ћемо. Сад ћу ја да донесем фењер. И оде у авлију а коњ остане на капији. Оде у авлију и како уш'о у кућу он се претури на кревет. Лежао је три месеца. Кад је жена изашла и довела коње, он сав изубијан. Коњ! Онај се једва излечио и предигао. Још је жив. Шта је било? По ноћи — ноћ.

(84)

СВИРАЛА ЗА ВИЛЕ

То је било још пре рата. Неки Пера, то је отац оног Ђоке Сариног, Ђоко је она' што је муро у Немачкој. Тошичин отац. Па његов отац, Пера. Он је био момак, а онда се рабацијало, ишло с воловима за Београд. А није једна кола, но, више кола. Па иду заједно, а он био момак. А ранио је волове једну ноћ, пасу у ливади, а он је лежао у кантама под брестом. А лепо је свирао у свиралу. Велику. Он је свирао док одједанпут се виле појавише около њега, око оног дрвета. И само играју. Он је свирао, свирао, и две га побратимиле, из тога кола. И он оде за Београд, а оне дођу. Пробуде оца и мајку и кажу:

— 'Де је Пера?

Каже: — Отиш'о за Београд.

— Да ли је одно свиралу?

Каже: — Не знамо.

И ако није одн'о, оне оду у шталу, под јасле, где он остављао њу, и узну, и сретну га, и даду му. А кад га сретну и нађу, он се одвоји од они' његови' другога, па иде мало напред и разговара. Ал'

наравно, они не виде никога, само њега чују како разговара.

Они га питају с ким разговара.

— Са моје, каже, две посестримае.

А неки Милан Лацковић, што је био и он рабаџија:

— Па 'де су, каже, и ја да их видим?

Ал' они није мог'о да и' види. Ал' оног вид'о.

И кажу још и то, сад не знам баш тачно који дан кад се дете роди, двојица иду путем. Један виче: јој, каже, бежи, оте коњ да нас изгази. Ма де ти је, каже, коњ. Ма ете га, или ето, каже, локомотиве, воз иде. Ма, каже, беж' бре, што ти је. Ма, каже, цела истина.

Е сад сваки то не види. Мож' двојица да иду. Један види, други не види. (84)

КУМОВ ТОЧАК

Пошли двојица на комишање, и седну крај једног извора да се одморе. Ал' онај један малко прилегне и тури главу оном на крило и заспи. А овај каже: добро, жао га да га дира. Вели, нека га нека мало одспава па ћемо да кренемо. Стигнућемо. Тамо песма чује се и тако даље. Стићи ћемо ми, каже, на игранку.

Ал' јој, каже, ето ти сватова отуд. Вриска, фијакери, млада у фијакеру, старојко, кум. Све, онако, како треба. Кад беше ту ближе, они зауставише:

— Оп, ооо, стој!

— Шта је?

Куму се, каже, сломи точак.

— Шта ћемо сад?

— Сад ћемо, каже, да наместимо.

— Д' узмемо, каже, овем ногу за годину дана.

Већ они то нису казали, али тако је било.

После се обистинило.

Е сад, овај, мало још спава, а онај га дрмне:

— Еј, 'ајде бре. каже, време д' идемо. Да не прође игранка.

Овај, не мож' да се дигне. Шта је сад, на ногу не може и готово. Овај немадне куд и однесе га. И дође на сан, оним, тим што је здрав, да опет оду онде кад буде година и оде, однесе га некако донке. Исто га онако намести и седне. Кад, ето,

они исти, сватова. Вриска отуд, песма, армуника.
— Ооо, шта је?

— Стој, каже, да вратимо овем точак.

И онај после, пошто о'спаво, пробуди се и оздра-
вио. Цела истина. (84)

ВОДЕНИЧАР И ЂАВО

Пошао један човек из воденицу, па се закаснио ноћом. А имамо овде једну долину на пут, зове се Сиротињска долина. И ту има ђаволи. Од краја, то је туј тако. Сретиња људи, те у белетиња, те кутри скочи, те девојка, те певају, те свиру гајде, и људи увек ноћем, кад туј прођу, они се плаше. Један воденичар се забави из воденицу. И кад дође већ, до те Сиротињске долине, он се са чергу замота, и међу време легне. Кад дође туј, та ђаво се укачи у кола. И броји: једна врећа, две вреће, три вреће, четири вреће, пет вреће. Вреће га има а воденичар га нема.

Дорча га има, белча га има, Јован га нема.

О, Јоване!

Нема, ћути, Јован, замотаја сее у врећу. Иде пу-
тем, иде, иде, опет:

Једна врећа, две вреће, три вреће, четири вреће,
пет вреће. Дорча га има, Белча га има, Јован га
нема. О Јоване!

Нема ништа.

Кад дође ближе село, петлови у селу почну КУ-
КУРИКУУУУ, ђавол рипни из кола а Јованча рип-
не из вреће па за њим:

— Е, појеба' ти мајку, не може ме нађеш!

(28)

КОРЕЛА, КАРАКОНЦУЛА

Истин' си је тој било. Тоза, мој свекар ми је при-
чаја. Баш и у Кочане је била тај корела, каракон-
цула. Она имала биволче и с њег ишла по село.
Увече узме, такој, па тропа на капију. А кад до-
маћин искочи, она га газе са оној биволче, и све
рашврља по обор. За тој људи не искачев ако
нешто тропа. Ал' корела, пушта остала, преправи се
у снашу, па направи свадбу; свирачи, гајде. И чо-

век се превари и скочи, па га она шета, шета цел' ноћ. Е видиш, она сва тај чуда правила из једно грне. Ал' неки човек, узме тој грне и сакрије ву га у пепел. Кад се чума разбудила: нигде грне. И ујутру, од једну греду на таван, она се обесила. Па се претворила ко мачка и такој липцала. А оној биволче се претворило у маче. Обесно маче.

(88)

ДРЕКАЛО

Пре дваестину година, испричао ми је мој деда Коста, он био тамо код оваца. Чувао овце код колибе. Наишао неки Владисав, звани Никитовић, био у воденици. Раније то ношено, није имало на чему да се тера, но, ношено од себе у воденицу да се меље. И онда та воденица била батаљена, горе, шта ја знам, није мог'о да самеље рано. Па закаснио око два сата ноћу. Када наиђе уз један поток, био густ поток, велики: кад — с оне стране тога потока, навали неко дрекало дречати:

— Ваа, ваа, ваа!

Не верујући у то, да то може да постоји, почне и он да дречи. Дрекне и он два три пута:

— Ваа, ваа, ваа!

Што год он више, оно све ближе њему. Кад дрекну трећи пут, оно оп: скочи му на онај џак што носи на раменима.

Навали се, толико тешко да не мож да га држи. Он баци тај џак на један камен. А носио сјекирицу у руци, па оном сјекирицом мазне и одсијече му главу. И онда пошто му одјекао главу, уплаши се ту шта је? Од чега је то? Поч'о да зове Косту тога, који је био код оваца:

— О, Коста, о, Коста, да ви'ш шта ме нападе ноћас!

Он дође, доље, да види шта је то, кад оно било: о'зго на онај џак узјало, каже: ноге му другачке има — један метар, глава — мачја, врат — пола метра, стомака нема није. Не могу да установе уопште каква је животиња. Њему каже Коста: — Па бога ти молим, ниси требало данас, то је празник, ти си се то огрешио, ниси требало ни да идеш у воденицу.

— Па, откуд сам знао шта ће ме снаћи? Да сам знао, не бих ни иш'о!

И гледајући ту не могу да установе уопште каква је то била животиња. И остане ту рецимо тако. Убију је и нису уопште могли да установе је л' животиња предвиђена, каква је била. Или је дрекало или каква друга. (75)

ШАЉИВЕ ПРИЧЕ

ПРИЧА О ЋОСИ

Прича да је неки пут било, у стара доба, ове воденицу поточаре где је се мелело брашно и то тако. Нису постојали млинови као ово данас. И дечак неки остао без оца и без мајке, као сироче. Деда му био веома стар. Пошаље га у воденицу да самеле брашно, пошто наилази зима, да се обезбеди више брашно, мислим, као за период зимњи не како период летњи. И дечко ће пође, ал' малко слаб и нејак а малко и бојао се. А деда му зададе задатак да не меље у Ћосину воденицу. Је ли тај Ћоса, то је звани ђаво, неки, и може да га превари, и да му узне жито све. На прву воденицу када је наишао, дечко пита: чија је то воденица? А ђаво се претворио и каже: Ћосина. Е, каже, деда ми је рекао да не мељем у Ћосину воденицу. Он продужи даље у другу воденицу. Исти тај ђаво се претвори тамо... Дечко пита: Чија је воденица? Каже — Ћосина. А, каже, нећу да мељем у Ћосину воденицу. Иде у трећу. Кад дође тамо, оно опет га сретне Ћоса. Каже: чија воденица? Каже — Ћосина. Па каже:

— Кад су све Ћосине, ја мора да мељем негде. Је л' ноћ уфати, не мож се врати кући.

Кад је скинуо жито у воденицу, и засипали да се меље, Ћоса онда каже, тај ђаво:

— Знаш шта је, мали. Сад ће да се лажемо, па кој кога надлаже. Ако ме надлажеш ушур ти нема

узимам за млевење, а ако те надлажем, све ти узимам само вреће празне враћаш кући.

Дечко на то пристане. И сад нагађу се ко ће први да лаже. Пристане Ћоса ће први лаже, пошто он старији. И каже:

— Нас има три брата. Велику имамо имовину, ливаде. И ја и браћа отидемо једног дана да косимо, а жене остану кући да спрему ручак. А овде смо имали много у планину и тамо се музу овце. Али млеко не носимо у ведро, већ смо спровели један велики канал, и млеко се сипа у канал. Преко канала долази млеко кући. Кући има она велика бушка, жене где бућкау да ваде масло, и то тако, сир када посирију. Ал' једнога дана, баш кад смо ми косили, хтео вук, баш кад је млеко текло, да прескочи канал и упадне у млеко. Дође и у бућку. Жене то избућкау и са све она сир, како су подсириле, донесу на ливаду. Грудву сас она млад сир ми са браћу исечемо. Ал' вук излети из ону грудву, докочи некако косу и постави косу, назад на дупе, и док ја и браћа да ручамо он све покоси. Сад настави дечко да лаже. Каже:

— Ћосо, ми имамо много челе и мој деда једног дана погледа и дај изброји. Челе изброји, ал' трмке не мож'. Међутим, нестане једна чела и он ме пошаље да је тражим. И ја хајдее, хајде, и у шуму, у један пањ, нађем челу где тражи место да се усели, да се настани сас њојну породицу. Ал' видим, лисица дошла и набила се у челу и једе мед. Шта ћу, како ћу, узнем један одсечак, и ударим лисицу, а лисица избаци писмо на дупе, у којем каже: „Писмо написано, необрисано. Немо', Ћосо, говна да једеш, но на дете брашно нек си даде“. И изне брашно и оде и прича се заврши, а ја опанци исцепи' и не могу даље д' идем да видим шта је даље било. (15)

ОПКЛАДА МУЖА И ЖЕНЕ

Жена се кладила са мужем да ће га направити лудог. Отишао човек на орање и жена му спреми ручак да му однесе на орање. Кад је отишла жена на орање, ондак, међувремеено пита човека да ли хоће да руча. А он каже:

— 'Ајде још ову бразду около да окренем па онда ће да ручам.

Кад је почео човек да окреће бразду, жена за њим баца рибе, па бразди. Кад је супротно дош'о човек и види по бразди рибе, он каже:

— Бре, жено, сакупи, бре, ове рибе, то ће нам треба за вечеру.

И жена сакупи оне рибе.

И оде жена кући, ће да спрема мужу вечеру. Она му спреми вечеру, дође човек и каже:

— Бре, жено, 'ајде, да вечерамо. Кад седоше да вечерају, поче муж да вечера и каже:

— Бре, жено, кам ти оне рибе?

— Бре, муже, ти си луд, какве рибе, бре?

— Ма, рибе, оне, бре, како немаш, оне што данас ухватимо у орање?

— Ма куде, бре, у орање има рибе?

— Па тако има, бре, саће да видиш!

Па кад гу распали, удри жену, мрти жену, а комшије се окупе.

— „Шта је, бре, јеси ти, комшија, полудео? Какве рибе у орање?“ Држди, вржди, и ондак, кажу:

— Бре, комшике, дај тога човека води на исповед у цркву. Тамо нека га исповеда поп.

Кад су отишли у цркву, тад није био неки лекар, него поп био највћи лекар за тој старо време, и ће га исповеда. Али, жена испод попа, позади, испод мантију она му муне рибу. А онај човек:

— Попе, риба! А он:

— Ти, човече, си луд.

Опет му почне чита, а оно опет узвик:

— Попе, риба!

Каже поп:

— Знаш шта је, људи, бре, и ти жено, што си га довела кад он полудеја. Води си га дома па си га ти лечи како знаш.

И жена га одведе дома и каже:

— Бре, муже, је л' видиш како сам те, бре, направила лудог, а тако смо се и опкладили да те направим лудога.

И прича се заврши а ја опанци исцепи и не мога даље да стигнем до краја приче. (57)

ВРЕЋА

Отишао зет у тазбину, па га, по повратку, супруга упита како се провео у њеном роду. Питала га још:

— Шта ти простреше?

— Врећу — одговори муж.

— А чиме те покрише?

— Врећом!

— Шта ти турише под главу?

— Врећу!

— О, људи моји, откуд им сада толике вреће кад им само једна остала?

— Једна им је и сада, одговори муж, али сам се ја снашао те се завукао у њу. (31)

МРТВИ — ДАЈТЕ МИ РАКИЈЕ

Живели у давна времена деда и баба. Та баба је много волела да пије ракије и често се опивала. Једном приликом деда јој рекао, ако се још једном напије да ће је закопати живу. Када се једног дана вратио са ливаде, затекао је бабу како лежи пијана, онда је он узео једно велико корито и поклопио је. Али ускоро се баба растрезнила и почела да се врти испод корита. Сетила се како јој деда претио и помислила је да је стварно закопана. И онда јој паде на памет ова идеја, па повиче из све снаге: „Мртви, дајте ми ракије до прве суботе, па ћу вам вратити“.

(1)

ВИНО У ГРОБУ

Пре тридесетак година, Гена, калуђер цркве Врановачке, у Врановац, сас мога оца пио. А то време се вровало да од јевтике се лечи кад се закопа вино уз мртвака, које се четрдесети дан откопа и узме. Па то пи'у људи који болују јевтику.

И умро је један човек. Они су закопали флашу сас вино уз њега, и четрдесети дан, отиш'о један човек да ископа то. Ископао је ту флашу и у гробу стојао. За то време наишао сељак неки њихов, из истог села, а овај му из гроба маје руком да дође код њега да пију. Онај погледне — мртвак. Из гроб се диго — мисли он. Па ондак — кидне да бега. А овај што у гроб био, сматра да онај што

бега, угледа нешто у гробље, па кидне за њим. Онај бежи, овај за њим, онај бежи, овај за њим. Бегали, јурили се преко поље, и најзад, преко неке бакче. Онај што је први побег'о, он потегне у бук неки, у воду, а овај, не види, де овај рипи, но мимоиђе га и оде кући. После извесног времена нашли се код неког на славу у гости. И онај заприча како га мртвак јурио. Повампирио се, неки, из гроб, и из рупу виче, каже, и маје ми руком, каже, а ја кидну да бегам, каже. Он за оном па терај, па терај, терај и. . . исприча све. Понови, како у бук пао, и овај га про'шо.

А онај други погледа:

— Па јеси то ти био, бре?

— Па, каже, како ти знаш?

— Па ја сам трч'о за тобом.

— Па што си ти трч'о?

— Па ја сам трч'о за тобом, каже, ја сам мислио ти угледа нешто у гробљу, неког мртвака, па ја за тобом. И где се ти деде? Ја под оне бакче, више те нисам вид'о. Нигде уопште.

И онај се наљути на њега, и 'тели да се избију туна, да се искољу уопште. Зато што човек прем-ро био од стра.

(63)

ДОВИТЉИВИ КОВАЧ

Био један сиромашан, али довитљив ковач. Пошто није имао радње, он свој алат смести под један вењак и ту поче да ради. Не лези враже, после извесног времена наиђу инспектори и запретише да ће му, због непоседовања дозволе, радњу затворити.

— Е, баш вам хвала, одговори ковач. Затворите је, али молим вас, прво са северне стране, јер ме уби северац у леђа.

(68)

ПРЕСОЉЕНИ КАЈМАК

Пре рата, у мом селу, неком Љубисаву лопови украду чабрицу кајмака. Покушавао је Љубисав да пронађе лопове, али ништа. После извесног времена, на стубу од вратница нађе изврнуту чабрицу, на којој је крупним словима писало: „Љубисаве,

кажи жени да мање соли кајмак, јер овај једва поједосмо“.

(45)

КУМ КУМИ КАВУ КУПУЈЕ

(може као брзалица)

Кум који куми каву куповаше, куму казиваше.

— Куме, купујем куми килограм кафе.

Кум каза куму:

— Куме, колико кошта килограм кафе који купујеш?

— Килограм кафе, куме, кошта круну.

— Куме, кад куми каву купујеш, купи куми каву коју кума купује.

— Како кажеш, куме.

Кум код кумове куће куми казиваше:

— Кумо, купих каву, коју, како кум каза, купујеш.

(39)

ОПРАВДАЊЕ

Закасни један свирач на игранку, па кад дође, упиташе га зашто је толико закаснио. Он одговори: јуче сам посејао хектар пшенице, кад јутрос, жена ми рече да нема ни брашна а ни пшенице за мељаву. Шта ћу, како ћу, ја покупих посејана зрна и зато сам мало закаснио.

(30)

БИРАЈ, СИНЕ

„Имам, сине, за тебе црног и белог коња“ — каже отац сину — „бирај којег хоћеш, само ти белца не дам никако“.

(79)

ЛЕГЕНДЕ

МОМИН КАМЕН

Од памтивека се овде прича да је у овом крају живела са својом мајком лепа девојка какве нада-леко није било. Једном приликом белила је она платно на Морави, која је тада протицала тамо где се сада налази каменолом. Крај ње су била два камена корита, једно веће и једно мање. И док је она безбрижно белила платно, наишла је непозната војска од које су се сви тадашњи становници уплашили и побегли дубоко у шуму. Преплашена мајка дозивала је ћер, али је дозвати није могла. Бежећи испред непознате војске викала је: „Бежи, ћеро, бежи, ћеро, ето иде војска“. Девојка ово није чула, нити је могла мајку да види у шуми, али је мајка њу видела како и даље стоји у месту где је белила платно. Мислећи да је ћерка чује па неће да послуша, у љутини је рекла: „Бежи ћерко — скаменила се!“

Девојку је стигла мајчина клетва у тренутку када је стављала платно на главу. Остала је у том положају а поред ње оба камена корита. Стена је красила кроз векове село које по њој и доби име Момин камен. (41)

ВРАЖЈИ КАМЕН

Ђаволи су хтели да скрену ток реке Пчиње и зато су код Шајинца покушали да споје обале ове брзе планинске реке. Довлачили су са пчињских брда читаве стене, али ћудљиву реку нису могли да победе.

Најзад су отишли у Кончуљску клисуру. Тамо су међу камењем нашли један огроман. Упртили су га на леђа и пошли натраг. Но камен је био веома тежак и на путу су се често одмарали. Кад су стигли у Клиновац, запевали су први певци. Ђаволи онда баце камен поред једне воденице и нестану. И отуда у Клиновцу Вражји камен.

(55)

АЛА ОВАЈ ПРЕМЕЋЕ

Кажу, давно су се такмичили момци, ко ће даље бацити камена с рамена. Један младић је најбоље бацио камен, па људи почеше да говоре: „Ала овај премеће“. Па тако и остаде име села Премеће.

(90)

ПЕТЛОВА РЕКА

Неки човек имао је колибу на имању, преко реке, далеко од села. Једнога дана пође он до колибе и понесе две кокошке и петла. Али удари страховита киша и река набуја тако да човек никако није могао да пређе преко реке која је носила дрвље и ваљала камење. Да се врати кући, далеко му је, а киша не престаје. Тада он баци кокошке на другу обалу, узјаха петла и удари га дланом. Петао прелете преко реке и пренесе човека. По томе догађају људи назваше ову реку Петлова.

(65)

О СЕЛУ КОЧАНЕ

Живела жена без мужа већ неколико година. Неје знала куда је отишо, кво му се десило. Кад — један дан, дође он рано ујутро. Жена му се зарадува и пошто је он с'г дошаја, рече му:

— Муже, бре, има пуно некошене ливаде. Узми па ги покоси.

Он узне косу и отиде. Жена спреми обед, направи зељаник и појде да му однесе да руча.

— Добар дан, рече му она.

— Добар дан, рече гу он.

— Јеве, донесо ти да ручаш.

— Добро, него иди донеси воду од извор, ја ћу покосим па кад дођеш ћу једем.

И жена (она се Чане звала), дигне се и отиде на извор. Кад тамо, едно куче гу спопадне. Па гу цепи вутарку, сеца гу. Она жена вика:

— Туго, туго! — ал ники гу не чује.

У један ма' куче се одвуче од њума и побеже.

Она завати воду и дође код мужа.

— А, бре, муже — поче она да му прича, а све се тресе ко прут — мал' те ме једно куче не изеде на извор. Па си ме цепи, бре, сец'а.

А муж гу гледа, па се насмеја. Како се насмеја, тако му жена спази да на његови зуби има конци од њојну вутарку. Шта да работи, него кад си отиде дома, викна комшије и исприча ги све.

— Људи, тој значи да је он ванпир! Кво да работим, људи, ја с њега не могу ноћ да наноћујем. И тог ву сељаци рекоше:

— Чане, однеси сламу у собу. Он кад дојде ти узми па гу запали и побегни и затвори врата.

Она чека, па кад муж дојде од косење и виде сламу у соби, упита гу:

— Жено, а што ће ти ова слама у собу?

— Што ће — рекне она. Па да се грејемо кад спијемо.

После извади шибицу и фрррр! Убази у сламу и истрча из собу па затвори врата. Соба сва изгорела, а ујутру само пепелиште остало. Па су сутрадан долазили људи из цел крај да виде к'во је тој било код Чане. И тако, кад питаш неког где ћеш, он каже:

— Код Чане, код Чане!

И село где се ово десило назваше Кочане!

(91)

О СЕЛУ ЦРНЧА

Село Црнча се налази на десној обали ријеке Лима. Ово доста необично име је добило за вријеме турске окупације овога краја. Прије тога ово мјесто је била само безимена караванска станица, састављена од неколико кућа. У вријеме када су Турци стигли у ове крајеве, у селу је живјела једна дјевојка звана Црна Наџа — једна гадна ругоба од ђевојке. Она је турској војци издала да се у Затону, у цркви, налази 70 момака и ђевојака на вјенчању. Калуђери затонске цркве нијесу били посвије сигурни због вјенчања, па су на стражу поставили неког Шћекића. Међутим, он је показао Турцима подземни ходник и они су изненада избили у цркву, момке и калуђере исјекли, а ђевојке напастовали. Оне нијесу могле да поднесу толику срамоту, па су једна за другом са једног великог камена поскакале у мутни Лим. Један турски савјетник је тада рекао да ће Турског царства

нестати онда када и тај камен нестане, када га прекрије земља. Тако и би. Много година су Турци посматрали како камен нестаје и најзад, кад га нестане, нестане и Турског царства.

И ето тако, по Црној Наџи, село доби име Црнча.
(46)

МАРКО КРАЉЕВИЋ И АЖДАЈА

Причају да је у једном селу живела аждаја која је свакога дана гутала по неколико људи. Народу то досади, па позове Марка Краљевића и овај је убије, али му је дуго времена било потребно да је свлада, дуго се рвао с њом. И тако, село у којем се рвао добије име Рвати.

Марко крене даље, поносан што је убио велику аждају и стигне у друго село. Ту застане да се одмори и почне да размишља да није можда погрешно што је убио аждају и да ли ће му се то, можда, лоше вратити.

Мисли он тако дуго, да село доби име Мислопоље. Пође Марко даље поред Ибра и дође у треће село. Како стиже, почеше муње да севају, громови да ударају, прже земљу и дрвеће. Марко се препаде и помисли да је то казна што је убио аждају — и село у којем се то зби доби име Казновиће. Искобеља се некако Марко и оде даље, па дође у четврто село. Како дође, муње престадоше да севају, небо се разведри и огреја сунце. Ту се Марко обрадова толико да село доби име Радошиће.

(36)

ЛАСТАВИЦА

Удала се једном некаква девојка, а како је била стидљива, све време је ћутала и радила оно што јој наредe. Што јој свекрва каже, она ћутке уради, што јој свекар каже, она ради и ћути. Муж јој се обрати, она одмах изврши без речи. И тако то потрајало три године.

Једног дана, одлуче родитељи да отерају нему снају и да сину нађу неку која уме да говори. Тако и урадише. Али ову стару снају поведоше са собом да осветљава пут новој невести. Она опет ћутке

послуша, шта јој би наређено: узе свећу и пође да светли испред нове младе. Ова је била нека злонаравна, па својој претходници рече:

— Немој тако! Не треба тако да ми светлиш. Ако си нема, ниси слепа. Не мораш руку да ми изгориш!

Тада се у овој, сада већ бившој снаји, нешто преломи, она не издржа, него завапи:

— Боже мили, претвори ме у птицу да одем у гору и не сметам више ником.

Свекар, свекрва и сви остали, који се ту затекосе, запрепастише се кад чуше да им снаја говори. У тај мах она се у птицу претвори, свекар већ крете руком да је задржи, али успе само да је ухвати позади, за сукњу, која се исцепа надвоје. Тако настадоше ластавице са раздвојеним репом.

(77)

ЛЕПАЈЕ

Елем, у турско време, јер се као и обично све код нас догађа у нека турска времена, била једна девојка, коју су Турци ухватили и повели са собом не би ли је удали за неког свог великодостојника. На путу застану крај неког извора да се одморе. Девојка приђе извору да се напије воде и угледа свој лик на бистрој површини. Лик јој се толико допадне да онако за себе, задивљено, прошапута: Лепа је! Сви се присутни насмејаше њеној наивности и од тога: Лепа је! Лепа је! настаде име нашег села — Лепаје!

(54)

БАШКА ЉУДИ, БАШКА КОМАРАНИ

У турско време, кад је била цича зима, пође порезник у село Комаране да посаветује људе да плаћају султану порез, јер су то ови нерадо и нередовно чинили. Кад је стигао порезник у Комаране, сазове домаћине на збор и овако их поче саветовати: „Мене је посло султан и упутио вам селам, да вас замолим да ово пореза што сте дужни султану платите, што ако, не дај боже, не учините, када дођете на овај свет, удараће вас маљем у перчин, па ћете по шездесет аршина пропа-

дати у земљу.“ Том збору присуствовао је и човек који је тог дана побијао коље, па због мраза није могао ниједан побити. На ову порезникову примедбу додаде: „Богами, 'фендијо, ако буде смрзло као данас, неће ме тај побити ни чеперка“. Од тада постоји и изрека: „Башка људи — башка Комарани“.

(7)

ПРЕЉА НА МЕСЕЦУ

Једна девојка, у давно време, волела је да преде увече при месечини. Једне ноћи, уочи младе недеље, привуче је себи млад месец и ено је и сада преде на месецу. У јесен о бађем лету по зраку лете бели конци месечеви — то је пређа оне девојке.

(85)

Напомена

Бројеви испод прича означавају казиваче чија се имена налазе у књизи.

Бритва — Хрватска

САДРЖАЈ

3. РАСКОВНИК

Какве ово делије дођоше (сватовске песме из сврљишког краја — Драгиша Петковић)
Дајте ми брата расковника (народна веровања из сврљишког краја — Драгиша Петковић)
Басме (Предраг Бајчић, Минта Алексиначки)
Народне песме за децу (Стојиљко Станишић, Радојко Мило-сављевић, Томислав Андрић — Сењанин)
Стишке псовке, клетве и благослови (Србољуб Митић)
Ваља се не ваља се (народна веровања из старог Левча — Велибор Лазаревић)
Не ваља се... (народна веровања из Драгачева — Радмила Мечанин)
Из „Каледнара народних обичаја“ (Момчило Тешић;
Бадњи дан и Божић у околини Зајечара (Радул Марковић)

43. ВУКОВИМ ТРАГОМ

Двадесет година часописа „Развитак“ II (приредио Љубинко Раденковић)

47. ОБЗОРЈА

Манојле Гавриловић: Моја сестра светлост у извору (песме)
Љубинка Давидовска: Песма се нечујно најављује (песме)
Дејан Тадић: Будући радници (песма)
Јосип Михалковић: Кројач из Теслине (песма)
Љубиша Мишић: Рано лето Лазаревац (песма)
Верослав Гајовић: У летњи дан (песма)
Милорад Павловић: Свим срцем (песме)
Русомир Арсић: Поглед јој невид (песме)
Драган Симовић: У брду под оскорушом (записи)

61. СВЕДОЧЕЊА

Милосав Славко Пешић: Ни траве нису ко што некад беху (Дивна Златановић, домаћица из Смедерева, открива тајне бајања) Часлав Ђорђевић и Богдан Баштовановић: Сплаварење и сплавари (Сплаварски живот, обичаји, језик и шале)
Вук Драшковић: Рогови (Сјећање из дјетињства)
Станко М. Опачић: Пост (Прича старог граничара Симе Ђакића) Стара војничка писма (приредио Радоје Каведић)

97. ОДЗИВИ

Радослав Раденковић: Три књиге народне баштине југоисточне Србије
Љубинко Раденковић: Народне легенде и предања из Србије (о књигама Радована Маринковића и Миодрага Јањи-
новића)
Ђорђе Ј. Јанић: Чудне шале (о библиотеци „Вуково коло“)
Вера Трифуновић: „Солунци говоре: овако је било“ (о књизи Антонија Ђурића)
Недељко Богдановић: „Народне лирске песме Метохије“

113. ПИТАЊА, ПОЈАВЕ

Лала Јевтовић: Како се сељак ограђује
Драган Лакићевић: Ружни бисери нове „народне“ поезије

123. РАСТАНАК

Гордана Тодоровић (З. Вучић)
Владимир Тошић (Љубомир Марковић)

129. ГОДИШЊЕ ДОБА

75-годишњица „Абрашевића“ (Д. Алимпић)
Тридесет година „Народне књиге“ (З. В.)
Изложба „Народна уметност Југославије“ (Љ. Р.)
Повратак изворима (З. В.)
Шта (само) телевизија може (Д. В.)
Научни скупови о језику (Д. В.)
„Стране речи и фразе — сметња самоуправљању, Д. Си-
мовић)
Говори Бучума и Белог Потока (З. В.)
Радник — странац у култури (Д. Алимпић)
Трибина о религијама (Љ. Раденковић)
Расковничко јесење посело (М. Ђоковић)
Педесет година рада Станоја Бојовића (З. В.)
Вукова награда 1980. (В.)
Народно благо из „Аутобуса у пола шест“ (Ур.)
Песничко посело Брековаца (Д. С.)
Штампа о „Расковнику“ (Ур.)

147. Библиографија часописа „Расковник“ (IV)

(приредио Ђорђе Ј. Јанић)

155. ДОДАТАК

Милан Б. Кнежевић — Преља на месецу (нови записи народних умотворина из прве књиге Библиотеке Расковник која излази у издању „Народне књиге“)

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Милорад Бревинац
Драгиша Вигошевић
Милован Данојлић
Јован Деретић
Милојко Ђоковић
Гвозден Јованић (потпредседник)
Лала Јевтовић
Цвета Котевска
Вера Колаковић
Тања Крагујевић
Пеђа Милосављевић
Радослав Миросављевић
Радојко Николић
Видак Перић
Раденко Станић (председник)
Момчило Тешић
Божидар Тимотијевић

На насловној страни
„Петак“ Ивана Рабузина
Корице и опрема
Радоја М. Каведића
Ликовни прилози
Предмети са изложбе
„Народна уметност Југославије“
Вињете
Јасмина Ковачевић

